

PÁKH ALBERT
HUMOROS ÉLETKÉPEI

KIADTA
A KISFALUDY -TÁRSASÁG
PEST
NYOMATOTT AZ „ATHENAEUM” NYOMDÁJÁBAN
1870

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest: Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2023
ISBN 978-963-417-564-3 (online)
MEK-21513

TARTALOM

EMLÉKBESZÉD PÁKH ALBERT FELETT.
EGY ESTE A DEBRECZENI SZINHÁZBAN.
EGY NAP EGY INSTRUCTOR ÉLETÉBŐL.
UTAZÁS DEBRECZENBEN.
EGY VÁROSI IRNOK SZERELME.
A SIPLÁDÁS FIA ÉS A SIPLÁDÁS FIÁNAK AZ APJA.
FIATAL ÓRIÁS.
A HONSZERELMESEK
„MAGYAR DOLGOK KÜLFÖLDÖN.”
SPECTABILIS TANULMÁNYOK.
HUNYADI JÁNOS.

EMLÉKBESZÉD PÁKH ALBERT FELETT.

Olvasta a M. T. Akadémiában 1870. nov. 7-kén
GYULAI PÁL.

Néhány perczet, egy rövid fél órát akarok szentelni derék társunk, Pákh Albert emlékének, ki már majdnem négy év óta sírban nyugszik. Későre teljesitem e kötelességet, de nem ok nélkül. Szoros barátság fűzött az elhunythoz s tizenhét év óta résztvevő, majdnem mindennapos tanuja voltam szenvedéseinek, s halála után is nem annyira az író pályája foglalkoztatta lelkemet, mint a hű barát és szerencsétlen ember emléke borult szívemre. Pedig e szószerket, Tekintetes Akadémia, nem a baráti érzelmek, nem az egyéni szenvedések, hanem az írói küzdelmek és dicsőség rajza illeti meg. Ime oka késedelmemnek. Azonban az idő nem könnyen enyhíti az erős emlékeket, s most négy év után sem tudok szabadulni amaz érzés felindulásaitól. Hijába akarom csak az író rajzolni Pákhban: az ifju és nagyreményű humorista pályája csakhamar megszakad s egy beteg ember szenvedéseibe vész; a szerkesztő szakadatlan munkássága pedig úgy tűnik föl nekem, mint egy fejlődésében megakadályozott író küzdelme az elhagyottság és tétlenség ellen.

Valóban Pákh írói pályája nincs arányban kitűnő tehetségével, s ez ellenmondást a magán ember szerencsétlensége fejt meg. Egy szenvedésteljes élet tárul fel előttünk. Husz évig hordozni egy roszul gyógyított betegség átkos következményeit, s mégis teljesíteni, a mennyire lehetséges, minden kötelességet, melyet a hazafiság, fiui, testvéri szeretet és barátság előnkbe szab; remények és siker közt lépni az írói pályára, s egy pár év mulva eltemetve minden magasb becsvágyat, a betegágy szenvedései s a szerkesztői asztal gépies foglalkozásai közt tölteni el az ifju- és férfikor legszebb éveit; lemondani az élet örömeiről, de nyugodtan hordani súlyát; a közélet munkása, a szülői ház vigasza, a baráti körök disze, felderítője lenni: ime Pákh Albert élete, a szenvedés és türelem, a lemondás és áldozatkészség pályája, melyre egy érző, de törhetlen lélek humoros derűje árasztá fényét. Nem szemlélhetni e pályát megindulás, a fájdalom és tisztelet megindulása nélkül, s midőn emléket megújítom, úgy hiszem, nem csak a kegyelet, hanem egyszersmind az igazság sugallatát követem, ha az író munkássága mellé oda rajzolom az ember küzdelmét is, ki egy eljátszott élet romjain még fölemelkedni képes, s ha nem lehet azzá, mire hivatva volt, vég leheletéig nem szünik meg hiven és sikerrel szolgálni a nemzeti műveltség ügyét.

Pákh korán lépett az írói pályára. Az alig huszonkét éves humorista és hirlapíró szokatlan figyelmet keltett, bár a közönség nevét sem ismerte, mert humoros vázlatait, melyek koronként a Frankenburg „Életképei”-ben jelentek meg, Kaján Ábel álnév alatt bocsátotta közre, s mint Csengery „Pesti Hirlap”-jának dolgozó társa névtelenül irt. De annál ismertebb volt egyénisége az irodalmi körökben, s az a fiatal írói csoport, mely élén Petőfivel egy egész irodalmi forradalmat készült megindítani, szövetségesének tekintve, a jövő humoristáját üdvözölte benne. Mily hamar elhervasztá a sors keze e reményt! A fiatal humorista csak pályáját kezdhette meg, s három évi kísérlet után örökre elhallgatott. Azonban a várakozás, melyet felköltött, nem volt alap nélküli. A humornak nem egy eleme rejlett benne, sőt természete és jelleme alapját képezte. Senki sem volt társai közt oly kevésbé lyrai vagy szónoki természetű. Épen nem volt lelkes fiatal ember a szó közönséges értelmében. Mint ember és író a nagyban vagy nagynak tetszőben ösztönszerűleg kereste az árnyoldalt vagy nevetségest, s a kicsinyben vagy kicsinynek látszóban könnyen tudott valami érdekest fölfedezni. Mélyen érző szívében erős szenvedélyek szunyadtak, de nem tudott se tisztán érzelmes, se tisztán pathetikus lenni. Egy úgy nevezett lelkes cikk, megható szónoklat, vagy komoly elmélkedés nagy megerősítésbe került, s mégis, vagy talán épen azért, a legtöbbször szárazon ütött ki. De ha, mint

rendesen, a tréfa, enyelgés vagy gunyor hangján fejezte ki örömét és fájdalmát, vagy szeszélyes fordulatok kanyargásán fejtegette eszméit, szellemének egész gazdagsága, kedélyének egész bensősége nyilatkozott. Élénk érzéke volt az emberi gyöngeségek, úgy a magáéi, mint másokéi iránt. Egyetlen éles pillantással észrevette az egyén vagy helyzet nevetséges, de egyszersmind jellemző oldalát. Jól tudta utánozni mások gondolkodás-, beszéd-, írásmódját, s egy-egy találó vonással vagy csak pusztá elnevezéssel egész torzképet rajzolt. De a guny ez erős ösztönét szintoly erős emberszeretet mérsékelte. A kettő összeolvadt benne, mint álnevében a Kaján és Ábel név, mint arczkifejezésén a kék szemek szelid fénye s az ajkak gunymosolya.

E humoros ért táplálták a körülmények is, melyek közt fölnevedett, s mintegy kedvezni látszottak kifejlésének. Volt benne valami polgárias s ösztönszerű idegenkedés a táblabíróiastól. Szívében erős nemzeti érzés dobogott, nemzeti hiuság és előítéletek nélkül. Rozsnyón született 1823-ban, atyja evangélikus lelkész volt, szellemi tekintetben a wakefieldi lelkész másolata. A Szepességen nevedett, hol a német műveltség és magyar hazafiság oly sajátságos vegyületet képez. Sopronban folytatta tanulmányait s az ottani magyar irodalmi társaságban ébredt föl benne a magyar irodalom szeretete. Majd Debreczenbe ment mint joghallgató s e nagy magyar városban mintegy magába szívta a magyar faj minden nemesebb hajlamát, de egyszersmind fejletlensége élénk és fájdalmas érzetét is. Korán megismerkedett az idegen irodalmakkal s a magyar közélet és irodalom benyomásai közé némi európai szellemet vegyített. Az nem volt pusztá véletlenség, hogy midőn 1845-ben, mint jurátus, Pestre jött, a „Pesti Hírlap”-nak lett dolgozótársa, s így az ellenzéknek ahhoz a töredékéhez csatlakozott, mely nem sokat remélt az ősi alkotmány intézményeinek fejlesztő erejétől s az ujkori parlamentarismus jelszavait irta zászlójára. Ez eszmék feleltek meg leginkább hajlamainak és műveltségének. Hasonló ok vezette irodalmi pártállásában is. A Petőfi-körhöz csatlakozott, nem barátságból, bár Petőfinek ő volt legrégibb s áldozatra legkészebb barátja, hanem izlése irányánál fogva. Nem volt ugyan erős érzéke a magyar népies iránt, nem osztozott Petőfi politikai álmódózáiban, nem örvendett, ha erőteljessége nyerseséggé fajult, vagy naivsága eget ostromló meghasonlásba tévedt; de a humoros kedély, a természetes egyszerűség, a szeretetreméltó őszinteség, mely tulajdonok Petőfi lyráját oly kiválóan jellemzik, teljes rokonszenvével találkoztak. Az angol humoristák voltak kedvencz olvasmányai, s épen oly kevésbé kedvelte a német érzelmességet, mint a magyar szónokiasságot. Örömet áradt gúnya szónokaink és költőink szenvelgése és dagálya ellen. Politikai iránya és irodalmi izlése egymással kapcsolatban voltak. Mig a politikai téren azok sorában küzdött, kik a régi megyerendszert a haladás akadályának s a szabadság gyöngé biztosítékának tekintették: addig az irodalomban a fejlődés táblabírói nyügeinek tartotta a sujtásos szónoklat uralmát, a felületes nemzeti irány szűkkörűségét s az élet benyomásaitól el-elforduló ál idealismust.

Ily szellem lelkesítette a fiatal humorista és hírlapíró munkásságát. Humoros vázlatai majd mindenikében gúnyos czélzásokat vehetni észre elbeszélési modorunk ünnepies, czifrázkodó, szenvelgő sajátságaira. Sőt a „Fiatal orias” czimü műve nem egyéb, mint szatirája az akkor divatos magyar regények- és beszélyeknek. „Ignác és Konstancia”-ban egy ifjut és nőt rajzol, kik szépirodalmi lapjaink phraseológiájával táplálkoznak. Oly párbeszédet hallunk itt, melyet hűség és jellemzés tekintetében majdnem Molière „Précieuses ridicules”-je mellé tehetni. Pákh nem csinált személyeket rajzol, hanem élő egyéneket alakít át. Legkevéssbé sikerült vázlatain is érzik a benyomás közvetlensége. A legmindennapibb élet felé fordul. Hősei a legközönségesebb emberek: egy jámbor és minden szolgálatra kész instructor, egy városi érzelő irnok, egy fontoskodó jurátus és szónokiasan szenvelgő udvarló. Mintha szatirát akarna írni beszélyíró társaira, kik nagyszerű hősökkel, óriás szenvedélyekkel birkóznak - és akaratlan humoristává lágyul. Oly benső szeretettel csüng személyein, a látszólag érdektelenben emberileg annyi érdekest láttat, kedélye derűtségével annyira megaranyoz mindent, hogy

e felfordult világ elbájol, e jó bolondok iránt valódi részvétet érzünk, mintha bolondságukból bennünk is szunyadna egy kis adagocska. Mintegy tiz humoros vázlatot irt, melyeket soha sem szándékozott összegyűjteni. Kísérleteknek nézte, melyeket nagy művekkel kellene elfeledtetni, ha különben is el nem feledtetnének. Valóban kísérletek is, de egy kitűnő tehetség kísérletei. Nem annyira magokban becsesek, mint ama körülménynél fogva, hogy előhírnökei egy humorban gazdag lélek fejlődésének. Azonban így is van köztök egy pár, melyeket a legszigorubb kritika is méltányolhat. „Egy nap egy instructor életéből”, „Az írrok szerelme,” „Ignác és Konstancia” oly sikerült művek, hogy irodalmunkban maig is e műfaj legjobbjai közé tartoznak.

Mint hirlapíró is humoros oldala tüntette ki. A „Pesti Hirlap” fővárosi ujdonságait írta, mely rovat akkor politikai lapjainknak mintegy tárczáját képezte. Rövid rajzok a főváros politikai és társadalmi életéből, irodalmi és művészeti kisebb bírálatok, könnyed elmélkedések és polemiák váltakoztak itt a szatira és humor hangulatai közt. E rovat soha sem volt olvasottabb, mint Pákh kezében. Mig társai vezérczikkekben ostromolták a kormányt s a régi megyei rendszert, addig Pákh ötleteivel szolgálta pártját s néha kitűnő sikerrel. Történt a többek között, hogy egy megyei gyűlésen néhány sorával megbuktatta a kormánypárt egyik vezérszónokát, mert a „Pesti Hirlap” a gyűlés folyama alatt érkezett meg, kézről kézre járt, s a hallgatóság oly nevetésbe tört ki, hogy a kigunyolt szónok nem folytathatta tovább beszédét és megzavarodva ült le. A „Pesti Hirlap” dolgozó társai reformálni igyekeztek a magyar hirlapi stylt, kivetköztették a megyei szónoklat sallangjaiból s európaibb formába öntötték. E törekvés Pákhban is támogatóra talált, a mennyiben az ujdonsági rovatba, hol eddig nehézkes szárazság, vagy elméskedő erőködés uralkodott, szellemet, könnyedséget és humort lehel. A párt iránya mellett hiven szolgálta a nemzetiség, irodalom és izlés érdekeit. A guny nyilait legörömostebb szórta azok ellen, kik irodalomban és társas életben tulbuzgóságukkal veszélyeztették a nemzetiség ügyét, vagy a nemzeti irány és sajátság leplével fedeztek minden hóbortot és izléstelenségét. Csak némely pesti német író civilisatori dölfe volt ennél is kedvenczebb tárgya: ki nem fogyott a gúnyból, ha ostromolhatta e pöffeszkedést, mely oly lenézőn tekint a magyarra, s a német műveltség képviselétével kérkedik, melyhez egyetlen fővény szemet sem hordott.

Három évet töltött Pákh a hirlapírói izgalmas körben. Mint a fővárosi élet krónikairója jól ismerte Pestet; mint kellemes társalgó szívesen látott vendége volt a társas köröknek, s fogékony kedélye az élet tarka benyomásaitól pezsgett. Életkedve, humora, mely a legkülönbözőbb viszonyok között is fel tudta találni magát, szerencsét, boldogságot látszottak ígérni; fejlődő tehetsége, mely az első kísérletek után nyomosabb munkásság, magasb cél felé vonzotta, mintegy biztosítá számára a humorista koszorúját. Azonban minden máskép történt. Egy roszul gyógyított betegség hervasztani kezdé életkedvét és feldulta pályáját. 1847 nyarán egy ausztriai vizgyógyintézetbe volt kénytelen utazni s ott töltötte az 1848- és 1849-diki éveket. Betegen, elhagyatva, hazájáért és családjáért aggódva töltötte napjait. A haza ügye elbukott, s atyja sok évi börtönre ítéltetett. Hazája és családja romjain állott meg, midőn 1850 nyarán hazájába visszatért, maga is a mult idők romja. Egészsége még most sem állott helyre és többé soha. Eljátszottnak tekintette életét, de úgy hitte, nem élhet tétlen és még tehet valami hasznot. Nem a humorista koszorújáról álmodozott; többé nem tartotta magát írónak; se elég kedvet, se elég erőt nem érzett nagyobb művek írására; de tudta, hogy beteges állapottal is alkalmas szerkesztő lehet és e szomorú korszakban kötelessége szolgálni a nemzetiség és irodalom érdekeit. Még ez évben az „Ujabbkori Ismeretek Tára” szerkesztését vállalta el, melyet 1855-ben végzett be. Majd 1853 elején a „Szépirodalmi Lapok” czimű hetilapot indította meg. Sokszor napokig ágyában szerkesztett, egy kis zsámolyon dolgozgatva. Humora most sem hagyta el de csak társalgásában nyilatkozott; a mit irt, azok legtöbbnyire átdolgozások, forditmányok valának s a beküldött kéziratok javítása vagy átalakítása.

Mindkét vállalatával gazdagította irodalmunkat. Az „Ujabbkori Ismeretek Tára” hézagot töltött be, s kivált első kötetei becsesek, míg a közönség részvétlensége miatt, a kiadó sürgetésére, nem kellett összébb szorítani a vállalat eredeti tervét. A „Szépirodalmi Lapok” kitűnő erőktől támogatott folyóirat volt, s épen oly határozottan küzdött költészetünk nép-nemzeti iránya mellett, mint a mily erélylyel támadta meg kinövéseit. Csak egy fél évig állhatott fen, a részvétlenség miatt meg kellett szüntetni. Pákh a magyar olvasó közönségben oly jelenségeket vett észre, melyek míg egy részről szomorítóak voltak, addig másfelől némi reményt keltettek, s egy új vállalat megindításán gondolkozott, mely inkább megfelelhett a változott viszonyok szükségének.

Valóban a forradalom után irodalmi viszonyaink sajátságosak voltak. Az alkotmány eltörlése, a nemzetiség nyílt megtámadása s a mesterségesen germanizáló törekvések korszakában a társadalom minden osztályának fokozott erővel kellett volna támogatni az irodalmat. De az nem történt, s csak később láttunk e tekintetben erélyesebb mozgalmat, midőn politikai reményeink éledni kezdek. Majdnem 1859-ig az irodalom meglehetősen elhagyottságban tengett; a műveltebb közönség száma mintegy apadóban volt. A politikai pártok némi kísérlet után, a censura vas keze miatt, oda hagyták a politikai lapok támogatását, mintha ily korban a politikai lapok csak a pártprogrammokért léteznének s nem a nemzetiség és irodalom érdekeiért s a nemzeti szellem fentartásáért. A régi conservatív és ellenzéki párt egyesülve csak egyetlen irodalmi vállalatot indított meg, a „Nemzeti Könyvtár”-t, a régibb költők és történetírók gyűjteményét, de ezt is elhalni engedte. A bécsi lapok olvasása jött divatba, mert azok szabadabban írhattak. A közös veszteségben egyesült két politikai nagy pártban nem volt annyi lélek, hogy részvények útján egy politikai nagy lapot alapítson s az irodalom magasabb törekvéseit minden lehető uton-módon támogassa. A táblabíró, ki ma is csak politikai szempontból becsüli az irodalmat, hazafi-fájdalomba merülve, nem ért rá ily csekélységre. A műveltebb közönség számára irt folyóiratok és könyvek találkoztak a legcsekélyebb részvétellel. Ugy látszott, hogy e közönség napról napra fogy, de növekedőben van egy új, a társadalom alsóbb rétegeiből. Minden, mit e közönségnek irtak, részvétnek örvendett; azonban az irodalom e körében nyegleség és felületesség uralkodott, s oly hajhászata a népies- és népszerűnek, mely sértette a jó ízlést.

Pákh úgy hitte, hogy szükség van oly vállalatra, mely e két közönséget közvetítse, melyben mindkettő találjon valamit, mely újdonszerűségével és olcsóságával nagy elterjedésre számíthasson. Így keletkezett a „Vasárnapi Ujság”, melléklapjával, a „Politikai Ujdonságok”-kal. E két lap nem jelölt ugyan új irányt se az irodalomban, se a politikában, de fontos mozzanat volt műveltségtörténetünkben, kivált ama szomorú korszakban. Oly nagy közönséget teremtett és növelt föl a magyar irodalomnak, minőt azelőtt encyklopedikus lap soha. Előfizetői száma mindjárt az első években az 5-7000-et felülmulta, s e szám később is inkább növekedett, mint apadt. S ezt leginkább Pákh szellemének és tapintatának köszönhetni. Megvetette az eddigi néplapok affectált népies hangját, s a világosságban, egyszerűség- és kellemben kereste a hatást. Az ismeretek terjesztését, a nemzeti érzés ápolását tűzte feladatul, lépcsőnkint emelve közönségét tartalom- és formában. Maga keveset dolgozott lapjába, mindig névtelenül, s leginkább olyant, mire más nem vállalkozott; de bizonyos tekintetben ő irta lapja nagy részét. Számos író és nem író cikkét dolgozta át a lap szükségéhez alkalmazva, s nem egy írónak adott tárgyat és munkát, s mennyi mindent javított egész a legkisebb újdonságig. Mindenütt meglátszott keze nyoma, éltető szelleme. S míg a „Vasárnapi Ujság” az irodalom érdekeit ily kitűnően szolgálta, addig politikai melléklapja a legjótékonyabban hatott a nép politikai szelleme fejlesztésére. Ki egykor gunyolta a phrasisok uralmát s ostorozója volt a szájas hazafiságnak, soha sem sülyedhetett oda, hogy a nép ámitója legyen, bár e szerepet nálunk még jeles írók sem szokták megvetni. Az elnyomatás szomorú korszakában leginkább a politikai tények tárgyilagos csoportosítása- és magyarázatára szorítkozott, igye-

kezett a népben ébren tartani a nemzeti szellemet s áldozatkészségre lelkesíteni a hazafiság oltárán. Később a pártok küzdelmei között is megtartott bizonyos tárgyilagosságot, józan mérsékletet, s lapja a néplapok közt mindvégig az egyetlen maradt, mely többre becsülte a népet, mintsem pusztá politikai eszköznek tekintse és hizelegjen gyöngeségeinek.

Tizenkét évig szerkesztette e két testvérlapot, sőt 1863-ban a „Magyar Sajtó” szerkesztését is elvállalta.

A legfáradhatlanabb magyar szerkesztő egy beteg ember volt, s a ki a közszellemet ébreszteni, a csüggedőkbe reményt önteni igyekezett, maga felől már rég nem táplált semmi reményt. Folyvást és mindvégig betegséggel küzdött. Munkából és szenvedésből, szerkesztésből s a maga orvoslatából állott egész élete. De a humor geniusza nem hagyta el kedvencz gyermekét. Ott lebegett fölötte és szárnyaival földözte. Törhetlenné edzette lelkét s vidám mosolyba olvasztotta könyeit. Nem engedte elzordonulni kedélyét, kiapadni az annyi nemes érzés forrását. Ott ült betegágyánál, elkísérte a szerkesztői asztal gondjaihoz, társaságba vezette, felfelmutatva az élet hiu küzdelmeit, elringatta fájdalmát s a lemondás erejét s a megnyugvás vigaszát lehelte szívébe. Az író humorista rég meghalt Pákhban, de a beszélő humorista folyvást élt, kivel író humoristáink nem mindig állották volna ki a versenyt. A magyar társadalom, politika, irodalom mozgalmairól s a napi eseményekről senki sem beszélt több humorral, mint ő, ha a társalgásba bele melegedett. A vendéglőben vagy kávéházban az asztalt, hol ő ült, mindig hallgatók vették körül, s a társaság, melyben megjelent, kénytelen volt felvidulni. Humoros megjegyzései, élcei szájról szájra jártak a városban, s nem egyszer használta föl egyik vagy másik lap. Még halála előtt egy pár héttel is vidáman vett részt az Akadémia és Kisfaludy-Társaság üléseiben, s midőn leverte is a betegség, régi humorával fogadta betegágya körül barátait. De halála előtt néhány nappal elkomorodott, s így szólott egyik barátjához: „Oh ez már nem tréfa, érzem, hogy meghalok. Nem baj, ugy sem sokat ért egész életem!” Ez volt az első és utolsó keserűbb panasz, mely ellebbent ajkairól.

Oh derék férfiú, te valóban sokat szenvedtél, de életed sokat, igen sokat ért nekünk, kik elvesztettünk. Hősiesen harczoltad végig pályádat, a szenvedés és türelem, a lemondás és áldozatkészség pályáját. A sír, mely szenvedéseidnek véget vetett, a legnemesebb szívű embert és író-t fogadta ölébe. Emlékedet hiven megőrzi a magyar nép, melynek szellemi érdekeiért oly hiven s oly sikerrel küzdöttél, s az elismerés koszorúja, melylyel ime sirkövedet övezem, nem az enyém, barátodé, hanem a Magyar Tudományos Akadémiáé, melynek nevében szólottam.

EGY ESTE A DEBRECZENI SZINHÁZBAN.

1844.

„Kidült bedült az oldala,
Belejár az Isten nyila;
A forgó szél dúdol rajta,
Boszorkánytáncz van alatta.”

Vörösmarty.

Debreczen nagy város; népességre nézve Magyarország második, magyarosságra nézve első városa. Ennyit a földleiratról; s ezt csak azért igtatjuk ide, még pedig a legelső helyre, hogy nyájas olvasóink a következő rajz szemlélésénél erre folyvást emlékezni sziveskedjenek, s hogy egyszersmind magunkat is megkiméljük ennek szüntelen ismétlésétől.

És a nagy Debreczennek az ő kis színházába vezetjük önt, szép olvasónő! „Színházba?” fogja ön kérdezni, s csodálva ránk függeszteni szép szemeit. Engedelmet e szóért: színház, mely a tiszántúli világ (azaz ott, hova nekünk debreczenieknek a Tiszán kell átkelnünk) színházról fogalmi szerint nem egészen látszik alkalmasnak azon valami kifejezésére, hol esténként a debreczeni színészek és színésznők - itt megint engedelmet kellene kérnem - és a lelki élvezet után sovárgó közönség összegyűlnek mulattatni és mulatni. De minthogy ezen valami, bár igénytelen és szerénysége miatt láthatlan, de csakugyan ház, s minthogy a mai világban már Debreczenben is színháznak nevezik a komédiaházat, nem fogja ön rossz néven vehetni, ha azt mi is színháznak nevezzük. Színházba megyünk tehát, kegyes engedelmével.

„Jaj de kicsiny!” fogja ön felkiáltani, midőn a színház udvarába belépünk. Nem a’! nem oly kicsiny az, engedelmet instálok¹, mint ha még egyszer olyan kicsiny volna. Ötvenezer ember bele nem fér ugyan, de nem is azért készült, hogy mindez beférjen. Mert míg lesz kukoricza meg szalonna, nemkülönben szarvasmarha és sertés (adja pedig Isten, minél tovább és minél több legyen!) és míg lesznek oly jó színészeink, mint eddig: mind addig ezen színház ember miatt szét nem reped, s csak azért fog fenállani, hogy ötvenezer ember elől elbúhasson, s léte csak azon nemzeti színü feliratról gyanittassék, mely a harminczados közben egy rozszant kapu fölött ezen szavakkal mosolyog az olvasni tudó felé és fölé: „Bemenet a színházban!”

„Más kisebb városoknak, p. Sopron-, Kassa-, Győrnek, szebb és téresebb színházuk van, mint ennek a határtalan Debreczennek,” fogja ön alkalmasint mondani. Bocsánatot, hogy újra instálnom kell az engedelmet, de ezen néhány szóra több észrevételünk van. Először is Debreczen nem határtalan; az igaz, hogy nagy, de nem határtalan. Akár elő is számláljam egyenkint a kapukat a város szélén. Itt csak a sár határtalan; de már ennek azután széle, hossza, mélysége mind határtalan. Még azután ama fentebbi városokkali összehasonlítás csak nekünk debreczenieknek kedvez. Ezen apró s vagyoni tekintetben velünk nem versenyezhető városkák fényüzésen kezdik a civilisatio dolgát s színházakat állitnak ezerek feláldoztával, szépeket és pompásokat; mi azonban azzal inditjuk meg a polgárisodás hajóját (hajó és Debreczen), a mi hasznos, a mi szükséges; nem pedig azzal, a mi kellemes, s a mi nélkülözhető. Színház! Az egész világ tudja, hogy mi először utczáinkat köveztetjük ki, mert az embernek önmagán kívül vannak a marhák és taligás lovak iránt is kötelességei, s joggal egytől sem követelhetni, hogy ezentul is uton utfélen, a város kellő közepén fujja ki élete páráját ex

¹ A debreczeni ember minden harmadik szavánál „instál.”

non sufficienti. Ad vocem: utczakövezés! a zsidók meglehetősen régebben várják a Messiást, de hőbben, forróbban Izrael egy maradéka sem várta azt, mint sok magyar sziv Debreczen kiköveztetését. Pedig kár ugy áhitozni utána! Ha Kárpatainkon örökös hó és jég lehet, és senki sem akad fel rajta: miért ne lehetne Debreczenben örökös locs-pocs? Továbbá mi kisdedóv-intézetet alapítunk, kisdedek, de g y e r m e k kisdedek számára. Ezt csak azért tartjuk szükségesnek megmagyarázni, nehogy valaki a g á r kisdedeket értsen, mint melyek számára vidékünkön egy helyen, hol alkalmasint emberkisdedek is vannak, nem régiben ily intézet állott fel. Alkotunk továbbá hangász együletet, gazdasági egyesületet, gőzmalmot stb., s majd aztán ha mindez meglesz, azután építünk színházat nagyszerűen és Debreczenhez illőleg. Addig azonban, míg ez megtörténik, éadjuk be azzal, a mi van, térjünk a mostani színházba, örülendők az örülőkkel.

Páholyba nem mehetünk, mert páholy nincs. Magyar ember alacsonyra, akarám mondani sikra született, nem szereti a magasat, kivéven a galériát, mely szüntelen, nyög az ember terhe alatt. Itt a zártszékjegy. Hol van, a ki megmutassa helyünket? „Oh! ki fog mindig másra szorulni? kiben életrevalóság van, az megtalálja zártszékét!” gondolják ők, és „helyes a bőgés!” mondaná rá a debreczeni pórsuhancz, ha t. i. hallaná gondolatunkat. És megtalálók mi is nyitott zártszékünket, mert hiszen mi életrevalók vagyunk.

A ház szépecskén telik. Földszint ember mellett ember ülve, állva, egymás mellé szorulva, mint hering a hordóban, s tánczolva a jéghideg téglapadlaton, mert hiszen nincs Debreczenben gyékény annyi, hogy egy felföldi várost határostul be lehetne vele teríteni. Nem messze ülőhelyinktől egy hosszú debreczeni arszlán, ki történetesen két orangutangszerű kezét téli kabátja oldalzsebébe dugva jött be s ugy vőn állást a földszin álló emberei között, most ki akarja huzni azokat börtöneiből, de bármint görbiti is könyökeit szomszédai hasának, a nagy szorongásban nem boldogulhat, s a kezek, daczára egy negyed órai működésnek, maradnak in statu quo. A karzaton, mely egészen körülramázza a négyszegű házat, ember hátán ember. Nem hinné senki, mennyi sok jó ember fér meg ily kis helyen. De az is igaz, hogy inkább türte volna egynémelyük a 145 évi török igát, mint most ezen kétórai nyugót. Híjába! a sors ónsulyu karával rájuk nehezkedett, s ily esetben, mit lehet egyebet tenni, mint nagyokat nyögni, mint a mellény gombjait repesztő s fülhasító keserves hangokon feljajdulni, s a nyomott kebel szorult üregeiből egy-egy fájdalmas sohajt kifújni az ónsulyu kar tulajdonosához? mihez különösen a karzat emberei, meg hasonló magasságban fellengő bajtársaik, azon Kadentia istennő köténye alá vonult sohajhősök, a költönczök, oly emberül értnék.

De miért is sereglett be ma ily számosan a mélyen tisztelt közönség? Ritka dolog, az igaz, minálunk is az a „t ö m ö t t” színház, de ma minden különös jós tehetség nélkül is meg lehetett vala jövendöltni, hogy nem épen rossz jutalomjáték lesz. Mert a jutalmazandó művész mit is el nem követett mindent, hogy a ház jól megbéleltessék nézővel? Nézze, nagysád, itt a mai szinlap, s ez sok „különmindennel” kecsegtet. Ime itt van, hogy ma minden lesz lát- és hallható: z e n e, mert Boka Károlynak egyébiránt a maga nemébe igen érdekes barna művészköre ma a szinpadon jelenend meg, ott működendő; t á n c z annyi, hogy az embernek előre is borzad haja szála a lábfcizamító figuráknak csak gondolatára is²; s z a v a l á s is lesz, valami szerény elvonultságban izzadó s nevét a világ előtt titkoló, különben geniális költő hazánkfia legujabb költeménye fog elszájaltatni, mint nevezék 1795-ben a szavalást. Sőt, mi több, még s z i n d a r a b o t is látandunk, mindössze egy kurta felvonásban, s benne csak két színész jelenend meg, de az egyik 7-8 külön szerepet visz, s nekünk elég alkalmunk lesz egy színész hatalmas mimikai tehetségét bámulnunk min kételkednünk egy perczig sem szabad, mert, hiszen jó kezekben vannak a szerepek. Hát még mi lesz? Hát bizony még m á r v á n y s z o b o r

² Műkedvelők és nem kedvelők (értsék: színészek) által „közkedvességgel lejtve”! mondja a szinlap.

mutatványok is lesznek a „hires Regenti szerint betanítva.” Nos! nem elég-e, hogy Debreczen művészi szelleme felébresztessék?

Üljünk tehát szép csendesen, majd csak megcsendül egyszer a varázserővel bíró csengetyű. A karzat dörömböl s tombol, mintha egy szilaj ménes rekesztetnék istállóba fejünk fölött. S valóban a földszintnek vannak tagjai olyanok, kik tulajdonképen a karzat koszorujának lennének kiegészítő virágai, de kiket a garasok különösebb kedvezése földszinre jutni engede, s ezek eléggé vakmerők a tomboló seregnek időszakonként e caracteristico-satyrico-humoristicus szót felkiáltani: „Abrak!” Azonban, ha ez uracsok hatásra számolának e szavokkal, nagyon megcsalatkoztak hitökben. Mert részint, hogy ezen witz már kissé kopott, élet vesztett s olyatén mint füles hátán az ütleget, részint, mert a felsőbb régiókban száguldó lángesznek az alulról jött csapást fel sem veszik, mint csupán gyáva erőködést, és csak a felülről jövő nyomás miatt jajdulnak fel: a karzat e malitiosus felkiáltást hallatlan hidegvérűséggel, s legfőlebb egy megvető gunyosolylyal fogadja, és továbbá is „megy rendeltetése pályafutásain, merre ereje s inai vezetik.” A karzatos ugyszólván egészen a helybeli nemes tanuló ifjuság bitorolja.

S ime a csengetyű megszólal egyszer, kétszer. A karzat bög, organuma tetőpontját elérni közeledik, annyira fejezi ki magas tetszését. S itt Debreczen dicséretére lehetetlen meg nem jegyeznünk, hogy színháza falai erősbek, szilárdabbak, mint a szent hajdanban Jerikó falai valának, mint a melyeket egy hitvány trombita tuda földre teríteni, holott amazokat annyi ép tüdő működése sem bírja csak megingatni is.

A függöny emelkedik; szerencsésen föl is ért, mi nem mindig szokott megtörténni.

„Ejnye! hogy az Isten verjen meg! ne düleszkedj’ úgy a hátamra!”

„Lökd le, pajtás, azt a civist!”

„Kalapot! - le a kalappal! - nem látunk!”

„Hová tegyem? hisz még a fülemnek is alig talállok helyet!”

„Nem szabad pipázni! le a pipával!”

Ezen dictiókkal kezdődik a játék, felváltva karzaton és földszint, s pedig mindjárt elején, beszéd és cselekménydúsan kezdődik.

„Pszszsz! Novitius deák! Halljuk! halljuk!” ezekkel toldja meg a földszintnek fentemlített, galeriához tartozó, egyik garasteljesb része az elkiáltottakat. És...

„Néma csend ül a komor tetőkön!”

S a barna művészkör lelkesült és változatos külformájú tagjai végig nyulnak hegedűjeiken, belelehelnek trombitájok odvába, beleharapnak klarinetjeik szopókájába s a nemzeti zene bájhangjai megszeliidítnék - medvecsoportokat.

S mint minden e mulandóság siralomvölgyében, úgy a cigányzene is végét érte. S lön újra tombolás, lön torok-erőművészet-kisérlés a tetszést nyilvánító karzaton; lön fülszaggyatás és fogcsikorgatás a földszint csendes embereinél. Igen, mert Debreczenben a földszint soha nem tapsol, soha nem nyilatkozik, kivevén, ha néha-néha a karzat leköpesei (pardon! de nevének nevezem a gyermeket) ellen tesz nyilvános óvásokat: itt a galeria vette ki magának a bíráló tisztet. A karzat dob koszorukat, a karzat fütyül, mi mindkettő nem épen ritkán történik. És van is azután ezen karzati tetszés vagy nem tetszésnyilatkozatoknak hatásuk! Látszik azután a tekintélyes - mondhatnók: ólmos-botos - kritika előtt hódoló színészek a legfelső kívánságnak eleget tenni buzgó igyekezet. No de mi sem akarunk a galeria jogába vágni, mi sem akarunk mindenről véleményt mondani, mit ez este látánk s hallánk. Csak még egy-két különösséget jegyzünk fel ezuttal a ma estei élvezetből.

Egy felvonás közti szünetben a karzat unni kezdé magát, mert akkor zenészek és színészek nyugvának. Mit kezdjen? A leeresztett függöny daczára is látni akart valamit, s ez magában nem sok. Hisz a függöny felhuzása - mely itt az erőműtan legegyszerűbb szabályai szerint történik - és Keszyné megjelenése egy perc alatt történik, csak szólni kell, gondolják magokban. És „Keszyné!” (ez volt neve a kedvencz színésznőnek) harsog egy torok, a nyáj vezéri torka. S „Keszyné!” ordítja utána a sereg egyhangulag s mindinkább növekvő zajjal. A lármára fölemelkedik a függöny; a karzat rögtöni szélcsendben várja ordítottját, s ime! kilép a rendező vagyis inkább a czédulahordozó (magunk sem tudjuk, mi tulajdonképen, tán ő maga sem tudja), s jelenti mély tisztelettel, miszerint „Keszyné asszony vetkezik s öltözik.” A karzat agyán egy merész gondolat villan át, s az eszmetársulat nyomán még más tetszetős gondolatok. „Nem tesz semmit! Annál jobb! Hadd jöjön ki!” válaszolá a galeria. „Hadd jöjön ki!” hangzék mind közönségesen. „Keszyné!” zúgott a fürgeteg. És Keszyné köpenybe burkolva megjelent. S a karzat azt sajnálá, hogy Keszyné csakugyan fel volt öltözve.

Még egyet. Egy felvonásban, hol zene is került elő, észreveszi a karzat egyik színészkedvenczét, Futót, a szinfalak mögött hegedülni. Meglehet, mivel a művész ezen eddig nem ismert tulajdonsága által lepetett meg; lehet, mert csakugyan jeles volt a hegedülés: elég az hozzá, Futó a játék végével kikiáltaték. Azonban Futó pongyolára vetkezve, egy ingben állott a szinfalak mögött, s így a közönség színe elé ki nem léphetett. A karzat azonban nevét kiáltani nem szünik; végre türelmét veszti, s tagjai közül 4-5 egyén kiválik a karzatról le, az öltöző szobán keresztül, a szinpadra, s az ott desperáló Futót igénytelen pongyolájában sans gêne et sans compliments à la Baczur Gazsi föltett kalapokkal kiránczigálják a közönség elé. És Futó meghajtja magát s a karzat „diadalmat ünnepel.” - A játék végződött. Az ott látott- s hallottakkal iveket tölthetnénk, de ezuttal elég ennyi.

A commentárkészítést az előadottakhoz a nyájas olvasóra bizzuk. Debreczent pedig lengje körül a művészet szelid szelleme!

EGY NAP EGY INSTRUCTOR ÉLETÉBŐL.

1844.

Quem dii odere...

ELSŐ FEJEZET.

Általános elmélkedések, milyenek az életképeket rendesen megelőzik, melyek által kiderítetik, hogy ki és mi tulajdonképen az instructor. - Ki rá nem ér vagy kinek kedve nincs hozzá, az ne olvassa.

Instructor, praefectus, házi tanító, nevelő: különféle nevezetek, de mind ugyanazon egy személyről használatnak a hely és körülmények különfélesége szerint, kinek életét, napi rendét most kissé megismertetni szándékozunk.

Azon instructorok pedig, kikről mi elmélkedünk, nem annyira fővárosunkban vannak, mint inkább vidéki városaink szűk kebelében, az ott létező urak, tisztviselők, ügyvédek, mérnökök, orvosok s egyéb ily honoratiorok házáinál, kik a nyilvános iskolai oktatást, előttük ismeretes és ismeretlen, helyes és helytelen okoknál fogva, gyermekeikre nézve károsnak hiszik, és azért ezek mellé házi nevelőket fogadnak. Midőn az instructorok ezen házakhoz érnek, akkor egy kötelezés- s egy követeléssel fogadtatnak. A kötelezés abból áll, miszerint megígértetik nekik, hogy 100 váltó forintnál több, 100 pengő forintnál pedig kevesebb summa fog nekik évenként kifizettetni (tápon és szálláson kívül); a követelés pedig az, hogy az ígérő tekintetes urnak rendesen egynél több, hatnál kevesebb, de mind megannyi nagyreményű és ritka tehetségű magzatát, némely apróbb tudományokon kívül minden szépben és jóban oktassák. A kötelezés néha teljesedik, néha nem; a követelés mindig fenmarad a maga épségében, legfőlebb is azon változás történik néha rajta, hogy a szerződésileg említett magzatokon és kötelességeken kívül egyéb személyekre és tárgyra is kiterjesztetik.

S ennyit tudunk elég, hogy tüstént kiszemelt emberünk részletesebb jellemzésére térjünk át. Neve instructorunknak Sulc Edé. E névre tán kissé elbámulnak nyájas olvasóink, gondolván, hogy annak birtokosa valami hazánkban üzérkedő franczia vagy angol származású, magyar hazafiakat faragó egyén. És csalatkoznak, a kik így gondolkodnak. „A név nem teszi az embert!” rég elismert igazság, ámbár minálunk még igen sokat néznek arra, kinek van magyar vagy nem magyar hangzású neve, s épen ezért bukkannak elő naponkint a semmiség öléből soha nem hallott s nem látott új magyar nevek. Sulc ur német származású ugyan, de azért magyar fiú, kit szintén elragadott a korszellem, és azért nevét, mely keresztelésekor még így iratott: Schultz Eduard, átváltoztatá Sulc Edére. Mondák neki, hogy ha már változtat nevéen, változtassa azt legalább egészen magyar értelművé; de ő családja régi becsületes nevéből, melyet hajdan valamelyik német háboruban egy fővezér, s ismét valamelyik német városban egy igen jeles polgármester viselt (a mint ezt egy vén conversations-lexiconból minden pillanatban be tudja bizonyítani), megválni nem akart, s a főntebbi, ártatlan metamorphosissal megelégedék. S ez egy neme a pietásnak vala ő benne.

Sulc ur tehát felföldi származású, ki még gyermekkorában hagyá el az ősi tűzhelyet, s a magyar szó megtanulása végett egy magyarosabb magyar városba küldetett; később ismét a

felföldi felsőbb iskolákban végezte a philosophiát, just és theologiát, hol az által különbözteté meg magát leginkább, hogy a panslavismushoz nem hajolt, németül igen jól irt és beszélt, a magyar nyelvet kitünő igyekezettel tanulta, s a hol csak lehetett, mindenütt ezen beszélt, a mi mindenestre jobb oldalaihoz tartozik. Most Sulc ur egy vidéki magyar városkában tartózkodik, Dorgács ügyvéd ur házánál, kinek három gyermekét tanítja; s ezért rendes fizetést is huz, rendkívüli jutalmakban is részesül. A fizetés 200 kongó forint kerek számmal; a jutalmak: naponkinti egy-két iv lemásolni való oklevelek, replicák stb., minek ő még örül, a jámbor. De egyrészt valódi bécsi suszterinas-féle jellemvonás van benne: minél több ütleget, annál több humor. Fő vonása azonban, mely egész lényén végig húzódik, az, hogy szegény legény, szegény, mint a templom egere, a mi ha nem volna, azt szokta mondani, hogy talán nem is instructorkodnék; mint bizonyost azonban nem állithatja, minthogy még diák korában elhitette magával, hogy a nevelői pályán kitünő sikerrel és passióval munkálkodik.

Különben Sulc ur szorgalmas, igyekező s a nagykorúságot elért fiatal ember; esze is van, de nem oly nagy, mint ő hiszi. A magyar irodalom mozgalmait nagy figyelemmel kíséri; kritikusi szemöldököt is ránt fel olykor terményei fölött, mitől azonban nem igen ijednének vissza az illetők; s ámbár úgy vélekedik, hogy ő egy kissé competensebb bíró lehet az ilyeseknél, ki a német literatura mezejét is össze-vissza turta, s a francia nyelvtanok pensumainak rögein is hullatta verejtékcseppeit. Henryélni ritkán szokott; leghaszontalanabb időtöltése az, midőn selmeczi cseréppipába végződő szárral szájában, u. n. házisipkával fején, romló és bomladozó hálóköntössel testén, vagyis, mint a sógor költő szebben mondja: „Hofmeisterlich prangend im Schlafrock,” ölnyi léptekkel sétál fel s alá az esti homályban és másfél ölnyi hosszú szobájában, és azt gondolja, hogy nagyobbbról gondolkodik, s hogy még fog jőni utókor, mely mostani gondolkodásának gyümölcset élvezendi. Mi uton? mi módon? mi által? azt ő még nem tudja, de hiszi, reméli, s ezen hittel és reménynyel vagyunk kénytelenek beérni mi is.

Rendes, pontos ember is volna Sulc ur, ha lehetne. Ő minden órának leszakasztja ugyan virágát, de nem azon virágát, melyet ő ültetett bele. Ő elgondolja ugyan, el is határozza, mit fog hat órákor, mit tíz órákor cselekedni, mivel töltendi idejét, ha tanítványaival elvégző leckejét, meg fel is írja magának szegény, hogy el ne felejtse; de százszor tapasztalta jámbor kedvében, és áldott birkatermészeténél fogva százszort elfelejté, hogy hijábavaló minden gondolata, határozata, ha a felső emeletben másképp találnak gondolni és határozni. Instructor proponit, principalis (et comp.) disponit.

MÁSODIK FEJEZET.

Melyben elmondatik, hogy az instructor, a fentebbi fejezet szerint, literatus ember lévén, szellemi kiképeztetését nagyon szíven viseli. Ennélfogva hasznos könyvek olvasására adja magát; de minthogy az életben nem csak a hasznos szükséges, hanem kellemes is, annak következtében az instructor észet és szívet képző mulattató könyveket is szokott olvasni. Azon tanulság is merithető e fejezetből, hogy a ki korán kel, arany csapot lel.

Mondók főlebb, hogy Sulc ur, az instructor, meleg barátja volt az irodalomnak, különösen a magyarnak; a hirlapokat mindig nehezen várta, s jóllehet azok elég későn s eléggé összeszakkadozottan értek hozzá, ő azoknak mégis minden még látható és láthatatlan betűit nagymohón beolvasta magába. Ha valahol irodalmi újdonságot szagolt meg ismerői körében, addig járt utána, míg nyomára akadt; s megragadván, addig ki nem ereszté kezéből, míg tartalmát szintén egészen be nem temette magába.

Történt pedig egyszer, hogy Sulc ur véletlenül egy, a vidéken még új irodalmi jelenségnek, egy drámának jutván birtokába, ennek átolvasásául egy napnak kora reggeli óráit tüzé ki magának. A csillagok fénye lassankint eltűnt, mert a nap kiterjeszté sugarait az égnek keleti oldaláról, és minekutána egy ideig pítymallott volna, elkongá a toronynak harangja a reggeli öt órát, melynek utolsó kongására Sulc barátunk, a mint a múlt este lelkében elhatározá, föl-emelé fejét egyetlen párnájáról, elsimogató homlokáról a kissé hirtelenszöke borzas üstököt, kidörgölé ökleivel szemeit, s egy percz múlva föntérintett hálóköntösében termett, minekutána azt először fonákul öltötte magára, s a másodszori felöltés alkalmával karja más lyukon talált volna kibujni, mintsem erről annak szabója eredetileg álmodozott. Denique, a hálóköntös testén volt, azon felül zenithjén egy házi sipka, nadirján egy pár papucs, a test felső emelete kéményéből bodor dohányfüst kerekedvén. S mindez történt Dorgács ügyvéd ur emeletes háza földszinti részének udvarra néző egyik szobájában, melyet Sulc ur ideiglen magáénak nevezett.

És asztalhoz ülén, olvasni akarta a drámát. De a sors ma kaján szemekkel kezde reá pillantani.

„Sulc ur!” kiálta be a félig nyitott ajtón egy hang, melynek birtokosa még szintén mosdatlan és keféletlen állapotban volt, s a háznál az összes személyzet közös inasának szerepét viselé.

„Mi kell, Jancsi?” kérdé Sulc ur, s kissé bámészan emelé fel szemeit a dráma személyeiről a szobájába bolond-istókozó személyre.

„A tens ur hivatja, tessék felmenni!”

„Mi a ménkönek, ilyen korán? Még fel sem öltöztem.”

„Már én nem tehetek róla, de tessék sietni, azt üzente a tens ur!” S a hanggal együtt Jancsi is eltűnt.

És Sulc ur oda hagyá a drámát, és a mint épen csekély tehetségétől telhetett, oly tüzzel és igyekezettel rohant pongyolájából másik pongyolájába, de a mit ő nem nevezett pongyolának, hanem nyári nadrág- és nyári kabátnak, melynek minden öltéséből 200 forint évi jövedelem nézett ki. És miután megmosdott s fejének pelyhei is leszedettek volna, kirontott szobájából s nyakrafőre a felső emelet lépcsőinek tartott, s midőn az ehhez vezető keskeny folyosón végig rugtatna, az előtte hasonló irányban haladó szolgálot elébb észre nem vevé, míg füle dobját rémületes sikoltás és csizmáit még szinte párolgó tejözön nem érinté.

„Jaj! az Isten szerelmeért, Sulc ur! mi a gutát csinált? No'sz majd lesz nekem, ha a tens-asszony megtudja!” kiálta a szolgálot, ki épen a tehénfejéből érkezett meg s épen most vitte volna a tejes köcsögöt felsőbb rendelkezés alá, ha Sulc ur vak hevében bele nem ütközik.

„Már megengedjen, Juczi lelkem, de látja, hogy sietnem kell!” válaszolt Sulc ur egész paedagogusi phlegmával, azután engesztelésül ugyanezen phlegmával arczon csipé Juczit, és szintazon phlegmával tovább hajtott.

Juczi még ott állott egy darabig, nézve a kárba ment tejet, csóválva fejet, összetéve kezeket; később azonban összeszedé minden lelki-testi erejét és az elszórt cseréptöredékeket, s oly nemes elszántsággal lépett asszonya tribunálja elé most a semmivel, mint máskor a kevéssel, midőn a sokat önmaga szörpölé ki.

Sulc ur azalatt fölért Dorgács Dávid ügyvéd és táblabíró urhoz, különben igen tisztelt főnökéhez, ki már akkor üldögélt ügyszobájában kedvencei, örökös társalgói, penészszagú actái közt, még pedig éhgyomorral, a nélkül, hogy csak legkisebb émelygést is érzett volna. Csak hijába! szörnyű sokat tesz az a szokás.

„Jó regg’!” kezdé Sulc ur s lábaival csoszogott.

„Jó reggelt, jó reggelt!” - vágott közbe a főnök. - „No csak hamar, amice! már rég hivattam önt, tán nem volt még egészen?...” s egy czédulát vett fel íróasztaláról.

„Azaz - igen - de - még” - rebe- és hebegé Sulc ur.

„Na jó, jó! Még tán nem késtünk el. Alkalmasint szerencsénk, hogy Daraby spectabilis nem oly igen pontos ember. Ismeri ön Daraby táblabíró urat?”

„Igen is, láttam, midőn tegnap itt vala.”

„Helyesen, itt vala!” - ismétlé Dorgács ur hivatalos foglalkozási fontos képpel, és ismétlé különösség okáért is, minthogy ő soha sem szokott imperfectumban beszélni. - „Ő clienseim egyike, épen tegnap tanácskoztunk ügye felett, s én egy, a védelem lényegéhez tartozó igen fontos véleményt s körülményt felejtettem tőle kikérdezni. Ugyanazért legyen oly szives, amice, ezen levéllel Daraby Gergely táblabíró urat szállásán az „arany csapnál” felkeresni. Ő ugyan ma korán reggel akart elutazni, de okaim vannak hinni, hogy ön még itt fogja találkozni. Mindenesetre legyen oly szives, édes barátom, minél előbb oda érkezni, mert a dolog nagyon érdekemben állván, nagyon nem szeretném, ha a táblabíró urat valahogy itt nem kapnók többé.”

„Értem!” s a levelet átvevé.

„Ne felejtse, az arany csapnál.”

„Értem!” s az ajtót kinyitá.

„A szobát nem tudom, de majd megmondják ott.”

„Értem,” s az ajtót maga után betevé Sulc ur.

„Sulc barátom!” nyitá ki az ajtót utána a főnök.

„Méltóztassék!” szökött vissza a lépcsőről Sulc ur, főnöke elé állott s azon tusakodott, levegye-e kalapját, vagy csak fején hagyja.

„Azután legyen oly jó, kérem, és ne késsék sokáig, mert szeretném, ha még lenyírná hajamat, mielőtt felöltözködném.”

„Szivesen, tens ur!” s lerohant a hágcsókon.

Szolgálati készség nagy volt instructorunkban, akarat és hűség szintén, s otthon, szűk szobája négy fala közt, és ha nekiült az írás-, olvasás- és tanításnak: meglehetősen ember volt ő a talpán; de mihelyt szobájából kiszabadult, egynek szörnyü híját érezé: az életrevalóságnak, a praktikus észnek. A levéllel ő elment Daraby táblabíró urhoz, el is ért az „arany csap”-hoz, még pedig olyan jókor, a mikor ezt tán principálisa sem gondolta, s a mint a táblabíró után kérdezősködött, ennek a tornácban csizmát tisztogató hajdujától azon választ nyeré, hogy a tens ur még alszik.

„Hát nem utazik el ma reggel?” kérdé fuvóként lelkendezve Sulc ur.

„Elutaznánk mi bizony, de mikor az uram még nem kelt fel.”

„Vagy ugy!” eszmélt Sulc ur, s tökéletesen meg volt nyugtatva. Többet nem is kérdezősködött, hanem nagy léptekkel fel s alá sétált a tornáczon, megvárandó, míg a táblabíró urnak fel fog tetszeni támadnia. Ő egyébre nem gondolt, mint arra, hogy a levelet Daraby táblabíró urnak kell átadnia, s ezt másképp nem látta elérhetőnek, mint csupán ha megvárja a feltámadást. És sétált Sulc ur a tornáczon, s unatkozott és drámájáról sopánkodott, és várt majdnem két óra hosszaiglan a tornáczon.

És a szabadulás percze csak akkor ütött, midőn nagy öblü tajtpipájából reggelijét füstölve Daraby táblabíró ur, már egészen felöltözötten, személyesen lépett ki szobájából, s az ajtó előtt lézengő s a levelet még mindig kezében tartó Sulc urat megpillantá. De Sulc ur is megpillantá őt, s azonnal ráismert a tegnap látott táblabíróra.

„Alázszolgája! Tens Dorgács ügyvéd ur tiszteletét s levelét van szerencsém általadni,” s átadá, s a táblabíró azonnal átolvasá.

„Igen jól van! Tisztelem a tens urat, s minthogy csak délben fogok elutazni, még meglátogatom ebéd előtt. Ön talán (s itt hosszú pauzát csinált a táblabíró, minthogy első pillanatra inasnak nézte az instructort) ön talán jurátusa Dorgács urnak?”

„Tulajdonképen nevelő a háznál.”

„Igen? nevelő?” ismétlé a táblabíró ur oly hangon, melyen más ember csodálkozni szokott, s végig nézte a tulajdonképeni nevelőt. - „Tisztelem a tens urat!”

„Köszönöm alásan; magamat ajánlom!”

Főnöke azalatt nem tudá elképzelni, hová lehetett két fiának s egy leányának nevelője, és Sulc ur ismert lelkiismeretességéből következtetve, szinte azt kezdé már hinni, hogy ő a már elutazott táblabíró kocsija után szaladt, s addig szalad, míg azt vagy utoléri, vagy lelkét kiadja: s im Sulc ur betoppan, oly égő arcza, oly pirosan, mintha legalább is a debreczeni hentesek zsupszalmája alatt perzseltetett volna.

S a mint bejött, Dorgács ügyvéd ur azonnal egy törülközőt kerített nyaka körül, s olyformán, mintha lóháton ülne, egy székre telepedett. Sulc urnak sem kellett több, hogy tüstént ollófésűt ragadjon s Hugli nemes foglalkozásában, az azalatt bejött főnökne jelenlétében, amugy hugliasan elbeszélje mai kiküldetésébeni eljárását. A műtét végeztével a megelégedés nagy volt; különben is az ilyen sokféleképen haszonvehető, és, quod plus, olcsó házi butorra ritkán szoktak neheztelni, akkor meg épen nem, mikor haját nyír!

HARMADIK FEJEZET.

Az instructor ebben is szükségesnek tartja lelke kiművelését, s továbbá is célravezetőnek tartja e tekintetben az olvasást. E rövid fejezetben foglaltatik az is, miképen Sulc ur rendkívüli rendes jutalmakban részesül.

Már épen a megnyírt főnök nyakáról és saját nadrágáról keféle le Sulc ur az oda ragadt apróbb hajszálat, midőn egyszerre keblét lázító hangok érinték fülét: a közel toronyóra nyolczat vert! A ház csemetéi, nagy könyvkötegekkel hónuk alatt, máris fészkelődének Sulc ur körül, s csakhamar közös vezérlete alatt megindulának szobájába a tanórákra, gondolatokkal, melyeknek egy borjucska agyában támadhatnak, midőn a vágóhidra viszik, azaz: semmi gondolatokkal. A gyermekek elfoglalák helyeiket, s ekkor Sulc ur, gyomra hatalmas indítványa következtében, jónak látta előbb azon pohár tejet s ama kétkrajczáros zsemlyét, mely asztalán reá várakozott, sub titulo: „reggeli,” bekapni. Megtörtént, s pillanat villámsebes játéka volt az egész dolog.

És kezdődött a leczke. Részletenkint ennek rajzát nem adjuk; nem mondjuk el Sulc ur tekintélyes fellépését, kifakadásait, nem a gyermekek makranczoskodásait: mindezek leírása külön czikket igényel. A tanítási órának némi vázlatául csak azt jegyezzük fel, hogy az idősb fiu a hic, haec, hoc-ot törte, a kisebbik nagy szájtátva betűzött, a kis leány veszteg ülni, és Sulc ur töredelmesen tünni tanult. Az utóbbi leghasznosabb, de legnehezebb is; Sulc ur

azonban bámulatosan haladott benne. Sokat gondolkodott lecke közben arról is, hogy ennek eltelte után mily kellemetes időtöltést és élvezetet szerzend neki a dráma-olvasás.

Nem tudjuk egész bizonyossággal, az összegyűlt tanuló gyülekezet közörmére történt-e, vagy csak egyes felekezetek különös örvendetes meglepetését okozá, midőn a toronyóra a tizedik kongá? annyi igaz, hogy valamennyi párt arcán változást lehetne észrevenni. Még alig hangzott el (de mégis elhangzott) a tizedik óráütés, midőn a felső emeletnek udvarra nyíló ablakából Sulc ur becsületes nevét hallá hangoztatni. Sulc ur tenyere viszketni kezdett; érzeni kezdé a büzt, és intett tanítványainak.

„Mehettek!” s e szót másodszor is kibocsátani ajkán csak luxus lett volna.

„Su-úlc u-r!” - hallatszott le újra a felső emeletből ama félig szives, félig leereszkedő hangoztatás, melyen a főnök organumára lehetlen volt rá nem ismerni. S e hangra Sulc ur kidugá fejét az ablak rostélyzatán.

„Megyek!” - s visszalöké fejét az ablakból a szobába, azután egész testét a tornácba, s ugy tovább, egész princípálisa szobájáig.

„Elvégezte ön a leckét, ugy-e, barátom?” - kérdé a főnök, s egy írást tartott kezében.

„Igen is, el!”

„Jól viselték magokat a gyermekek?” - és iratai közt keresgélt a főnök.

„Nincs semmi különös panaszom reájok.”

„Valóban? Azt szeretem. S nem lenne ön most oly szives, barátom, ezt a kis replikát ezen pörben leírni? Ön jól és hamar ír, s minthogy ez oly sietős -”

„Értem, tens ur!” s ezen dicsériának, nem tudá, mosolyogjon-e vagy vigyorogjon? mindamellet nagy satisfactiot sugárzó arczczal átvevé az irományokat.

„Amice, ha délig készen lehetne.”

„Meglesz, tens ur!” s ment az instructor s előre örült volna már a győzelemnek, mit ebédig leírandó kis replikája által aratandna, ha ebbeli szép reményeit dráma-olvasási meghiusult reményei el nem kergették volna. De a türelemben Sulc ur már annyira haladt, hogy ezen még csak nem is káromkodott.

És a mit más tán kétszer annyi idő alatt sem irt volna le, azt Sulc ur lerántotta még egy negyedórával előbb, mintsem ebédre hívták volna: oly páratlan ügyességű ember volt ő íróasztalánál és a lemásolásoknál. Pedig ezen írás közben is mennyit alkalmatlankodának körülte holdvilág-képű pajzán növendékei! mennyiszer rikkantotta el magát „Ne rázd az asztalt! - feldöntöd a kalamárist! - megvágod a kezedet! - kiszurod a szemedet!” stb., s hányszor kelle köztük békebiró szerepét játszani! A száraz replika tehát a kívánt időre a kövér pör gyomrába temettetett és Sulc ur ebédre hívaték.

NEGYPEDIK FEJEZET.

Észtehetségeinek kipallérozására az instructor hasonlóképen itt is hathatós eszköznek tartja az olvasást. Az is bebizonyul, hogy a szemek pillanatai, ha találkoznak, gyakran megértik egymást, nemkülönben az is, hogy az instructor szive nincs taplóból.

Asztal felett tanítványaira felvigyázni, hogy az illedelem szabályai ellen ne vétessenek, a hust, pecsenyét a kisebbik számára felmetélni, poharába vizet tölteni, villát, kést, kanalat, vala-

hányszor földre ejtettek, fölemelni: illeten elfoglaltatások zavarták rendesen Sulc ur evésbeli élvezetét. A mai nap azonban e részben kivételt tőn, és Sulc ur levesét szörpölvén, épen akkor végezte el szívében, hogy mihelyt felkel az asztaltól, azonnal nekiül a fél napig már hijába hajhászott drámának, midőn az inas, egy palaczk borral kezében (persze nem az instructor számára, mert azt tarták, hogy a szükséges nevelői phlegmából és birkatürelemből a bor által könnyen ki találna „rántódni”), mondom, midőn az inas ijedező képpel belép, s jelenti, miképen a pinczében egy hordó megeredt.

És megrémülének a ház oszlopai ezen hirmondáson, és nem tudta, mitevő legyen a főnök, s ugyanazért egy ideig nem evett, hanem ivott; és nem tudta, mitevő legyen a főnökné, s ugyanazért éjszokról délre, nyugatról keletre veté az ő kétségbeesett pillantásait, hajdan szépnek nevezett s néha még most is szépnek képzelt emlénszemeinek általa; és veté pillanatát az egyetemes „szükségben segít ő” házi butorra; és felemelé lassankint Sulc ur is nem szép, de zöld szemeit tányéráról a közinségben forgókra, és a mint fölveté őket, a zöldeket, akkora találkozána velők, a kékekkel, s lőn pompás színvegyület, és a négy szem két pillantása megérté egymást!

„Ugyan kérem, Sulc ur, nem lenne ön oly szives, utána nézni a dolognak?” - kérdezé a főnökné, s szemei kérést, bizalmat s tökéletes megnyugvást sugározának.

„Igen, igen, Sulc ur, legyen oly jó!” - szólal meg a főnök is illő komolysággal, s szemét a tányérról fel sem emelve, mivelhogy épen egy keresetlevení törte fejét.

„Azonnal, nagysád! - igen szivesen, tens ur!” és kirugván maga alól székét, átvevé az inastól a pinczekulcsokat.

„Jancsi!” - kiálta az instructor után haladni akaró inasra a főnökné - „te itt maradj az asztalnál, küldd le Rózsit, hadd világítson Sulc urnak!”

És Rózsi, a csinos szobaleány, vevén a gyertyát, meggyújtá azt dörzsgyufával, holott égő szemének tüzével is meggyujthatta volna, és levilágított Sulc urnak a pinczébe a meggyújtott faggyugyertyával, holott levilágithatott volna szemeinek ragyogó fényével is. A pinczében egyéb baj nem volt, mint az, hogy Sulc urnak három abroncsot kellett a hordó szétnyiladozó dongáira verni. S eltartott szinte egy egész óráig. Oda fen már gondolkozni kezdtek és félni, és suttogni, hogy a hordónak vagy csapnak nagyobb baja talált támadni, és sokallani kezdték Sulc ur kimaradását. A mi véleményünk szerint azonban ez igen méltatlanul történt: mert tőle, mint műkedvelőtől, mindig elég volt, egy óra alatt elvégezni azt, a mit elvégzett, s mert ő mindedig a kádárság mesterségében iszonyu kevés előmenetelt tőn.

Mire Sulc ur feljött föld alatti expeditiójából, épen akkor emelkedének az asztal vendégei ülőhelyeikről, és előtte most két ut állott nyitva: vagy a többivel együtt felkelni és nem enni, vagy magányosan leülni és egyedül ebédelni. Ő csakhamar az utóbbit választá. Magányosan leült és egyedül kezdé ebédelni.

„Majd ha elvégezte ön ebédét, édes Sulc úr” - szóla Dorgácsné tens asszony a mellékszobából kiáltván kifelé - „Ilkának egy kérése lesz önhöz!”

És Ilka, a szemérmes 14 éves leány, ki már az instructor kezéből kiszabadult, pirulva simult anyja mögé és lopva vetett kifelé egy reményt kifejező pillanatot Sulc urra. Még nem tudá szegényke, hogy Sulc urnak nincs hatalmában mamája csak egy kérését is megtagadni.

„De azért épen ne siessen, édes Sulc ur!” - tévé hozzá a ház asszonya.

„Azonnal, nagysád!” s tudta, hogy lóhalálába kell sietnie. Csak Isten csodája, hogy hevében a kést, kanalat és villát is meg nem ette.

Elköltvén nagymohón az ebédet, azonnal a mellékszobába igyekezett, hol főnöknéje s a ház legidősb leánya fogvájókkal tartanak gondüző gyakorlatokat.

„Nagysádtok parancsolni méltóztatnak velem?” - kérdezé az instruktor.

„Nem, édes Sulc ur” - javítá a mama, s ez szintén paedagogusi nézetből történt - „korántsem! csak k é r n i akarja önt valamire Ilkám.”

Sulc ur nem tudá, mit válaszoljon erre hamarjában, mert ő hamar ki szokott szavaiból fogyni, s azért zsebébe rejté kezeit, majd reménybeli szakála helyét simogatá, majd gomblyukába dugá hüvelykét, majd pedig más egyebet tett, a mit már az ember tenni szokott, mikor nem tudja, mit tegyen. A tens asszony Ilkára pillantott s pillanatával felhívá Ilkát, hogy terjeszsze elő kérését. Notandum: a tens asszony ezt maga személyesen is megtehetette volna, de ez egyszer úgy vélekedék, hogy ő különben is elég sokat kért már Sulc urtól ez életben, s hogy tán nagyobb örömet fog szerezni Sulc urnak, ha most, az egyébiránt csinos Ilka kérendi valamire. Ilka pedig a főtt rák színével ömleszté el arczát, orra hegyétől számítva egész füle végéig a jobb és bal oldalon, és szavaknak hiányában látszott szenvedni.

„Sulc ur! - kezdé valahára - tetszik látni, hogy ezek a himzési mustrák szakadozottak,... nem lenne oly szives...”

„Azokat lemásolni s helyettök ujakat csinálni?” - egészíté ki az akadozó gyermeket Sulc ur. - „Oh ezer örömmel, hisz ez csekélység.”

E szavak hallatára Ilka szivéről egy kavics pottyant le, s midőn Sulc ur a rongyos mintákat átvevé s a szobából kifelé tartott és drámájára gondolt, akkor Sulc ur szivére egy malomkő zuhant.

„De, édes Sulc ur” - toldá meg a mama leánya beszédét - „Ilkám, a mint ön tudni fogja, három órákor megy varró-iskolába: szeretném, ha” -

„Értem, tens asszony. Három órákor? Meglesz!”

Szükséges-e mondanunk, hogy Sulc ur szobájába érve, azonnal nekiült a rajzolásnak, és hogy délutáni három óráig, a mit kezdett, azt be is végzé? Sulc ur pontos ember vala, Sulc ur szolgálatra legkészebb ember vala hét vármegyében. A mint megvivé a kész himzési mustrákat, munkája köztetszést aratott s szerzőjének köszönet szavaztatott; különösen Ilka oly elragadólag szépen betanulva köszönte meg neki, hogy Sulc ur szinte bele szeretett volna, ha ráért volna, ha még kilenczvenkilencz „volna” nem volna.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Az instructor az előbbi fejezetekben említett szándékánál továbbá is állhatatosan megmarad. Sulc ur türelme kiállja a tűzpróbát.

Igen! Ő rá nem ért: mert midőn ismét szobájába lépett, akkor csörömpölt be utána három tanítványa a délutáni leckére. Sulc ur nevelési systemáit nem akarván kutatni (minthogy azokat talán ő maga is híjába kereste volna magában), ezen délutáni leckéről is csak annyit említünk, hogy az idősb fiu históriát mekegett, a kisebbik szépírást mázolt, a kis leány meg ismét a veszteg ülést tanulta szünet nélküli mozgások közt, s mindezekon kívül az instructor a békétürés tanának feküdt neki. Sulc urnak időszakonként előtörő mérgelődését szintén hallgatással mellőzzük, minthogy azok már mindennapiakká váltak nála, a mindennapinak elősorolása pedig csak unalmas.

Tartott pedig ezen délutáni tanítás három órától kezdve ötig. Ezen ötödik óra azonban nem mult el egészen, s a nevelő és növendékek még együtt ülének kellemes orgonasip-csoportozatban, midőn Sulc ur szobájának ajtaja egyszerre megnyílik. Az instructor történetesen éppen akkor talált akkorát ásitani, hogy a belépő tens asszony a testestül-lelkestül elnyeletés világos veszedelmének vala kitéve. És talán baj is történhetett volna, ha Sulc ur hamar észre nem veszi magát, s tátongó álkapczáit rögtön természetes állásukba vissza nem helyezi.

„Hogy ülsz, Idácska? - Egyenesen! - Melledet ne szorítsd az asztalhoz! - Gusztikám! hogyan fogod a tollat? - Ne nyomd olyan nagyon!!” stb, ilyen dictiókra fakadt a találékony eszü instructor.

„Ugy, ugy, édes gyermekeim, csak szépen engedelmeskedjete Sulc urnak, majd ugy mi is szeretünk titeket. - Csak azt akarám mondani, édes Sulc ur, hogy régen nem volt már ilyen szép idő, mint a mai: talán jó volna, ha ön tanóra után kísétálna a fiukkal a szabadba?”

„Épen szándékom vala, tens asszony!” - felelé, vagyis inkább hazudá Sulc ur, mert Sulc urnak esze ágában sem volt a sétálás, minthogy Sulc ur drámát akart óra után olvasni.

És kimentek öt óra után a szabadba sétálni, jó messzire a várostól, és megverte őket a jótékony eső, és leöntött ürgékként tértenek haza; de ezt szükségtelen is mondanunk, mert az egész világ tudja, hogy ez már így szokott történni, illetén sétálások alkalmával. A ki nem hiszi, olvassa meg a pesti nép szabadba rándulásait, melyek le vannak írva lapokban és könyvekben, s melyeknek nagyobb részében az eső okoz a kirándulóknak mély bánatot s az olvasónak magas örömet.

Tehát megáztak és hazajöttek; egyéb szerencsétlenség nem történt; még csak nem is rántott-csirkéztek és nem is söröztek ut közben, mint a fővárosiak szoktak. Haza érkezvén, Sulc urnak első dolga az volt, hogy megázott kabátja helyébe mást öltön, mert a színházba menés órája itt volt, s ő a pesti szinpadnak egy, az ottani szinpadon éppen akkor vendégszereplő egyik elsőrendű tagját kívánta mint Hamletet megnézni, s ez bizonyosan hatalmas kárpótlás leendett egész napi dráma-olvasása füstbe ment szándékaiért. Már készen volt Sulc ur toilettéjével, csak keztyűt kellett még kezébe vennie (felhuzni azokat nem szokta, minthogy mindegy lett volna, akár felhuzza azokat, akár nem, mert mindkét esetben kezének nagy része csakugyan meztelen állapotban maradt), csak kalapot és botot kellett még ragadnia: és megint nyílik az ajtó és kitelhetőleg felpiperézve megint bekacsázik a ház asszonya.

„Édes Sulc ur, én Ilkával színházba megyek, legyen ön szives itthon maradni a gyermekek mellett.”

„Igen jól van, nagysád!” mondá Sulc ur, s szomorufüzként lekonyulának az ő fülei egyenes állásukból, és azt gondolá magában: hogy nem jól van biz az, nagysád! - Majd bizony! - így sodrá tovább gondolatai madzagát - máskor is volt ő már színházban, és én mégis elmentem. Maradjanak a gyermekek apjokkal, annak ugy sem kell színház soha! - Még alig czikáztak e vakmerő gondolatvillámok agyán keresztül, s im belép a főnök is, egészen ugy öltözve, mintha a házból távozni akarna.

„Amice, feleségem a színházba ment, én Latovics ülnök urhoz vagyok meghíva soiréba (ezt csak azért mondta ki a ténsur ily nyíltan, hogy más is tudja), s azért jó lesz, ha ön az estét a gyermekekkel együtt töltendi, s rájuk s az egész házra felvigyáz, nehogy valami baj történjen. (Az ügyvéd ur az ikes igékkel nem sokat törődött.) Jó éjszakát, amice!”

„Alászolgája!” - remegé Sulc ur, és hogy kalapja kezéből ki nem hullott s hogy el nem ájult, csak a megszokás, csak a béketürestanban roppant előmenete, és csak azon, agyában rögtön felvillant biztatás okozá, miszerint ő, hát ha már semmikép sem szabadulhat, itthon marad és kénye-kedve szerint majd elolvassa a drámát.

UTOLSÓ FEJEZET.

Hajh! be szép az igyekezet, az akarat, a lelkesülés a fiatal embernél! és hajh!! be sok gyarló szirtekre talál mindez az élet tengerén! és még harmadszor is hajh!! Az instructor eléri célját, drámát olvas, de - -

Sulc ur tehát ismét drámát akart olvasni; de a gyermekek magokra valának hagyva szobáikban, s ki állott jól, hogy a macskák hon nem létében az egerek ki nem rugnak a hámból, s ki nem forgatják a házat sarkaiból? E szerint Sulc ur nagy szomoruan a könyvet becsapja, felszedi magát s beér a gyermekek szobájába, hol megjelenésével a közujongást és sikoltozást pillanatnyi csönddé változtatván át, a gyermekek társaságában először is harapott valamit, hogy a vacsorának hirtelen elterjedjen gyomra üregeiben. Ennek végeztével levágta magát a pamlagra és néma morfondirozással vigyázott fel a ház csemetéire, ő, azoknak gondos kertésze. De a gyermekek széles jó kedvökben azonnal körülfogták őt, és mint ágyuk a várat, úgy ostromolták beszédekkel Sulc urat.

„Sulc ur, kérem, meséljen nekünk valami szépet, vigat!” - kezdé az egyik.

„Nem tudok!”

„Dehogy nem tud! tudja, a multkor” - folytatá a másik.

„Hagyjatok békét, nem tudok!”

„Multkor olyan furcsát mesélt, Sulc ur!” - végzé a harmadik.

„Ugyan hallgassatok! Mondom, hogy most nem tudok!”

„Kérjük! - Sulc ur! - Kérjük, meséljen!” rikoltott mindhárom egyszerre, s ki a nyakába, ki hátára, ki hasába csimpajkozott.

„Megálljatok no!” - szólt Sulc ur, s egy hatást ígérő gondolat kandikált elő feje rejtelseiből, és tüstént lerázá magáról növendékeit. - „Majd olvasok igen szépet, ha szépen figyelmeztetek s csendesen ültök.”

„Ülünk! figyelmezzünk, Sulc ur!” - S a három gyermek csupa szem-fül lett.

„Sulc ur pedig előragadá főnöke könyvpolczáról Ciceronak egy magyar fordítását, a legelső oratiót elkezdé nekik értelmesen és fenhangon olvasni. Még alig olvasott el egy lapot, s a gyermekek egyhangulag kiáltának fel: „Hisz ez nem szép, Sulc ur!”

„Dehogy nem; várjatok csak kissé, mindjárt jön a java.” - És Sulc ur körüljártatá a hallgató-ságon pillanatát, lesve a várt hatás után. A hallgatóság pedig mind közönségesen laposakat kezdé immáron pillantani.

„Sulc ur, ha megengedi, én aludni megyek!” - szóla kis vártatva az idősb fiu.

„Eredj, Gyulácskám, ha álmos vagy.”

A másik hallgató már alig bírt széken ülni; szüntelen ingott jobbra-balra, mintha részeg volna.

„Rózsi!” - és Rózsi belépett.

„Vetköztesse le a gyerekeket s fektesse az ágyba. Jó éjszakát!”

És ütött a szabadulás percze! - S most lerohant Sulc ur a hágcsókon, mintha soha sem akarna többé azokon visszatérni, s szobájába érve, egyszeriben levetkőzik, pipára gyújt, ágyba heveredik, így akarván ama fatalis drámát, minden hatalmában álló kényelemmel, végre valahára elolvasni.

Neki kezd tehát nagy tüzzel a drámaolvasásnak: olvas, olvas; de tüze lassankint enyészni kezd, és a négy felvonásból csak négy lapot birt megemészteni. Mintha csupa álmo k k a l öntötték volna el, úgy elaludt: csöndesen, egy szót sem szólva még a gyertyát is égve hagyta.

Más nap reggel öt órakor az instructor felébredt. És csodálatos, hogy a nap fáradalmai s a nehéz álmo k után még fel is ébredt!

UTAZÁS DEBRECZENBEN.

„Debreczenbe kén' menni.”

Népdal.

BEVEZETÉS,

mely egyaránt szól szívhöz és észhez, nagyjából a geographia utmutatása szerint. A francia statisztikusok azon merész állítása, mintha Debreczen Amerikában feküdnék, csekély tehetségünk szerint, megczáfoltatik.

Vakmerőség lenne tőlünk kérdezni: van-e ember? tehát csak azt kérjük: van-e magyar a hazában, ki ne lett volna egyszer életében Debreczenben? Debreczen híres magyar város tul a Tiszán; de mégis úgy hisszük, hogy van olyan magyar, még pedig sokan vannak olyan magyarok. És van-e magyar a hazában, ki ne kívánczolt volna egyszer életében Debreczenbe? Ilyen is lesz, pedig millió számra, ámbár mégis sokkal kevesebb, mint ama fentebbiek. Pedig szó a mi szó, de ez a Debreczen volna tulajdonképen azon Mekka, hova minden magyarnak legalább egyszer kellene életében zarándokolnia lelkesedés és erősödés végett, s minden nem magyarnak azon hit megszerzése végett, hogy csakugyan mégis vannak magyarok a világon. Vagy nem? Vagy talán bizony Pest? Oh! hagyjátok azt a szüntelen előnkbe tált Pestet, melynek megvan a maga érdeme, de e tekintetben Debreczennel távolról sem mérkőzhetik. Pest egész magyarsága gyönyörűen megférne Debreczen Péterfiában, pedig ez a Péterfia csak egy utcája a nagy Debreczennek. Hatalmas egy város ez a maga nemében! Határa 14 négyszögü mértföld, tehát akkora, hogy egész Torna elférne, még kényelmesen ki is nyújtózhatnék benne, hasonlóképen egy sereg németországi status csak olyformán érezné magát rajta, mint egy-egy sziget a nagy tengeren.

Sokat beszéltek és irtak már ezen városról, mióta fenáll, különösnél különösbet; és az igaz, hogy 50,000 lakossal bíró városnak kissé különös is ez a Debreczen; de azért koránsem oly borzasztó, mint a milyennek ország- és világszerte ki van kiáltva. Lehet azonban, hogy épen ezen kikiáltás okozza, miképen mindazok, kik Debreczent először látogatják meg, közönségesen nem találják oly iszonytatónak, mint azt mások beszéde után, vagy Böszörményen és Dorogon keresztülmegjártakban képzelék. Mindig hallottam, hogy jó, ha az ördögöt rettenetes feketének festik előttünk: így történik azután, hogy ha szemünk elé jön, csak egyszerüen barnának találjuk. Egyébiránt fő érdeme e városnak, mint mindenki tudja, abban fekszik, hogy tősgyökeres magyar s a magyar szokások s eredetiségek el nem fajult hazája. Elég baj, hogy ez érdem Magyarországon; de hát mit tehetünk mi róla, hogy ősapáink nem voltak oly mélyen látó politikusok, mint ősunokáik? Oh, azok a becsületes ősapák, hogy az Isten nyugtassa őket! majd még a más világon gyűl meg nekik velünk a bajuk. Csak hogy aztán biz én nem tudom, hogyan leszünk szónoklat és bátorság dolgában, ha olyan mennydörgős hangon s oly tulvilági magyarsággal, mint p. o. ez az a „Latiatuc feleim zumtuchel, mic vogmuc, ysa pur es chomuv uogmuc” szólitnak meg bennünket buzogányterhelt őseink.

Ha azt mondók főlebb, hogy Debreczen legyen jelenleg is a mi Mekkánk: annál több joggal fogjuk ezt mondhatni csak egy tized mulva is. A vasut készül, Debreczenre nagyobb figyelem fordul, mint valaha, s néhány év mulva eddig ismeretlen élet fog bele szívárogni, nagyobb mozgalom, s ha Isten úgy akarja, nagyobb anyagi jóllét fog benne támadni, és a művelődés, polgárisodás szövétneke fellobogand, szóval: a város - ha szabad magamat így kifejeznem -

európai szint öltend magára. És kérjük szerényen: lesz-e még akkor is Debreczen sajtó és folyóiratok nélkül, mint most? fognak-e még akkor is íróink kizárólag Pesten, ezen zagyvalékában valamennyi nemzetelemnek, tartózkodni? fogják-e mondhatni, hogy a tiszta, romlatlan magyar nyelv hallására s tanulására nincs alkalmok? fogják-e merni még akkor is, saját alkatú, egyszerű nyelvünket idegen ajkából átkölcsönzött, ész és értelem, nélküli cifra szólásformákkal, a külföldi finom társalgási tón előteremtése végett, eltorzítani? lesz-e még akkor is panaszuk regény- és drámairóinknak, hogy nagyobbyszerű sajátos magyar élet nincs, melyet mintául vehetnének dolgozataikban? el fogjuk-e nekik hinni, hogy azon személyek, kiket műveikben élénk állítanak, nem csak a könyvben, de az életben, a valóságban is magyarul beszélhettek? s lesznek-e még azután is kénytelenek nagyobbyszerű bonyolódások színhelyévé a külföldet tenni, s idegen tárgyakat és személyeket élénk rajzolni? fogják-e mondhatni, hogy ha van is magyar élet e hazában, az csak a vidéken található, de hogy ezen vidéki magyar élet oly kisszerű, oly örökkön örökké egyforma és unalmas, miképen abba magasztosabb költői világot helyezni csak nevetség és szánandó igyekezet? - Igen, mi szeretjük hinni, hogy ez mind másképp leend egyszer, s hogy nagyobbbrészt Debreczennek van fentartva azon dicsőség, mindezen bajokon és szükségeken segíteni, és hangot adni a magyar világnak, mely után az a szüntelen pengetett, de mind e mai napig oly kevésbé megközelített nemzeti önállóság és nagyság révpartjára juthasson. Arról gondolkodni eszünkbe sem jut, hogy Debreczen valaha felülmulja a már természeti fekvésénél fogva nagyobbakra teremtett Pestet; de azt igen is hiszszük, hogy a tősgyökeres magyar Debreczen leend ellenére a külföldi elemekkel elárasztott Pestnek nemzeti ség dolgában, szigoruan örökendő, nehogy e legdrágább és nehéz harcokkal kiküzdött kincsünket csak távolról is vész fenyegethesse. Debreczentől most kívánni ilyeneket képtelenség: mert elmondák azt már mások, hogy a mostani Debreczen egy nagy semmi, melyből azonban hatalmas teremtmő kéz sokat, egész világot alkothat.

Debreczen tehát figyelmet igényel. Ugyanazért vevénk magunknak mi is szabadságot, azt azokkal, kik itt még soha nem voltak, s kik mégis egyszer másszor ide kívánczotak, kissé beutazni, és nem többet, mint Debreczen nyilvános társas életéről némi kis ismertetéseket közölni. Bár találkozzanak sokan, kik oly tiszta buzgalommal, mint mi, de avatottabb kézzel és fontosabb szavakkal igyekezzenek figyelmeztetni azokat, kiknek a dolgon mozdítani érdek- és kötelességökben fekszik. Mi igénytelen szavainknak ily fontosságot nem tulajdonítunk. S e szerény nyilatkozattal rögtön megszakad az akaratlanul ily hosszúra nyúlt bevezetés vezérfonala. Következik az

ELSŐ FEJEZET.

Ebben a kegyes olvasó nagyszerű csizmadiát fog, azaz: szörnyen rászedetik. Álmélkodva tapasztalandja ugyanis, hogy itt nem utazás Debreczenben, hanem tulajdonképen utazás Debreczenbe foglaltatik. Azon tagjai a polgári társaságnak, kik nem tudják a különbséget a b e n és b e között, nem értik tökéletesen e beszédet, min azonban ezuttal nem segíthetünk. Egyébiránt a második fejezetben majd beváltandjuk adott szavunkat.

És most, nyájas olvasónőm, kövesse ön Berzsenyinek Lilihez intézett ezen szavait:

„Nyujtsd néki gyöngé karodat,
Hagyd vezérljen tégedet!”

Ön pedig, nyájtalan olvasóm, csatlakozzék hozzánk, gyujtson rá, ha úgy tetszik, azon honi szivarra, melyet csak nem régiben külföldi gyanánt szívott ön: majd megmondom, mikor tegye le. Kövessenek tehát önök, én leszek az ariadnei fonal, mely önöket nagy tömkelegbe vezetem. S ha e tömkelegben levő szörnyetegek közül csak néhányat lehetne is szerencsénk különben igen szelid szándéku látogatásunkkal kipusztítani, akkor nagyobb hálára fakadnánk, mint hajdan Kreta Theseus irányában, midőn azt a Minotaurustól megszabadítá.

Derült nyári délután van. Csak nem fogják önök rólunk azon lovagiatlanságot feltenni, miképen önöket borus vagy épen sáros időben vezetnők sétálni, mi több Debreczenbe? Tisztán ragyog tehát a nap a végetlen égkupról a nagyszerű alföldi sikra, mely örök csendben s fásasztó egyformaságban terjeszkedik ki hazánk Kanaánjában, hova párducz bőrs őseinket tej utáni szomjok s méz utáni éhségök csalogatta ki (ha igaz) a paradicsom elpusztult országából, s hol a mai időben báránybőrös honfitársaink szomjokat borral s éhségöket szalonna-, kolbász- és gulyáshussal csillapítják. De minthogy szükséges, hogy nagy utunk megkezdéséhez bizonyos kiindulási pontot válasszunk, kövessenek engem önök e végett a képzelet egy nagy ugrásával Debreczen egyetlen mulató helyére, a nagy erdőbe. Mintegy negyedórányi távolságra van ez a várostól, s valóban olyan hely, a minőt az ember, bármely világtájról érkezett legyen is Debreczenbe, az ezt környező vidékek kopársága feletti desperatiójánál fogva, csak álmában sem hitt feltalálhatónak. S a mint igaz ez: úgy igaz az is, hogy azért még koránsem valami különösen szép és ritka jelességű tünemény biz ez a nagy-erdőféle mulató hely. Olyan pesti vagy pozsonyi városliget akarna lenni, csakhogy, mint sok más dologban, úgy itt is nagyon keveset nyertünk a pusztá akarattal.

Ezen szoros értelemben vett nagy erdő, a tulajdonképeni nagy erdő Debreczen felőli kezdetén van; alkatrészei pedig: egy eléggé csinosan épült fürdőház s ezzel összeköttetésben egy csapszék, ivoda és zabálda, hol az ember megfürödhetik, ha helyet, ehetik, ha ételt, s jót ihatik, ha jó italt kap. Különben itt még nem igen ismerik, mi a kényelem s a megelőző, pontos szolgálat; magán hordja ezen mulató hely is némi részben az alföldi csárdák bélyegét, hol az ember inkább boldogul szép szóval, mint pénzzel, s hol az ember igen jól lakomázhatik, ha a lakomához tartozókat önmaga hozta s készíté is el magának. Megvannak ennek is természetes okai, melyek közül fő az, hogy Debreczennek művelt és „fruges consumere natum” publikuma igen csekély, és azon - szabad legyen így neveznem - civilis szellem, melynek életigényei oly igen parányiak, s mely boldog, ha elmondhatja, hogy „csak megélünk bizony mi is szegény ember módjára!” s mely oly nehezen változtat apjától öröklött életrendén. Miről azonban talán még bővebben szólandunk alább.

Egy csinos kis parkon, mely azonban privát emberé, s egy másik parkocsán kívül, mely legujabban közhasználatra készült, s melyben a hideg fürdés igen érezhető szükségének is akarának nem régiben priszniczi vizzuhany felállítása által némileg eleget tenni, nincs itt semmi, a mi emberi kezek gondos ápolására mutatna, ha csak a vendégház előtti, meglehetősen csorba s még új és rövid fasort nem számítjuk még ide. A többi, a mi van, csupa természetes erdő; de belejutni s benne sétálni szabolcsi embernek nem eshetik rosszabbul, mint annak, ki a Saharán oázisra bukkan. Növénydús tér és jó víz: hol ez van a Hortobágyon, ott a Hortobágyon oázis van. Pedig mióta Debreczen fenáll, vagy mióta a törökök elkotródtak vidékéről, csak egyéb is történhetett volna itt, a mi kívánatossá tenné az ittmulatást.

Pünkösd hétfőjén szokott itt évenként a nem annyira hires, mint inkább derült, számos és maga nemében páratlan népmulatság végbemenni, hol fesztelen társaságban együtt iszik és vigadoz vagy 10, 12 ezer tősgyökeres magyar ember, ha nem több. Ez pünkösd hétfőjén történik. Pünkösd kedden pedig azon csoda ragadja magára a közbámulatot, hogy a mulató népség egyik fele, a férfinemmel hasonló számú ólmos és ólmatlan fűtykösök történelmi nevezetességű működése alatt, ki nem küldé lelkét a zöld pázsitra legelni; másik fele pedig a

boros kancsók feneketlen örvényében nem lelte siralmas kimúltát. Részletes leírását e mulatságnak tárgyavatottabb kezekre bizzuk. - Vasárnapokon kijárnak ide azok, kik különben egész héten munkában és foglalkozásban vannak; leginkább pedig azért jönnek ki ide, mivel máshova nem mehetnek. Befogatja ilyenkor három „csikóját” ekkós (gyékény fedelű) szekerebe nem egy civis polgár, beleülteti civáját és családi örömeit, nem különben a családi búkergetőket, a nélkülözhetlen házi és uti butorokat, az öblös kulacsokat; s kiérvén, letelepszene egy terepély fa árnyékába, s míg a kulacs ki nem aszik s a tyukok otthon el nem ülnek, van mulatság és dáridó! Pesten az ilyet zöld mulatságnak nevezik.

De mi, mint minden utazásnál, úgy itt is a dolgok köznapi rendes folyamát, s nem a rendkívüliségeket akarván szemlélgetni, hétköznapon teszszük itt zárandoklásunkat. S ilyenkor, mint láthatják önök, erősen kevés embere van ide kün a nagy Debreczennek, de a mi mégis van, az a városnak dióhéjban megférő műveltebb, előkelőbb közönségéből, vagy ha úgy tetszik, tejföléből, zamatjából való. Tekintsünk kissé körül e tejfölben és zamatban.

Amott a fák közt sétálgat 5-6 hölgy, pedig csinos hölgyek, és nem csak csinosak, hanem azonfelül magyarok is, nem a közös értelemben, hanem magyarok par excellence. Mellettök s velök két arszlán van: egyik barna, másik szőke serénnyel; egyik alacsony, másik magas; egyik ficzkádozó mint a csik, másik komoly mint a talyigák tátosa; egyik mindig nevet és elménczkedik, a másik szüntelen bűg és turbékol, s az erdő minden luczernavirágából mézszavakat akarna kiszopogatni. De mit tehetnek ők róla, hogy a természet külön belső és külsővel áldotta meg őket? s elvégre is az ily világos ellentétek csak nevelik a társaság érdekét. Beszédjük tartalmát nem leshetjük, kilétökkel sem törődünk, a mi reánk, igénytelen vándorlókra, ugyis mindegy; csupán társalgásuk nyelvére figyelmezzünk, s ez újabb izlésű magyar. De már hogyan is lehetne ez másképen? Az ifjak után néhány ölnyi távolságra két tisztos korú és szép kiterjedésű hölgy mozog - anyák vagy örhölgyek - egy szintén ilyen koru, de kevésbé kisebb terjedelmű urtól mulattatva, a mit a számtalan jóízű kacagásból gyanítunk. Ezen ur vagy agglegény, vagy özvegy ember, különben ily nagy dolgokra nehezen adná rá fejét. Ezek ó-testamentomi magyar nyelven beszélnek.

A mint a fiatalok előbbre haladnak, a fák sűrűjében egy harmadik arszlánnal találkoznak, ki alkalmasint véletlen meglepetésre számítva, régóta ácsoroghatott már az erdőben, s ez ártatlan időtöltés közepett, hajh! mi kinosan várhatta a találkozást, és mi földöntuli bajjal körüllegve lebeghetett lelkének ablakai előtt... ő!... már hogy ő!

„Csókolom kezeiket, nagysáskáim!” - E három szóból a világ nem szokott semmit sem érteni, de mi mégis megértjük belőlük azt, hogy a ki elmondta őket, előkelőbb házból való „nobil” fiu, s a debreczeni salonokban megfordulni szokott szeretve tisztelt egyén. E három szót arszlánunk egy, az egész társaságnak szóló általános bókkal kísérte a levegőbe, melyre a nagy- és kis-sáskák viszont bókolának, kivevén egyet, a ki akaratlanul hátra fordult, arcát zsebkendőjébe takará, mintha onnan azon pirt akarta volna letörölni, mely azt rögtön elfutá. Pedig „nyemozse ellentállani!” azt mondja Lajos urfi a „Szökött katoná”-ban.

„Instálok én is egy kis helyet szép körükben!” folytatá az arszlán oly édeskésre rántott arcizmokkal s oly epedő lágy hangon, mintha attól félne vagy bizonyosan tudná, hogy instálása nem teljesítettik. Ezután kifeszíté két kezét a jövevény arszlán s oda löké a már honosított két arszlán markaiba, és három vigyorgással kísért megszámlálhatlan baráti kézrezgés megy végbe, mely alatt a mult farsangi bálókából felmaradt s tiz krajczárért tisztára mosott fehér jaquemare-ok szintén kinyílnak, valamint kinyílnak tavaszi napokon a sárgabélű tulipánok fehér levelei.

„Hozott Isten, bruderkám!” ekkép nyitá fel üdvözlő ajkát a csiktermészetű arszlán; s ezen gyönyörű „bruderkám” köztünk, kik Debreczen „tejföle” közé tartozunk (annyiban t. i., a mennyiben mi is kaputos emberek vagyunk), olyan valami atyafiságos megszólítás volna;

legalább nem szoktuk vele akárki fiát megtiszteli. „Ugyan miért nem jöttél elébb? - folytatá nemes nehezteléssel. - Az egész délután ide kün mulatunk. Az imint fagyaltoztunk, azután megrendelő d ö t t ³ a rántott csirke, a mely nem sokára készen lesz, s a hol te is velünk tartasz, ugy-i, bruderkám? Tudom, rigen nem ettél oly jón izüt, István, mint e lesz, hehehe! (Erre egy pajkos pillanatot vágott István arszlán szeme közé a csintalan arszlán, úgy hogy ismét a pirulásnak adta magát a hölgyek egyike.) Utóubb maj - ezt fülébe sugá arszlán társának, de úgy, hogy még az erdő fületlen gombái is meghallhatták - utóubb maj meg sámpágnirozunk! A n d u n g o m van, hogy igen jóul fogunk még ma mulatni.”

Engedelmet kérünk, de kénytelenek vagyunk e beszédnél még tovább is időzni, mert ritka dolgok és szokatlanok Debreczenben, a miket ezen arszlán beszélt. K ü n l e n n i, pedig egész délután kün lenni! Már mire valók azután a regényes tanyák, azok a trágyaillatu ősi Tusculanumok? mit vétettek ezek, hogy ily szép nyári napon nem ők látogattatnak meg, hol annyi szép retek terem, annyi csirke szaladgál és annyi saláta fejesedik! Ez különös! F a g y l a l t! Nézzen körül bárki a debreczeni sikon, lát-e egyhamar valamire való vizet, mely télnék idején megfagyhatna, s a két cukrász vermeit jéggel láthatná el, s mondja azután, hogy nem ritkaság a fagyalt. Rántott csirke a nagy erdön! Mintha bizony Debreczenben minden Isten adta ház udvara nem lenne tele apró marhával, s mintha a debreczeni világnak épen a nagy erdőre kellene kimennie, hogy rántott csirkét ehessék, holott azt minden gazd-asszony tizszerte gazdaságosabban s izletesebben készítheti el magának s övéinek otthon. És még az a s a m p á g n i n a k csufolt, három pengő forinton fizetett, egy pengő forintos eperjesi pezsgő! Mi istentelen szándék vert gyökeret kebletek odvában, oh! arszlánok, kik Debreczen közvéleményét akarjátok egy csapással lerontani, mely büszke öntudattal azt tartja, hogy nyári időben nincs dicsőbb ital a hazátok homokföldjén termett és szulini savanyu vízzel vegyített vinkónál, alias: kerti bornál, mely ha könyeket facsar is ki szemetekből, ezt csak azért teszi, hogy megmutassa, miképen „sirva vigad a magyar.”

Meg is telünk nemes haraggal ellenetek, elhagyunk benneteket nagy fát mozgó terveitekkel együtt, és haladunk kitüzött nagy célunk felé, arczaikkal fordulva Debreczennek, a ritka jelességünek. A már feljebb érintett, s a vendégház előtt elnyuló fasorok között andalgunk most, melyekből igen kitűnik a jó szándék, haladni akarás és nagy célok utáni törekvés. Felvirul majd talán ezeknek is egyszer nagy napjok, melyen, jámborul ohajtott, diszben álmodott koronákkal fejökön, fognak pompázhatni. De mintha belőlök is kinéznének a fiatakori ábrándok, melyek ritkán valósulnak, leggyakrabban pedig meghiusulnak. A homok, melyben e fasorok közt járunk, csak bokáig ér; de hiszen mindamellett, hogy teremtett az Isten jövedelmes pusztákat, hizott gulyákat és kövér csürhéket, melyeknek zsírjával a porló homok is hentesnadrág-simává kenethetnék: teremtett az Isten bokán felülérő lábszárakat is, melyek a bokán alul eső fejelést és talpalást az ily száraz fürdőből időszakonként kivonszolják.

Ah! de mi kellemes hangok hasítják keresztül mögöttünk a levegőt? mi „dallamdús” ének ömlegése tartóztatja vissza önkénytelenül lépteinket? Ha ön, szép kísérőnőm, nem bánja, várjuk meg, míg ezen nagy erdei csattogányok jobban kibontakoznak a fák sűrűjéből. S ime itt jön a 40-50 darab rőfnyi hosszú legényekből álló, életteltjes, vidor sereg, itt jönnek az ügetve sétáló, hazáért és szerelemért lángoló troubadourok, párosan, illő rendben. Elődandárján e seregnék egy-két sor sapkás, nadrágos és csizmás alvezér diszlik (alkalmasint „szénátorfiuk,” s ennél és felsőbb határozatnál és ősi szokásnál fogva valószínűleg első eminensek); a többi legénységnek minderre nincs szüksége, széles karimájú kalap, bő gatyá s meztelen láb pótolják ki ezeknél amazt. Mindannyian a „Fóti dalt,” vagy az „Adja Isten, hogy a magyart,” vagy a „Hazádnak rendületlenül,” vagy egy szépen ömledező nép-

³ A mint látjuk, még csak az arszlánok által sem nagy figyelem fordítódik a grammatikára: mit szólunk hát a tigrisekről?

dalt, vagy pedig más ilyen, felfogásukhoz mért dalt harsogtatnak, s elég szabatosan, mert iskolájokban a természetes énekekre nem csekély gond fordítottak. Mellettök majd elől, majd hátul - a mint a közjó kívánja - lépeget, „búsan elfelejtve, sasként egyedül,” egy komoly, férfiaságnak indult ifju sereg értelmi lángjának csupa lélekkel béelt, mindig éber fűtatója, a pręcceptor uram, az utolsó nagy ribillió óta most már nem tógában, hanem csak egyszerű fekete kabátban, s ugyanilyen színű magas kalap alatt. A kalap karimájától nem messze eső nyílásból pipaszár nyulik ki, melyhez a mértéket leghosszabb tanítványa hosszától kölcsönzé. Ajkai csak a pajzánok intésére nyílnak meg, vagy pedig akkor, ha a közének-harsogtatásban elvesztik szemök elől a kerékvágást, mit a homokban egy kis szél könnyen előidézhet, s ekkor megnyitja a pręcceptor uram zsoldárok által kitágult torkát, és azonnal utbaigazító gordonhangok robognak elő, melyekre a fák leveleiket hullatják s az anyaveréb fiai öleléséből csiripolva tova repül. Midőn a sereg hozzánk ér, akkorra megszűnik az ének, az első pár pedig megkezdí a sapka-emelést, kiknek példájára az utánok valók szintén szellőztetik fejöket; szintén az első pár megkezdí az „alászolgáját,” mely azután betanult nóta szerint úgy fut végig az egész seregen párosával, mintha valamennyinek száján egy szalonnával megkent madzag volna keresztülhuzva, s ezen végezné pályafutását a kellemetes „alászolga”-ja. Ezen tanuló sereg a délutáni sétából takarodik haza felé, s mi is utánok indulunk lassu léptekkel.

Kiérünk egy kapuhoz, s ennek mindkét oldalán elnyuló, elláthatlan kiterjedésű árokhoz, melyek által egy a kapu szomszédságában észrevehető, csupa nádtetőből álló, lebuíféle földalatti üregben az Isten szabad egének örvendő csőszféle kosztosa a városnak őriztetik, rendesen többed magával. S itt van a nagy erdő vége, vagyis tulajdonképen kezdete, s előttünk nagyobbyszerű fasorok közé szorított nagyobbyszerű homok mutatkozik. A kapufára két tudomásul-adás van ragasztva: az egyik lövészet- és vadászattilalom, a másik statárium-hirdetés. Ez utóbbit a fentérintett pünkösdi népmulatság alkalmával óriási betűkkel négyszögölnyi lapra nyomatni s alkonyatkor illuminálni - nem szokták; csak a mulató vendégek fűtyköseit s a gyanuval terhelt ólmosokat szokták elszededegetni. Elég ez is, hogy az ember örülhessen neki.

A fasorok mellett, mik között most haladunk, rácscsal elválasztott kertek vonulnak el, melyek alig két év alatt varázsoltattak néhány lelkes polgár által az azelőtt kietlen és kopár homokra. S itt szemmellátható, miképen ezen polgárok magán érdekek világos koczkáztatásával áldoztak a közérdeknek. És minél ritkább az önzés mai számolgó (speculativ) világában az ily áldozatkészség, annál dicséretesb e vállalat, s annál kívánatosb, hogy ezen nemes példa minél több utánzóra találjon, hogy így a fasorok másik puszta oldala is csinos kertté alakíttassék, a szemnek még tetszőbbre, mint az eddigiek.

Most mellettünk egy hintó robogott el, azaz: robogott volna, ha a lágy homok miatt roboghatt volna, s nem kényszerítették egynémely verselőnk szerelmi dalaiként csak lágyszeliden zökögni. A hintóban egy uri ember ült, kényelmesen elterpeszkedve, s otthonos ügyességgel fuvá ki szivarán a beszívott hatalmas füstgomolyt, melynél talán több sem lakozott benne a beszíváskor, a mit szellemnek s nem testnek lehetne nevezni. A mint mellettünk elhaladt, épen akkor vevé ki egyik kezével szájából szivarát, hogy alkalmunk legyen az egyik keztyűjére huzott ragyogó karikákat megpillanthatni; másik kezével pedig ugyanakkor nyult mellényzsebébe, s magasra ránta ki belőle egy kised hengerórát. S mi azon boldogító hitben éltünk, hogy egy előkelőbb, fényesebb debreczeni arszlánhoz van szerencsénk. Ah, de mi a patvar! A hintó oldalára vörös jegyekkel bizonyos szám van írva; a kocsisnak magas bakján, még magasabb fején s legmagasabb csucsos fehér kalapján bizonyos vontató és gázoló néposztály félre nem ismerhető jelei vonulnak keresztül; az egyik lónak, melynek szürke, ugy-sintén a másiknak, melynek pej oldalbordái vannak, csökönyös a járása. Ez alighanem fiakker - és reszkető örömmel kérdik önök, nyájas olvasóim: tehát csakugyan debreczeni fiakker? tehát Debreczenben is annyira kiterjedt már a civilisatio jótékony sugara, miszerint

utczáin, nem tekintve sarat avagy homokot, vörös számu fiakker hintók döcögnek, s bátor elszántsággal neki hajtanak az utban álló akadálnak, legyen az gyermek, ifju, férfi, öreg avagy védetlen asszonyi állat? És jön e kérdésekre felelet, és a pillanatnyi illusió bájképei elenyésznek. Ama bérkocsi, kocsis és ló, koránsem debreczeni, hanem egyenesen pesti tünemény, mely a mult napon hozott valami pénzes utazót Debreczenbe, s most visszugar találása tekintetéből itt tölt néhány napot, a mikor akárki használhatja apróbb kirándulásokra, ha megfizeti. Van is azután csodálat és bámulat az utczákon! És azon ragyogó arslán - „vajh ki ő, és merre van hazája?” Már hiszen ha ezen határtalan és sokat látogatott Debreczennek mindössze csak két homályos, s ezek közül csak egy olyan vendégfogadója van, mely megérdemli, hogy becsületes ember bele nézzen, már akkor csak tehet szert illetén ragyoghatásokra ennek fő-fő pinczére. Egyébiránt, hogy ő Debreczen legnagyobb szerű arslánja, ez áll, ezt senki kétségbevonni nem fogja, ezzel kár is a szót vesztegetni.

Debreczenben nagy a collegium, sok benne a tanuló ifjuság; természetes tehát, hogy ut közben néhány tekintélyesebb múzsafival is találkozunk, kik harsány zaj, hahota és egymásnak szeszélyes lefőzése közben haladnak a nagy erdőbe, hol, ha épen kedvők kerekedik és talán czigányokat is találnak, bizonyosan mulatni is fognak, táncolni is, borozni is; egyébiránt, egy kis kurjogatóst kivéve, csendesén viselendik magokat, mely kurjogatós azonban a magyar zene lelkesítő hangjai közé ugy oda illik, mint - hogy nagyot és képtelent ne mondjunk - a bajusz a táblabíró urak konyult szaglálója alá. Ezen bajusz, ha soha nem moczczan is meg, mindig kurjantani látszik egyet, kivált, ha a kenőcs nem kiméltetett rajta. A debreczeni diák sem olyan már, mint a régi krónikák festik. „Elfajult, elmívelődött!”

Utunkban még sok mindenféle ember halad el mellettünk. Debreczenben, mint az alföldi helységek nagy részében, rendesen a városon kívül minden irányban vannak a jobb ivó vízzel ellátott kutak, s minthogy a város nagy s a közepén ásott artézi kut sok lakosra nézve távolabb esik, mint a szinte negyedóránira városon kívüli kutak, azért az ezek felé vezető utakat mindig telve látjuk vízfordó egyénekkel. Így van ez a nagy erdő felé vezető utvonalon is. Leányok, menyecskék, anyókák jönnek és mennek barna kő korsóikkal, majd csendes és szomorú „szent egyedül valóságban,” majd csendes és szomorú társaságban. Nem hinné senki, mily phlegmatikus és aluszékony természetű ezen debreczeni nőnép már leánykorában is: hát még ha leveti pártáját és civává lesz! Akkor meg ugy jár uton utfélen, oly feszesen, komoran és kimért léptekkel, mintha mindig templomba menne, minek kétségkívül megvan jó oldala, csakhogy ezen örökös búskomorság csaknem annyit tesz másképen, mint: keleties indolentia, melyet nem ártana kissé mozgékonyabb elelenséggel felváltani. Dehogya hallana az ember valaha ezen kut felé vezető pályákon valami népdalt lelkesen harsogtatni! Ez soha, vagy igen ritkán történik. De ime! meghazudtolva látjuk magunkat. Népdal hangjai azok, melyek csekély távolságra tőlünk, orr alatt termett rövidebb, sárkefeszzerű szőrök közül recsegnek elő és keréknyikorgás, lókehelés- és bordapüffögetés-accompagnement mellett e szavakkal hatnak füleinkbe:

„Nincsen széna, nincsen abrak,
Ides lovam, agyoncsaplak!” stb.,

mely szavak azonfelül még ritka élethű és tettetlen érzéssel operáztatnak elő, minthogy alkalmasint ritka eset, hogy költő oly igazán és hiven találta volna el legbensőbb érzelmi hangját valakinek, mint a föntebbi dal írója emberünkét. S ki ezen ember? s mi ezen tünemény? Debreczenben készült találós mesében fedezzük fel olvasóink előtt, mely így szól:

„Két kereke vagyon,
Civis benne vagyon,
Egy ló húzza nagyon,
Ménkö üsse agyon.”

Igénytelenebb és egyszerűbb szállító eszköz talán nincs a világon, mint a debreczeni talyigák; tulajdonosaik azonban (kik alatt állnak a piacon ácsorgó hajtók) aránylag vetélkednek akármelyik kikiáltott pesti fiakkal - szerénytelenségben. Az előttünk nyikorgó talyigán egy üres hordó zörög, melyet szintén vízre visz a víztől irtózó talyigás. Ilyen ellentétekből áll a világ.

De, hál' Istennek! már a két árok közé állított durva fa rostélyzatnál vagyunk, melynek neve városkapu, s melynek két oszlopai egyikén ismét a statárium komoly hirdető sorai ragadnak. A gyalog utasok számára készített ajtó melletti kunyhóban pipázgató kapuőrnek s a vele időző atyafiaknak mondunk most jó napot, melyet az ör hidegkomoran fogad, s először a szomszéd nádfedelekre tekint, azután eszmetársulatnál fogva égő szivarainkra, miket mi önkéntelenül kapunk ki szánkából s a homokba temetünk.

És most a nagy Debreczenben vagyunk, nyájas utitársaim!

MÁSODIK FEJEZET.

Szól Debreczenről és lakosairól, különös tekintettel levén a sárra és más egyébre.

Ujra nyújtjuk önöknek, nyájas olvasóink, vezérkarunkat, hogy újra egyesülve haladhassunk az alföld nagy vezércikkének fekete sorai közé. Bár akadhatnánk ez utazásban minél több társra, hadd láthassák minél többen vázlatát a világon alkalmasint legnagyobb magyar városnak, hazánk első rendű városának, melynek kétségkívül nagy jelentősége van a jövőre nézve.

A péterfiai városkapunál váltunk el, beléptünk a kapun. Előttünk a hosszú Péterfia kanyarul beljebb a városba mélységes mély homokjával, „most homokkal, sárral hajdanában,” mint-hogy az utazásunkat megelőző heteken jó idő járt. A mint végig nézünk a Péterfián: nádfedeleket láthatunk eleget, emeletes házat egy-kettőt. Ez utóbbiak általában a városban - kivéve a piacz-utczát - igen ritkán vannak elszórva; a házak majd mind földszintiek, s ha ehhez hozzávesszük még a közönségesen nagy házudvarokat, elképzelhetjük, mily nagy helyet foglalhat el Debreczen. Széles lepény, melynek közepéből néhány tepertő ágaskodik.

Itt érjük először is a sörházat. Ronda, nyomorult épület, s ha a mindig nyílt kapun bepillantunk, Augias istállója áll előttünk leghűbb másolatban. De mintha nem is igen illenék e két fogalom, Debreczen és sörház, egymás mellé.

Alig haladtunk még 200 lépésnyire a város felé s már is vagy hat csapszék mellett vitt el utunk, mit nem csak a czégegérből s az italok árát mutató, ajtókra kifüggesztett nemzeti színű kis táblákról, vagy korommal a ház falára mázolt és a meszeléstől gondosan megóvott, s nem épen a legujabb, nem is a legszokottabb orthographiával írott szavakból gyanítunk, hanem a klarinétnak azon ki-kinyikorgó talyiga-ömlendezéséből is, mely ezen csapszékekben a hétnek minden napján, a napnak majd minden órájában hallatja a szomszédok épülésére cigánytűdő által életbe léptetett hangjait. Néha hallani csak mellette a brugó tompa dongását, mely olykor recsegéssé fajul el, de rendesen csak a klarinét hallik ki e lebuj- és földszinti csapszékekből, szivrehatólag keseregve egyszerű magányában, s minden egyes hangjának értelme: vivos voco! E csapszékek megszámlálhatlan számmal vannak a város minden részében, és ezek az ősegyesülés és nélkülözés hazái. Noé bárkájában bizonyosan voltak már oly butorok, mint itt vannak. Mintha csak egy darab járdát ragadtak volna be az utcázáról, olyan egy pár gyalulatlan deszkából áll, a legtöbb helyen, az asztal, mellette egy-két ugyanilyen lóca, s hol már fényűzés van, egy-két szalmaszék: ezen költetik itt el a négykrajczáros. Kiktől? ennek

leírása annak lesz feladata, ki Debreczen titkait irandja meg. Egyébiránt az a jó van a dologban, hogy ezen csapszékek az előttük függni szokott lámpák által esténként legalább elősegítik némileg a város kivilágítását, mely - a mint ezt a hirlapi levelezők már régen elsorolták - itt ugyanis nagyobbbrészt a hold komára van bízva; ez pedig igen szeszélyes és rendetlen lámpagyújtogató.

Egy házhoz érünk, melynek előrsze - falusi modorban - majdnem csupa kapuból áll; a kapu előtt néhány pongyolára vetkezett katona dévajkodik és fő figyelmét az áthaladó leányzókra veti, lesve a mellettük komolyan bajszt pedrő káplárnak tetszést nyilvánító s nagyobbakra bátorító mosolyára; vagy pedig a káplár uram beszél kalandjairól, s a legénység hallgat, hangos kaczajjal fogadván a jó ötleteket s meglepő cselekvényeket. Fogadni mernék, hogy ezer idegen között nem volt egy, ki e házat katonai laktanyának nézte volna; pedig úgy van, ez az ugynevezett Tót-ház, melyben Debreczen gyalog őrserege éli világát.

Nevezetes ezen Tót-ház még azért is, mert ezen ház előtt kezdődik a palló. A palló, kődúsabb részeiben az országnak ismeretlen fogalom és tünemény, Debreczenben azonban feltűnő nagy szerepet játszik. Azt fogják a magyarra, hogy két találmány dicsősége illeti: a kulacsé és fa kilincsé. Pedig három a szent szám, pedig itt van a harmadik is: a palló, mely hangosan hirdeti a világ legmagyarabb városában alkotó mestereit. Szólandunk róla történelmi pontossággal.

A palló Debreczenben az volna, mi másutt a járda, s miután a természet szava régi időktől fogva azt parancsolja, hogy a hol kő nincs, ott legalább fa teremjen, s miután az emberi kényelem úgy vélekedik, hogy a kőnek máshonnan szállítása bajos dolog, főképen ha a Tisza négy mértföldnyire folydogál a várostól: annál fogva igen természetes, ha ily helyeken a kő fa által pótoltatik. A fa ugyan hamar rothad el s helyébe nem sokára új fa kell, a kő pedig kiállja a versenyt akármely ember életével; de mi nem hiába nem tanultuk diákkorunkban a nemzeti gazdaságtant.

Áll tehát a debreczeni palló fából, még pedig három-három egymás mellé illesztett keskeny és vastag deszkából, melyek a földben keresztben fekvő hasábokhoz vannak, nagy poczokszegek által, szegezve, s melyek végéhez ismét három ily deszka van toldva minden irányban és mindaddig, a meddig körülbelül város van és nem falu, mely utóbbi részekben a trottoir a természet által sajátkezüleg készült, kivevén talán néhány dilettánszkodó tégladarabot.

A palló hivatása az volna, hogy az ember - ide nem értvén a marhákat, lovakat s egyéb házi állatokat - szükség esetében rajta járván, azt képzelhesse magának, hogy becsületes trottoiron jár, nem pedig azt, hogy üres hordó dongáin sétál. Idegen ember, ki először ül egy a debreczeni utcára néző szobában, s kinek ablaka alatt palló nyulik végig, szüntelen azt hiszi, hogy ablaktábláin kopogtatnak, valahányszor háza előtt elpallózik valaki. Továbbá, minthogy Debreczenben is szokott sáros idő járni, és a különben sárgás homok igen gyakran téglaszinü lucs-pocsba takarja magát, az volna rendeltetése a pallónak, hogy az embert az idő viszontagságaitól megóvjá némileg. Ezt meg is teszi csekély tehetsége szerint, csak hogy - csekély tehetsége szerint. Régibb költőink által megénekelt „virtusnak az ő ösvénye” sikamlós lehet, de sikamlósabb alig, mint a debreczeni palló sáros időben. És ha e pallóról lesiklik az ember, akkor még szerencse, ha csak tiz ujját daguerreotypirozta le a pallóra s nem kénytelenített egyszersmind sárnyomatu arczképét ott felejtetni.

És azután - nem gondolná senki - hogy a pallónak az ember jellemére is van befolyása. Mert még csak megjárja, ha az ember magányosan sétál az utcán s nem találkozik senkivel, de ez még csak Ruston is lehetetlen, annál inkább Debreczenben. Találkozik tehát az ember sok mással a keskeny padlón. A világ bevett illedelmi szabályai pedig azt tanítják, hogy két összehatalkozó ember közül mindenik félíg térjen ki az utból. S ez az, a mi a pallón lehetetlen, ha csak mindketten a sárba nem hágnak s a pallót használatlanul nem hevertetik magok között.

Az egyik embernek tehát gorombának kell lennie és a pallón maradnia, mit a másoknak irigy szemekkel kell néznie, s vagy a szomszéd ház falának dőlnie, vagy a másik oldalon botjára támaszkodva, egyik lábával a sárban keresnie feneket, a másikkal a pallót őriznie. Mintha mind megannyi hitelezője volna, úgy néz a debreczeni sétáló a vele szemközt jövőre. Ezen gorombaság azután könnyen vérré válik az emberben a sok gyakorlat után s így van a palló befolyással az ember jellemére. Legtöbbször ér a palló, ha száraz idő van, akkor legalább minden veszély nélkül elsétálhat az ember a palló mellett. De mindennek megvan a jó oldala. A palló igen hamar szárad, s legyen bármily nagy a sár, s fujjon egy éjen át kissé erősebb szél, és reggel a pallót tisztán találjuk. Ilyenkor a palló sárgás színt visel, az utcák sara fekete, s szebb látományt egyhamar nem képzelhet az ember, mint ezen rámába foglalt fekete tengert.

Egyik oldalán a pallónak tehát házsorok állanak, kivevén az átmeneteket egyik utcából a másikba; a másik, sár felőli oldalon sok helyen u. n. fa bakterek, földbe vert faduczok választják el a szekérről. Nem volna tehát szabad ezen fa bakterek közt gyalog emberen kívül egyébként járni; de a fa bakter nem sokkal ér többet, mint az eleven bakter. Ámbár ott meredez a sárból, s ámbár éjjel a sötétséggel világított utcákban egynémely haza felé tántorgó békés civisnek hasrendítőleg adja tudtára létezését: azt mégis meg nem akadályozza, hogy dzsidás tisztek, sőt közlegények is, kiknek állomásuk Debreczenben van, minden fabakteri korlátok ellenére a pallón ne tánczoltassák lovaikat. Az ily találkozás azután a rettenetes.

A pallóról szőtt ez elmélkedéseink között, a palló pályáján addig értünk, míg két száraz malom mellett állapodunk meg. Debreczennek gőzmalma vagy volt, vagy lesz, de nincs. Annál több a száraz malom a város minden zugában. Egy nagy nád- vagy cserépfedél, mely alatt 2-3 ló huz egy nagy forgókereket s egy rajta ülő kocsiskodó ficzkót, e födélhez egy házikó van ragasztva, hol a gabona öröltetik: ez az egész készülék. E malmok környéke közönségesen a legrondább, legszemetesebb zugok közé tartozik, melynek szemétdombjain s iszapos helyein mindig négy-öt sertés turkál röfögve, s a nap árnyékában egy-két örködő kuvasz kaffog a legyek után, csak arra lesve, hogy kimutathassa valakinek foga fehérét s vakkantása pattogó hatalmát. Általában a kutya száma Debreczenben roppant nagy, s rájuk nagy figyelem van fordítva. Majd minden ház kapuja alján egy saját szerű lyuk van kivágva, melyen ezek kényők-kedvők szerint teszik ki s be sétájakat, s csak az kell, hogy némi idegen szag járjon az utcán, s azonnal kiront néhány komondor, melyek példáját azután az egész szomszédság követi; és a ki ilyen fogadtatásokhoz nem szokott, az minden pillanatban inában képzelel üdvözlőit fogait.

A Péterfia végén járunk. Szemünkbe néhány emeletes ház tűnik, s egy tágasabb tér, melynek egyik szögletében új artézi kut ásatik, közepén a kéttornyú ref. nagy templom áll, s egyik oldalát az épen oly nagy, mint monstrosum collegium foglalja el. E téren hetivásár napjain szürszabó-készítmények s nyers bundabőrök szoktak árultatni. Mily gyönyörű hely lenne ez egy városi sétánynak! - a mi egyébiránt közajkakon is peng már. A collegium és templom vidékét csupa tudós lakja; lehetne e városrészt Debreczen Tempéjének nevezni, melynek alacsony lakaiban a Múzsák ütötték fel sátorukat, maga Apollo és Minerva a nagy collegium égbe meredő falai közt tanyáztván, az artézi kut lehetne majd idővel a kastali forrás. Disztelenebb s kényelmetlenebb épületet nem egyhamar láthat az ember, mint a collegium, diák műnyelven kinlódium: kívülről granárium, belülről sötét, barátságtalan, szerencsétlen elosztású kamarák, minden legkisebb csin és izlés nélkül, a második emeletben lévő nagy teremtől kezdve, melynek neve bagolyvár, le egészen a kontra fészkéig. E nagy épülettel összeköttetésben áll s csak udvar által választatik el a régi collegiumnak még fenmaradt roskadozó része, melynek penészes, szurtos szobáiban nagy számu ifjuság lakik, s melynek ápoló bölcsőjében már nem egy lángelme ringattatott, részint felébresztetett, részint örökre elaltatott. Ezen szobák a leggenialisabb diákéleti kalandok, kifogyhatatlan elménczkedések műhelyei, s

a világhírű legátusoknak, sátoros ünnepeken kívül, rendes tanyái. A collegium két „portájából” szünet nélkül csődül ki s be nagyobb vagy kisebb diákság. Méhkasnak lehetne mondani vagy darázs-fészeknek, mit szakadatlanul körülöngnek a munkások és herék, azon különbséggel, hogy ezen méhek és darázsok a kasban és fészekben szivják a mézet, s onnan hordják kifelé ország- és világszerte.

A collegium szomszédságában van az ennek használatára néhány év óta fenálló fűvészkert, mely némileg - de igen csekély mértékben - nyilvános sétatért pótolta, s melyben sok szép és czélszerű történet már, s még sokkal több történhetnék, ha kertésze olyan igen jól nem tanulta volna a grammatikát, s nem tudná oly igen, hogy prima persona est ego.

A nagy templom mellett elhaladva, kiérünk Debreczen legszebb részébe, a piacz-utczára. Ennek nagy részét már emeletes házak teszik, s mily gyönyörű utca lehetne ebből, ha kiköveztetnék! Tágas, hosszú és egyenes, milyenek párját keresni kell, s nincs benne egy épület, mely jelessége által figyelmet gerjesztene; semmi a mi csindra, izlésre, rendszeretetre mutatna. S most még csak hagyján ily száraz időben, milyenben mi vándorlunk itten; de tekintsen bárki végig ez utcán novemberi vagy marcziusi napokon, s szive ríva fakad bánatában. Mi olyankor ezen utcához képest a Buda-Pest között zajló Duna, hol a kiállott csekély remegés és révészi gyöngédség-demonstratiók után ép testtel és lélekkel ér partra az ember: míg itt alig ismer magára, ha az egyik utcaoldaltól tiszta ruhában kiindulva, a másikra ért: annyira átváltozott s annyira megfertőztetett e lucs-pocs fertőjében. Ha az ember ilyenkor látja az utcákat sűrűn előmlő vég- s határtalan elemet, önkénytelenül Velence jut eszébe: csakhogy ebben az Ádriai tenger csapkodó habjaiból emelkednek fel a büszke márvány paloták, míg itt a legfeketébb tenger lassan hömpölygő büzhödt hullámaiból nyulnak ki az alacsony téglakunyhók. Valóságos *canale grande* ezen utca, s az ember kétségbeesésében sokszor elkiáltaná: „Gondola!” de működő csajkásokat sehol sem pillant meg, s önlábain kénytelen tovább folytatni gázolását. Lehetne pedig ide néhány elszánt pesti révést alkalmazni. Bérkocsinak száraz időben sincs hire, minthogy Debreczenben is azon eredetileg, alkalmasint csizmadia által felállított elvet tartják, hogy: kinek lova nincs, gyalog járjon. Különben pedig a bérkocsi theoriája ily novemberi napokon nem is lehetne praktikabilis, minthogy ily időben, kinek különben lova s kocsija van is, őrizkedik ezeket az utcára ereszténi, s inkább gyalog jár hatalmas sárzipőkben vagy csizmába gyűrt nadrágban. Csak azt találjuk ilyenkor itt, kinek a szekerezés kenyere, s kit kikerülhetlen kénytelenség indít rá.

S mennyi siralmas jelenet színhelye ilyenkor ezen és a többi utca! Ott egy talyiga szeldeli a barna habokat: lovának lábát, kerekének nagy részét nem látod, s mint Dunán a kormányos a mélyebb helyekre igazgatja hajóját, úgy irányoztatik ezen lassu mozgony a már kitanult, kevésbé feneketlen tájak felé. Amott egy öt lovas szekér áll már óra óta a fekete hullámsírbán, s óra óta ordít a lovakra egy döngető hajtósereg; de a torkok elrekednek, a kezek kifáradnak, a lovakból sűrű gőzfleg kerekedik, s a szekér és ló áll - rendületlenül. Ehhez joga is van, azon jogászelv szerint: *ad impossibilia nemo obligatur*. Itt is, ott is egy-egy kiszolgált Pegazus hever, a sár közepéből nagy nehezen a sár szélére vontatva, küzdve élet és halál között, vég vonaglósaiban még egy futó tekintetet vet megtört szemeivel lefolyt élete pályafutására, és hörgő sohajok között tapasztalja, miképen egy hosszú élet örömdűs perczei a szenvedett bajokhoz és nyomorhoz képest oly csekélyek, hogy a sár szélén álló alig bir reájok világosan emlékezni. Gazdája már alig várja felette, hogy behunyja szemét - ilyenek a rozslékű örökösök! - s már előre is azon töri fejét, vajon hány itcze borrá válhatandik bőre? Így van ez a debreczeni *canale grande*ban őszi és tavaszi napokon, nem is említvén a számtalan emberi bukásokat, melyek itt napirenden vannak.

Egyébiránt e széles utcán most, száraz időben is elég a szemét és piszok, melylyel néha városi rabok és dologtalan csavargók szoktak megbirkózni, rendesen pedig csak a varjuk által

hordatik szét. Tehát varjuk utcztisztításra...! E madarak oly nagy számmal is vannak itt, hogy gyakran napfogyatkozást vél az ember rögtön beállottnak, pedig csak egy határtalan varjusereg repült a város felé, melyek azután oly károgaást visznek véghez, miképen a debreczeni kofa nem értheti világosan: sulymot kérnek-e tőle, vagy mórabórát? E varjusokaság oka pedig alkalmasint az, mivel Debreczenben rendkívül sok disznó kap halálos ítéletet, miket, ha hó esett, szabad az utcákon is perzselni; de minthogy a pipázás a városban tilos, a perzselés mellett dohányozni szorosán tilalmaztatik.

Nem képzelik önök, nyájas olvasóim, tovább haladtunkban, mily nagyot léptünk most! egyetlen lépéssel Szabolcsból Biharba léptünk át. Legalább azt beszélük, hogy e két megye közti határ a nagy templom környékében volna. A Debreczen alsó részén lakozó diák tehát naponkint Biharból Szabolcsba utazik, valahányszor a collegium felé iparkodik.

Kofa a debreczeni piacon kitünőleg sok üldögél saját szerű katedrában, határtalan urnők egész a diófáig. A magyar született vitéz és szónok, azt tartja a közvélemény. Mennyi illeti e dicsőségből a magyar kofákat, ennek tudomását mindennapi tapasztalás útján ki-ki megszerezheti magának, különösen Debreczenben. Árulnak pedig ezek: mindenféle gyümölcsöt, a pattogatott tengeritől kezdve egész a burgonyáig, kalácsfélét, zsemlet és pálinkát, pecsenyét, rőfökre terjedő kolbászokat s vastag hurkákat, ponyvára fektetett „új nótákat és szép históriákat,” a helybeli és vidéki könyvnyomdáknak „ebben az esztendőben” készült műveit; árulnak keréknagyságu kenyereket, kását, lisztet, dohányt, taplót, tűzkövet; s ki győzné mind elő számlálni azon árucikkeket, miknek birtokába a debreczeni közönség nagy része kofa-kezek által jut? Legnevezetesebb, hogy mindezek, különösen pedig a gyümölcsfélék, oly izletes modorban, alakban és edényekben kínálatnak az átmenőnek, miképen ezt látva, nyitva felejtí száját azon csodálkozása kifejezésében, hogy vajon kik- és mikből állhat tulajdonképen ezen kofák vevő publicuma! Minket most egy általunk taposott palló tájékán még hátramaradt szag arra emlékeztet, hogy a palló hosszában, reggeli órákon, nyers káposztát áruló kofasor szokott elnyulni, mely mellől olyankor akkora bűz terjed el, hogy e bűzzel legalább is gőzhajót lehetne hajtani, ha t. i. - lehetne.

Túl ezen utca másik oldalán egy keskeny utca nyulik be, tele mészárszékekkel, s ezen husvágda-alléban szerezhet magának az ember - ha eddig még nem szerezhetett - némi fogalmat, mit jelentsen az körülbelül, ha mondják: hogy e nemzet tulajdon zsirjában fog megfulni. A „Bika” című vendégfogadó előtt felállított sűrű talyigasorok a régi magyarok szekérsánczait juttatják eszünkbe.

A merre most járunk, itt már mindenfelé kereskedői boltokat és kirakatokat szemlélhetünk; de milyen boltokat és kirakatokat! Csin, disz és izlés itt is híjába kerestetnek; de ez mindaddig nem is lesz, míg az utcák kikövezve nem leendenek. Legörvendeztetőbb az, hogy nem látunk itt talán egyetlenegy idegen nyelvű czimet is. „No, hisz’ csupán ez kellene még!” mondja Petőfi. De vannak azután a boltok előtt képirói mázolások, melyek akaratlanul a festészet gyermekkorára viszik vissza gondolatainkat, és csak az szerencsájük ezen festményeknek, hogy alájok van írva, miképen „gárdistát” vagy „magyar menyasszonyt”, vagy „gőzhajót” jelképeznek, különben erre Debreczen ötvenezere közül aligha meg mert volna esküdni ötven. De hisz ennek oka is csak a publicum hiánya.

Debreczen legnagyobb háza, a Bek-házhoz érünk most, s ezen ház több tekintetben nevezetes. Itt tartja eléggé csinos szállását az egyik casinó, melyet frakkosnak is mondanak, ellentétben a polgárral, melyet gubásnak is neveznek, s mely a „Fejér ló”-ban ütött tanyát. Debreczennek egyetlenegy kávéháza sincs. Csak nem lesz senki oly vakmerő, hogy ez állításunk czáfolatául a „Csontos” jusson eszébe, hol egy szűk szobában felállított szurtos teke-asztalon rendesen mindig működik ugyan néhány, a napot brugónak néző diák vagy borbélylegény, hol azonban alig ismerik a kávé híréből, egyéb kávéházi nemesb élvezeteket

pedig annál kevésbé. Valódi jótétemény Debreczenben tehát a kaszinó, hol az ember legalább emberek közé jöhet s hébe-hóba kibeszélheti magát. Csak oly rettenetesen üres ne volna aztán oly gyakran ezen kaszinó.

Hogy Debreczennek redoutterme nincs, azt könnyű lesz elhinni, ha tudjuk, hogy itt még oly sok jó intézet hiányzik. A kaszinó tehát minden farsangon adni szokott négy vagy öt bálját a szobáival összefüggésben levő kerek teremben szokta adni, melybe ha belépünk, azt eléggé csinosnak találjuk ugyan, és egy-két családi kör mulatozására elég alkalmasnak, de a nagy Debreczen tánczközönsége befogadására csakugyan csekélynek hiendjük. És az igaz, hogy ezen rotunda igazi circulus vitiosus, p. o. a jogászbál vagy más előre kikiáltott bál alkalmával; de különben, bármily parányi is az, soha sem telik mégis úgy meg vendéggel, hogy azokból a város népességének számára biztosan lehetne következtetést vonni.

E bálók alkalmával tűnik ki leginkább, mi csekély az, mit Debreczenben publicumnak nevezhetni. A nyilvános helyek közönsége oly stereotyp, oly örökön örökre egyforma itt, a mint senki nem gondolná. Egyik bálnak, egyik színházi előadásnak - némi csekély változásokkal - ugyanazon közönsége van, mi a másiknak, s e tekintetben a nagy Debreczen olyan kisvárosias szint visel magán, mint bármelyik 5-6000 lakosu városaink közül. Sehol sem ismeri egyik ember a másikat úgy, mint itt, sehol sem törődik a másikkal annyit, mint itt, s azért a kisvárosi pletykáknak sehol sincs oly nagyszerű mezeje, mint itt. Különben a kaszinó báljai közül rendesen csak kettő vagy három látogatnak meg kissé sürűbben, a többi üres és kellemes látomány, mi már nem egyszer történt: bált látni, melyen csupa frakk mozog, s eljárja 11-12 óráig a tánczrend szerint valamennyi kitűzött tánczot - hölgyek nélkül.

Oh! mert a tánczot szeretik Debreczenben. Közeledjék vagy érkezett legyen el a farsang, s a fiatalok szíve máris waltzer taktusában kezd dobogni, és itt is, ott is klubok alakulnak, melyeknek célja a tánczgyakorlat, hogy annak idején mint kiképzett művészek állhassanak elő. Ha esténként végig sétálsz ilyenkor az utcákon, nem egy ablak alatt hallod zongora vagy hegedű hurjaiból a körmagyar hangjait előcsalni, mikre néhány diák s a kerületi tábla néhány jurátusa járják kitelhetőleg felkeztüztött és sarkantyuzott állapotban a háziasszonykodó hölgyek karjain a lélekvidító figurákat. S oh! mi boldog órák ezek! mily örömmel mulat ezeken, még később időkben is, a képzelet és emlékezet! mint a melyekben nem egy fiatal látta „életének legszebb napjait” néhány szál gyertya fényénél feltűnni s elenyészni. És szíve megrepedni készül boldogsága árvizétől, ha eszébe jutnak a bűverejű szemjátékok, a titkos és meleg kézszorítások, sőt a rebegve és pirulva tett nyilatkozatok is, miknek száma csak azon mennyei hatalom előtt van tudva, mely meg bírja számlálni az ember hajszálait s a Hortobágy homokszemeit. Eszébe jut a boldog perc, midőn ő - az emlékező - a táncz végeztével, szomjuságtól kinoztatva, a mellékszobában felállított étel- és italkészületekhez rohant, és - ilyenkor bort inni nem szokván - egy pohár ártézi kutvizet kezébe ragadt. S a pohár már szinte lángoló ajkát érinté, midőn a tánczszobából kettőztetett léptekkel s hangos ruhasuhogással egy hölgy ront feléje.

E hölgy a vizívó szivkirálynéja volt; testét előre hajtva, karjait remegve kifeszítve, szemeit „egy nemével a kimondhatatlan kifejezésnek” merően a száj felé utazó pohárra szegzi, s a mint ez már a szájhoz ér, megragadja s felkiált:

„Az Istenért, mit csinál kegyed?” (A hangsúly itt a kegyed szón fekszik, minthogy minél kevesebb ember él még e szóval Debreczenben, annál több szokta azt beszéd közben irgalmatlanul megnyomni.)

„Semmit, édes nagysám!” (Itt a hangsúly a nagysámon fekszik a fentebbi oknál fogva) válaszol, hideg vért tettetve, a boldog vizívó.

„Meg akarja kegyed e poharat inni?” kérdi reszkető hangon a suhogó ruhájú hölgy.

„Csak a vizet belőle, édes nagysám!” lakonizál a szerelem tulédessége által keserűvé vált tánczos.

„Talán jobb lenne egy pohár csokoládét vagy limonádét...?”

„Nem instálok, édes nagysám!”

„De gondolja meg kegyed, ily forróságban... Kérem kegyedet, ne igya meg azt a vizet.”

Hosszu pauza, melyben a vizivó ingadozni látszik. Szomja azonban erősebb, s ő még egyszer magasra emeli a poharat.

„Én n a g y s á d egészségére ürítem e poharat, és ilyenkor soha sem ingadozom. (Most a hang szelid nyögdecseléssé változik). S innám bár száz halált e pohárból, azt mégis utolsó cseppig ürítem ki, ha ez által nagysádat lehet szerencsém éltetni.” S a pohár tartalmát magába önté az oroszlánszivü arslán.

Ismét pauza, melyben a szemek egymásra tapadnak; s miután a hölgy látta, hogy elszánt lovagjának a nagy áldozat után sincs semmi legkisebb baja, vérszemet kap ő is, és pohárt ragad és vizet kér.

„Minthogy kegyed ivott érettem, szükséges, hogy most én is igyam kegyedért. (A hang lehető legnagyobb remegésbe megy át.) Náczi!... az... Isten... éltesse!...”

S miután a suhogó ruháju hölgy a pohárból néhány homoeopathiai csekély dózist szippantott volna, vissza akarja azt az asztalra tenni. De a gyönyörszomjas Náczi kiragadja kezéből és felkiált:

„O...hhh!... ide avval a pohárral! Hadd csókolhassam le róla azon helyet, melyet édes nagysám ajkai érintének.”

És minek utána a poharat egy ideig megforgatta volna kezében, megtalálá végre karimáján a nyomozott helyet, s a midőn kiitta vizét, csak azon csodálkozott, hogy a poharat minden igyekezete dacára is, idvessége érzetében, ketté nem haraphatta.

Ekkor azonban rákezdék a táncszobában a françaiset, s a boldog pár a többi boldog párok közé állott.

E jelenet megtanít bennünket arra, miképen választatnak itt a szerelmi seladonok s a Nácziak mint kenetnek farsangi lovagokká.

Sehol sem tánczolnak talán a bálokban oly sokat és oly szenvedélylyel, mint Debreczenben. A körtáncz itt valóságos körtáncz, s az egy részben csak dicséretes volna, ha a többi idegen táncz nem volna szintén az. Alig dugja ki Boka Károly a karnagy szük karzatán a táblácskát, melyre körtáncz van írva, máris képzelhetlen mozgás és sürgés van a teremben. Boka Károly kezébe kapja hegedűjét s „van tolongás s uj öröm Budában!” Mint az árviz úgy rohannak egymásnak az előlegezett párok, itt-ott másokkal összeütközve, ruháikkal fenakadva, s az érthetetlen zajból ilyenkor következő kiáltozások hatnak ki:

„Siessünk, nagysám, oda a másik oldalra...”

„Nem, maradjunk itt, jobb lesz itt.” S a szegény tánczos kénytelen a kellemetlen, nem inye szerinti vis-à-vis-val megelégedni.

„Hol van még egy pár? - Ide még egy párral!” kiált, az egyik szögletben, egy rendezőféle egyén.

„Itt vagyunk - jövünk - ne ereszsenek senkit a körbe.” S a terem másik végén törtet a tömeg keresztül egy pár, melynek mind him, mind nő része egyik kezét a teremben hullámzó fejek niveauján felülemeli, észrevehetővé akarván így magát tenni; a másik két kéz elválasztatlanul egymásba van préselve, hogy egyik a másikat valamiképen el ne veszítse.

„Nincs több hely... el van foglalva,... nagyon sajnálom, édes nagysám;... siess máshová, bruder!” E szavakkal fogadtatik a pár, midőn hajnalpiros arczokkal már révpartra akart volna szállani. Ez aztán szurok!

És a karnagy már álla alá kapja hegedűjét.

Kétségbeesetten veti föl a pár a karzatra pillanatát és felkiált: „Ne huzzátok még!” És ők nem huzzák.

Azután kétségbeesetten jártatja szemeit a terem boldog vendégein, és talál köztök boldogtalanokat is szívének nagy örömére, talál kimaradt, megbukott, kiszorított párokat, és e párok oly könnyen megértik egymást, s nem kell egyéb, csak az, hogy az egyik pár elkiáltsa: „A mellék szobába - utánam!” - s azonnal vert hadként a szomszéd szobába rohannak a későn járt s kevésbbé életrevaló párok.

A teremben, melyben egy kör is csak épen hogy eljárhatja a körtánczot, kiáll négy, öt kör; a szomszéd szobában szintén kiáll egy, rendesen csorba kör, mely azonfelül a zenéből egy kukkot sem hall becsületesen, és ők eljárják a körmagyart, és úgy megaprózzák, hogy jobban megaprózni már nem is lehetne. S mennyi tyúkszemtapodás, mennyi oldalba-lökés, és mégis - mily mennyei élvezet!

Fényoldala a debreczeni báloknak azon fesztelenség és egyenlőség, azon szép pêle-mêle, mely ezeket oly érdekesekké teszi. Nem látni itt semmi különválásokat, kotteriákat, melyektől apróbb városaink közönsége csak ritkán ment, a miért azután rendesen jól is mulat ott kiki.

Kiváncos volna azonban, hogy ne adassék annyira hely a német csevegésnek, mely nem üzetik itt ugyan olyan nagyban, mint másutt, de mégis roszul esik látni, hogy azon hölgy, kinek szájába oly jól illik anya-nyelve, mihelyt körre akad, melyben a betanult néhány idegen szót elmondhatja, hirtelen megfélemedezik magáról és német nyelven tördeli elő azt, mit magyarul becsületesen elmondhatna. És affectálnak német nyelvet és beszélnek olyan nyelven, hogy a „Spiegel” szerkesztője Pesten inkább leharapná saját fülét, semhogy ezen istentelen torz hangokat beeresztené azon. Különösen idegen katonatisztek azok, kiknek kedveért azonnal odább adnak a szegény magyar nyelven. Oh! pedig ha tudnák e hölgyek, mily gyönyörűen cseng szájokban azon Eperjesen vagy Kassán tanult tótos és azután Debreczenben magyarossá vált némettség: akkor házi körükben gyakorlat kedveért akármikor, de nyilvános helyeken bizonyosan soha sem szólalnának meg. Sok nálunk a képtelenség! Városunkba költözött néhány vándorlólegény számára sörház áll fen; a beköltözött német katonatisztek számára németül tanulunk: nemhogy azok borunkat innák meg, ezek nyelvünket tanulnák meg. Vajon beszélhetnek-e ily szerencséről az olasz és német tartományokban szállásoló huszárjaink? De ők nem is lehetnek oly szerénytelen követelők; ők tudják, hogy azon országnak, melynek népe közt élők napjaikat, nyelvét megtanulni, le g a l á b b i s i l l ő. Nálunk a vendégszeretet túlhalad minden várakozást.

A Bek-házat az új városháztól egy utca választja el, melyen a zsibvásár szokott tartatni. Az utca nevét nem tudjuk, minthogy Debreczenben egy utca neve sincs sehol felírva. A városház téres is, szép helyen is áll, elég sokáig is készült, hogy jól sülhessen el, s hogy mellette - a példabeszéd szerint - sok embernek jusson is, maradjon is; de azért minden egyéb, csak nem szép. A pesti városházzal csaknem egy idős, és mégis mily rendkívüli nagy a különbség a kettő között kívülről, belülről, pedig aligha nem többbe került ennél, pedig a pesti sem igen ütötte meg a mértéket. Alsó része a városháznak csupa kalmárboltokból áll, melyeknek majd mindenike előtt kis domb emelkedik, az illető gazdától a végett feltöltve, hogy a vevők sáros időben ezen elcsuszván, a boltokba mintegy belebukjanak. Ez azután az, a mit kereskedői életrevalóságnak nevezhetni.

A városház előtt pedig kényelmes otthonossággal hevernek az eszmék világában létező debreczeni dolgozóház növendékei, azon, nagyobb magyar városainkban oly nagy számmal lézengő, dologtalan csavargók, vulgo: betyárok, kikre csak undorral és szánakozással tekinthet a jobb érzésű ember. Ott egy nyers tekintetű férfi hasal, kinek kezében a mindig nála levő fütykösnél egyéb dolgozó szerszám talán soha sem volt, s kit ha szabadban találkoznánk vele egyedül, csupa jó szívből bizonyosan megkínálnánk egy pipa dohánynyal. Itt egy szálas siheder düledez botjára, kiből, ha hulladozó rongyait divatos köntössel cserélnők fel s bozontos fejét valami pesti fodrász művészetére biznók, már halvány és lelketlen arcánál fogva is, derék arszlánt teremthetnénk. Ama zugban néhány nőszemély guggol, kiknek élettelen arcai talán soha sem érezték a vizet, s kiknek testét alig födi néhány foszlány; egynek fonnyadt emlőin csecsemő csügg s e szerencsétlen anya boldogtalan gyermekét élet nélküli viaszbábnak tekintenők, ha egy elhaló gyenge sikoltás nem adná olykor tudtunkra, hogy él. S e nyomor gyermekei egész nap itt undorítják az átmenőket, kik oly hidegen haladnak el mellettök, mintha ennek így kellene lenni. Hiszen a városház alatt látják többnyire e siralmas csoportokat!

Elhagyván a városház mellett a piacz-utczát, bekanyarulunk a czeglédutczába.⁴ Veszik-e önök észre, mily széles és egyenes utca ez is, s mily jól van itt megvetve alapja egy majdan leendő szép városnak! A czeglédutca egy darabján átmegyünk, a nélkül, hogy valami figyelemre méltót találjunk, ha csak egyes, részint épülő, részint sülyedező házak jellemrajzát nem akarjuk adni.

Csakhamar befordulunk tehát innen is a harminczados utcába. Itt is jó darabig koptatjuk a pallót a nélkül, hogy a „Két pisztolyhoz” címzett csapszéken kívül máson akadna meg szemünk, hol az ember, a külsőről itélve, mindenkor friss ételt és italt kaphat. Ezen háznak, melyben a „Két pisztoly” van, másik végén egy bomladozó kapu felett egy tábla függ ezen felirattal: „Bemenet a színházba.” S talán sehol sem felel meg egy felirat is annyira céljának, mint itt, mert csakugyan nem jönne a nélkül senki azon vakmerő gondolatra, hogy a kapun által színházba menjen. És azért éljenek a jó gondolatok! Csakhogy bizony keserves gondolatokat költenek e gondolatok az ember fiában. Debreczenben, hol az ember a legszebb, legjelesebb magyar színházat, a legnagyobb magyar színházi közönséget keresné, itt kell neki ily kapun bemenni, hogy egy az udvar hátulján felállított, alacsony, szűk és szurtos, csúrféle épületbe juthasson, melyben azután kénye kedve szerint álmodozhatik színházról és nemzeti műveltségről.

És nézzük e színházat belülről. Képzeltessen magoknak nyájas olvasóink egy téli estét, mely sem péntek, sem szerda, hanem más valamely nap, mely az épen akkor Debreczenbe vetődött színészeket mozgásba hozza. Belépünk a színházba. Építési jelességről szó sincs, arról hát nem is szólunk, nem beszélünk arról, a mi itt nincs, hanem csak azt nézzük, a mi van.

Legelsőben is látunk nagy sötétséget, mely onnan származik, mivel a színház tetejéről - világ helyett - egy madzagra hurkolt, három águ vaspléh gyertyatartó lóg le, megtömve három szál égő garasos faggyu gyertyával; a színpad elő részén pedig szintén ilyen két gyertya küzd a világossággal, nem említvén, hogy a sugályuktól jobbra és balra szintén néhány mécs vetekezik a háromágu luszterrel, de melyet a láthatlanság miatt bajos észrevenni. Az előfüggönyre holmi lantos emberek és meztelen dámák vannak festve, a mennyire ezt a nagy árnyékban megkülönböztethetjük.

⁴ Debreczenben nem mondják czegléd utca, hanem egyszerűen czegléd-utca, hatvan-utca, várad-utca, stb. Pesten is lehetne vácz utca, kecskemét utca, bécs utca, stb.: mert a vácz utca Vácson van, a vácz-utca pedig Pesten vagy akárhol lehet.

Látunk azután a szinpad előtt elnyuló, mélyen besüppedt helyen, egy hosszú padon, hét vagy nyolcz cigány legényt üldögeálni, oly mélyben és olyan V betűszerű helyzetben, miszerint a földszinten, mely egyuttal páholy is, álló néző nem lát és hall egyebet, mint hét vagy nyolcz hollófekete cigány parókát, néhány hegedűvonót, néhány erősebb trombita hangot és egy néha fel-felbukkanó térdkalácsot. Az a gazdaságos van e dologban, hogy ezen zenészeknek fagygyu gyertyára nincs szükségök, s hogy ők a sötétben is elmuzsikálnak, művészi szellemöknek keblökben égő szurokfáklyája által megvilágítatva. De ezen művészeket már nem mindenkor láthatja itt az ember. Vannak ugyanis esték, midőn Boka Károly bandájának más és jövedelmesebb működési cyklusa nyílik, s ekkor vagy üresen marad az orchestrum, vagy más hasonnemű, de nem hasonértékű egyénnel pótoltatik. Vagy pedig hébe-korba megtörténik az is, hogy a szincsúr szerfölött megtöltetni reméltetik, s ekkor a szóban forgó besüppedt helybe is zártszékek alacsonyítottatnak le, honnan ha a működő színészeket nézi az ember, azoknak egyéb részét nem látja, mint fejüket, úgy hogy egész illuminált arcképgyűjteményt lát maga előtt mozogni. Már csak különössége miatt is érdekes!

Látunk továbbá egy, a háromágu vilárt körül folyó karzatot, és rajta zsufolt publicumot, melynek tapsvihar és éljen-ordítások tekintetében, már az igaz, hogy párja nincs. Mintha, hallgatás helyett, mindig ebben gyakorolná magát a collegiumban. Volt már máskor is alkalmunk e karzatról szólni, nem akarunk itt a mondottak ismétlésébe esni; némi közelebb megismertetése végett azonban annyit mondunk csak, miképen e galéria soha sem tapsolja meg a színész játékát, hanem szüntelen csak az eléje állított és rajzolt jellemre fordítja kritikusi figyelmét. És azért játszik a színész bár a legremekebbül, de játszik valami fondorkodó gazembert, többnyire irgalom nélkül kipisszegetik, böggéssel fogadtatik s kisértetik, s még örüljön, ha meg nem dobáltatik. Ellenben legyen a színész játéka bár a legbotránkoztatóbb, de képviseljen valami epedő, jámbor, becsületes árvát, azt azonnal magas pártfogásába rántja a karzat. Az ember azt gondolná, a természet együgyű gyermekeit, vagy az amerikai őserdők valamely ide vetődött népét látja maga felett, még pedig oly közelségben, hogy szinte kezét foghat velök.

Elhagyjuk e színházat, mely csak lealacsonyítólag hat Debreczenre, s melyben a nagy cél: az izlés- és erkölcs-nemesítés, physikai és morális okoknál fogva, soha sem fog elérhető. Hiszszük, hogy, mi már terveztetik is, egy nagyszerűbb, és a világ legmagyarabb s nem is, épen a legszegényebb városához méltó színház néhány év múlva fog már a piac valamely szép helyén pompázni.

A harminczados utca szögletén megállunk, s itt egyszerre négy utcába láthatunk be. Hátunk megett a harminczados utca; balra a Sz. Anna-utca, melynek elején áll a kath. templom két tornyával s órátlan óralapjaival; előttünk van a Varga-utca, ennek elején a kerületi táblaház, szintén olyan „semmit nem mondó kifejezésű”, mint a többi privát ház; jobbra tőlünk van a rettegett sántaköz, s ebbe befordulunk. Ezt alkalmasint azért nevezik így, mert hihetőleg sok ember sántult már meg benne örökre; fél is ettől sáros időben minden tapasztalt talyigás, s nem egykönnyen vetődik ide, hacsak kikerülheti valamiképen.

A sántaközből ismét a piacutca alsó részébe érünk, melynek a sántaközzel szemközt levő oldalán a szintén feneketlensége miatt rettegett Miklós-utca hajlik be. Nem fog ártani, ha majd ez utcák sarkára fel lesznek irandók neveik, mindezeknek jelentékenyebb s történetünkben merített neveket adni. E vidéken láthatjuk egyszersmind a „Fehér ló” című fogadót, mely az itteni két fogadó között a leges-legkülönb. Ebben tartja szállását a népes polgári kaszinó, ennek termében adja báljait ezen kaszinó; továbbá a mindennemű mesterlegények és farsang utolján a helybeli speculativ szellemű cigányság.

Fölfelé haladunk most ismét a piac-utcán. A czepléd-utca szögletén, a reform. kis templom előtt ásott artézi kúthoz érünk, mely egész nap el van foglalva vizet merítő lányok- és férfiakkal. Különösen az esti órákban állja azt sűrű néptömeg körül, s nem egynek kell gyakran óranegyedekig várakoznia, míg a sor reá kerül, mialatt természetesen folynak a vastag tréfák, hangos kurjantások és kacajok, s mindez a kút körül soha ki nem apadó sárban. Mert a víznek lefolyást nem csináltak, s a természet úgy segít magán, hogy a száraz földből örök sártengert képez.

Emlékeztetjük nyájas olvasóinkat, miképen ez utazásunkat nyári szép délutáni időben kezdtük meg, a nagy erdőből kiindulva. S míg az itt leírt városrészeket bebarangoltuk, s az illető helyeken elmondók megjegyzéseinket, az alatt mindig alább szállott a nap az itten véghe-tetlenül kiterjedt láthatáron, s a szép délután szép alkonyattá borult. Az est hirdetői: egy káro-gó, határtalan varjusereg kering a város felett, majd leereszkedve a magasabb háztetők-re, majd ismét hangos suhogással felrepülve; füleinket ködként szemünk előtt lebegő szunyog-sereg dongja körül; a munkások mindenfelől haza térnek; a kofák összerakják sátraikat, vállokra szedik kathedráikat, és szitanagyságu fejékeikben lassu lépésekkel haza felé ballag-nak. A kath. templom tornyán megkondul az estharang.

A mint ismét a városházhoz érünk, már csak két betyárt pillantunk meg előtte, kik talán valami vacsora reményében maradtak itt ekkor. De már ők is távozni készülnek. Az idősbik botján feltápáskodik heverő helyéből; a mellette feküdt bután bámészkodó ripők ösztön-szerűleg utánozza mozdulatait, s a mint az a menésre adja magát, ő is utána iramlik, s menés közben e párbeszédet hallatják:

„Hol hál kend az éjjel, János bácsi?”

„Hol? Hát a hol szoktam, mikor jó idő van - a tanyán.”

„Megálljon kend, János bácsi, én is kenddel megyek.”

„Siess hát no, hogy az Isten verjen meg.”

És mennek a „tanya” felé. Az est szép, menjünk mi is utánok e mysteriosus helyre. A német-utczán végig menvén, kiérünk a városból egy a péterfiaihoz hasonló farácsozatu kapun, mely mellett és kívül azon fa és kő sátorok városa terül el, melyben a négy országos vásár vendégei szoktak összegyülekezni; különben mindig üresen és használatlanul hevernek e számos boltok. Képzelmű, mily kinos lehet sáros időben a városból idáig jutni, hol némely helyen övig kell az embernek a sárban gázolni.

Kiérünk a szabadba. Embereink jó előre haladtak s egyszerre, mintha földbe sülyedtek volna, eltűnnek szemeink elől. Tovább haladva, csakhamar oly látomány tűnik szemünkbe, melyet csak azért nem irunk le egész valóságában, minthogy ezt olvasóink gyöngéd érzetének megsértése nélkül nem tehetnők.

A szőlőkertekbe vivő uton állapodunk meg, s innen balra tekintünk. E helyen hajdan valószí-nűleg nagy mélyedés volt, melynek betöltése végett régi időktől fogva ide hordatik a város egy részéből a trágya, úgy hogy most e helyen messze nyuló trágyahalmok és völgyek vonul-nak el. Ezekben tanyáznak minden este éjjel azon szerencsétlenek, kiknek nappal néhány példányát a városház előtt volt alkalmunk látni. Itt, e trágya dohos rétegeiben ástak magoknak fekhelyet, sőt egész kunyhókat, s e gödrökben biztosítják magokat az idő minden viszontag-sága ellen.

Mintegy közepén e trágyamegyének, mélyebben a földben, bűzhödt, iszapos, fekete mocsár terjed el; partján szárított trágyadarabokból rakott tűznek sűrű, bűdös füstje gomolyodik, lassan uszva tovább a végtelen sikon. A tűz rövid lángjait lassu rezgésben tükrözi vissza a barna mocsár, s körülötte ijesztő rémképekként ülnek a nyomornak ez elhagyott durva gyer-

mekei, nappal szerzett holmi ennivalót főzögetve vagy sütögetve. Férfiak, nők és gyermekek ezek, korlátlan köztársaságban, s arczaikon az inség, zabolátlan szenvedélyek s állati ösztön vad kifejezései ülnek. Ők az éjet itt töltendik most is, mint máskor, hogy reggel ismét a városba térjenek nyomorult élelmők fölkeresésére.

BEFEJEZÉS.

Melyben a jelen utazás bevégeztetik, s elmondatik, hogy Debreczennek csak csekély, de legnevezetesebb része volt az, melyet beutaztunk. Az utazási rajz írója egyszersmind szívesen meghívja tisztelt utitársait szerény lakába - egy szál pipára; az utitársnőktől pedig kénytelen ezennel fájdalmas bucsuját venni, s nekik tanácsul adni, hogy a képzeletnek azon ugrásával, melylyel Debreczenben termettek, teremjenek most ismét egyszerre kedves házi köreikben.

- - -

Ilyen volt hazánk egyik fővárosa az 1844-dik év nyarán Krisztus urunk születése után!

EGY VÁROSI IRNOK SZERELME.

(Novella beszély-alakban.)

Látni téged és szeretni
Pillanatnak műve volt.

Tihany ostroma.

Villámlott a zsendicze.
Hozzárugott Böszörmény.

A nép.

ELSŐ FEJEZET.

Mely bizonyos okoknál fogva megelőzi a másodikat, s melyből kitűnik, hogy nagyszerű szenvedélyek gyakran igen szomorú körülmények között születnek. Hogy pedig azután gyakran igen szomorú kimulással végződnek, az majd az utolsó fejezetből fog kiviláglani, a mit azonban kár volt mindjárt itt elárulni. Mandzsúr érzélgés kórjelei a városi írdeákon.

A historia, melyet el vagyok mondandó, egyszerű és talán nagyon mindennapi. Azonban hogyha ezen mindennapiság nem előadásomban, hanem az általam rajzolandó jellemvonásokban, szív- és tárgyhelyzetekben találtnék, csak az fogna történni, mire törekszem. Én - és e tekintetben bizonyosan az emberek legnagyobb részével értek egyet - jobban szeretem a szív életének közönséges és mindennapi, de éppen azért valóbb és könnyen érdeket, rokonszenvet ébresztő rendes lüktetéseit látni és hallani, mint olvasni a mesterségesen felizgatott, sátoros ünnepszerű, rendkívüli szívállapotok leírásait. Egyébiránt bocsánat, hogy kiindulási szempontot bátorkodtam kimutatni olvasóimnak.

* * *

Egy hónapja lesz körülbelül, hogy Pesten egyik előbbkelő kereskedőnek fiatal leánya meghalt. A szegény leány szülői házában egyik fiatal távol rokonára is bízott a temetési pompa elrendezése, kinek kötelessége vala, a többi között 12 halottkísérőt összeszerezni. Ily célból szólítá ő fel az általa kávéházilag ismert, magyarosított nevű Krajczér Hektor városi írnot, lenne egyike azoknak, kik a szerencsétlen kimultat végső nyughelyére illendően elkísérik.

Alkalmat veszünk magunknak itt e városi írnot fő jellemvonásait röviden elmondani. A városi írnot oly emberek közé tartozik, kik legalább is 12 esztendőskorban születtek e világra, azon korban, melyben idvezitőnk az írástudókkal első ízben vitázott; annyi igaz, hogy már csecsemőskorában roppant vén tehetséget bámult benne nagyapja solo, édes apja feleségül és az egész sógorság hol párosultan, hol pusztán egyedüliségben. Hektor és ehhez hasonló számtalan keresztnévei mutatják, hogy mindezek talentumát már akkor is észrevették rajta, mikor a keresztvizet öntötték lágy fejére, a mely megkeményedvén az idő folytán s a természet rendje szerint, a benne s a test egyéb részében lappangó tehetségek nem maradtak kiműveletlenül. Hektor tanult rajzolni, vivni, uszni, táncolni, s mivel zongorája nem volt, a hegedűt is nyakravalója mellé tűzte néha; tanult több olyfélért, a hol olcsó pénzen hozzájuthatott, a mit Pesten fölnevelkedett s legfeljebb is Budára s onnan visszautazott fiatal embernek nem tanulni nem szabad, hogy annak idejében a vidékről betóduló számtalan toladó ficzkót elhomályosítván, a fővárosi szépek előtt „mint egy férfi álljon, ércz karokkal győzni a

viszályon.” Hogy azonban a mi Hektorunk mindezen tanulmányokból csak igen keveset birt a világnak felmutatni, azt könnyen elhiszszük, ha megtudjuk, miszerint ő, mióta iskoláit bevégezte s szüleitől különválva él és lakik, minduntalan irnokoskodik, a mi hat évnél aligha rövidebb idő, miután ő már a 26-dikba jár.

Krajczer Hektor inkább német, mint magyar; inkább érzelő, mint búskomoly természetű: közlékenység kevés van benne, de annál több fogékonyság, a mi különösen feltűnik nők irányában, minthogy alig van nála az évnek összesen két olyan hónapja, melyben szerelmes ne volna valakibe, pedig tisztán, mélyen, mondhatatlanul, ámbár azt kivüle és Istenén kívül soha senki nem tudja meg. Szóval: neki a bátorság leggyöngébb oldala. Azt fogják az irnokokra, hogy rendesen büszkék, felfuvalkodottak; lehet, hogy hivatalos foglalkozásaiban Hektor is olyan, ezt mi azonban egészen érintetlen hagyjuk, csupán magán életére levén itt figyelmünk, melyben az igaz, hogy nem szereti, ha irnoknak és nem cancellistának nevezi az ember, azonban szeretetreméltóságán kívül egyébbel soha sem büszkélkedik. Magasabb vágyai neki nem is valának soha.

S hogy ezek után ismét felfogjuk elkezdett beszélyünk fonalát, el kell mondanunk, miképen Hektor a fentemlített temetési felszólítás által kissé elkedvetlenedett ugyan, mert hálókabátbőségű kedélye mindig fellázadt arra gondolatra, hogy sem az ázsiai, sem az európai kényelemmel semmiképen meg nem egyeztethető szűk magyar nadrágba és topánba kell szorulni; mindazáltal a halál gondolata erősebb minden más gondolatnál. Elképzelé magának az érző szívű Hektor, mily jól esnék majd neki is, ha majdan lelke elhagyott sátorát harcias hangzású kardcsörtetések között kisérendnék csendes nyughelyére. S ezt azért képzelte így magának, mert a jámbor azon mindennapi teremtések közé tartozott, kik hajlandók elhinni, hogy nem halhatatlanok, s tudják, hogy lakjanak bár a kilenczedik emelet magasságában, vagy a torony harangjainak szomszédságában, végtére mégis csak kénytelenek kiköltözni a magas szállásból s amolyan elhagyott földi lebujsban bérelni „kvártélyt.” De azért minden ilyes kedélyessége mellett sem szeretett volna még felpénzt adni ezen lebujsra.

Teljesíté tehát a felszólító halottrokon kérését s a kitűzött nap délutánján magára ölté ama teveszőrzsínóros és gombos ruhadarabot, melyet Magyarország fiai rendesen akkor szoktak felöltöni, midőn törvényeket hoznak és bontanak, midőn magasbak előtt bókolnak s midőn temetnek (egy szóval: midőn valakit vagy valamit temetnek.) Magára illeszté az attilát; berázódott a magyar nadrág feszességébe; kiálló bokacsontjait fekete topánrojtok verdesék; oldalán pakfong kardja handabandázott, jobb válláról lefutó bojtos zsinóron lógván le, mint azt az ujjab s a gyomor szabad emésztetését illő tekintetbe vevő divat kívánja; szokatlanul lesimitott s itt-ott felsütött fejére mindezek koronájául feltevé a kölcsön vett kócsagtollas kucsmát; s ezen felpánczélozott állapotban megindult a temetési tisztelgés helyére.

Hasonló rendeltetésű és állapotu 11 társát már ott találta, kirivólag érzéketlen arczokkal csörtetve kardjaikat a többi érzéketlenek s azon vigasztaló sereg között, mely a fölötte érzékeny csapás alatt görnyedő rokonok fájdalmát betanult phrasisaival igyekvék csitítani. Pedig oly sebet kapának a rokonok, melyet az időn kívül semmi sem képes megvigasztalni.

Sírás, zokogás és vigasztaló szavak hangzottak mindenfelől a sötét, búskomor szobában, mi oly regényes fájdalmat lehelt Hektor szívére, hogy, minden vasgyuró pánczélozottsága daczára is, közel vala szintén a sirásra-fakadáshoz, mit ő átalában sohasem szégyenelt, mert úgy okoskodott, miszerint az Isten nem csupán azért teremtett a férfi szemébe is könnyeket, hogy legyen egy kis nedv, mely tobákolás és tüsszentés alkalmával előjőjön.

Igen jól esett tehát Hektornak, midőn a 12 gyászvitét, köztök őt is, csakhamar a mellékszobába szólítá egy nő. E szobában négy-öt ismeretlen csinos leányt találtak, s egy asztalon fátyolokat, bokrétákat, viasz fáklyákat, keztyűket stb., mikkel ők valának halottkisérőkhöz illőleg fölpiperézendők. Párosan kiállottak tehát a vitézek a szoba azon helyére, hol szék, ágy

és asztal nem gátolák őket, s a leányok elkezdék munkáikat: bokrétákat kötének, kinek jobb, kinek bal karára, s széles fehér fátyolszalagot tűzének vállaikra, mely mellök- s hátukon keresztbe bokáikig futott le. Csendes és egyhangú volt minden, nem váltott egy kis mosoly sem; komorak és némák valának a gyászba öltözött kötözködő hölgyek, mintha a mesés világ életfonalt sodró és metsző Párkáit látták volna hivatalos foglalkozásukban a kardosok.

S e komor alakok közé egyszerre egy nem egészen gyászba öltözött gyönyörű hölgy lépe be. A többi hölgyek kissé zavarodva s csodálkozva tekintének feléje, mintha kérdezni akarták volna, hogy mit keres itt? Zavarukból azonban csakhamar kisérté őket a bájos ismeretlen.

„Meg fogják önök engedni - szóla, a leányokhoz fordulva - hogy segédjök lehessenek önöknek ez utolsó szolgálatnál, melylyel némileg én is tartozom a szegény Vilma emlékének, mivel semmi közelebb viszonyban nem voltam ugyan, de kinek kora halálát én is szivemből sajnálom.” S ezzel, a többiek helybenhagyását sem várva, elragadó bájjal a fátyolok és virágok után nyult.

Az elhunyt leány barátnői csakhamar kitalálák a dolog kulcsát, s elsuttogák egymás között, hogy e hölgynek azon személynek kell lennie, ki ugyan azon ház első emeletében lakik, melynek jelenleg ők vannak második emeletében, s kinek ismeretségével - habár csak futólagos volt is az - életében gyakran dicsekvék előttök kimult barátnőjök.

Hektorunk nem tudta, mi baja lett egyszerre. Ugy tetszett neki, mintha e hölgyet az álmok vagy a való országában már látta volna valahol. Sohajok, sovárgás, epedés és rejtett vágyak előrohanó egész serege lepte meg egyszerre keble csatapiaczát. E váratlan tünemény, e szívből fakadó hárfahangok egészen kirántották sodrából: szorosabban szorítá markába kardja markolatát, mintha önmaga és mások ellen akarta volna magát védelmi állapotba helyezni.

Azonban a mint a szép ismeretlent a bokréták után nyulni és félénk szeméremmel a kardos leventék felé pillantani látá, az őrök rögtön föleszmélt, a hölgy felé csörtetett s hideglázi reszketés- és remegéssel mondá:

„Ha szerencsém lehetne, szép nagysád”... Láttatok-e ily tolakodó ficzkót valaha? A hölgy helybenhagyólag inte.

„Karját kérem,” zengé a hölgy. Az őrök oda nyujtá azon kart, melynek műveit talán még századok múlva is dús példányokban fogja előmutathatni a városi levéltár. Hogy is nyujthatott volna mást, mint jobbját?

A hölgy már reá vala kötendő a bokrétát, a midőn Hektor háta mögött álló társa, Gulden Gábor, egy elhízott, szörnyű prózai őrök, ki a pesti Kundschaftsblatt-on kívül soha semmit sem szokott olvasni, de ki a szellemi felsőbbségű Hektort vakon tisztel és szereté, s kivel Hektor, előleges megegyezésök szerint, most egy sorban vala kísérendő a koporsót, már kiczifrázott jobb karral közékük tolakodik s elkiáltja magát:

„Ne azt, Hekti! - a bal kezedet add oda!”

„Igazad van, Gábor,” szóla a lehetőségig elpirulva Hektor, kinek ez alkalmatlan figyelmeztetés kissé zokon esett. „Szerencsétlen utasításadó!” mormolá fogai között, s azután kardja végénél is hegyesebben végig pillantá a boldogtalant, kinek morális becse e pillanat óta iszonyúan alásüllyedt Hektor szemei előtt, s mindezek után guny- és elragadtatással vegyült képzelhetetlen mosolyra vonult arczczal a hölgynek nyujtá a jogszerű bal kart. Pedig senki nem fogja neki, úgy hiszem, rossz néven venni, hogy ő jobbját nyujtá előre, mert, oh, mennyi roppant sok gondolat fekszik e parányi gondolatban: jobbomat nyujtám egy szép leánynak.

És az ő bal keze reszketett az átkötési műtét alatt, s midőn a piroskörmű finom ujjak attilája posztóját érinték, akkoron Gács posztógyára is boldognak érezhette volna magát, annál inkább Hektor, ki a gácsi posztó alatt érzékeny szívet hordozott.

A bokrétaátvarrás után következett a fehér fátolszalag vállratűzése.

„Kérem önt, hajoljon meg kissé,” csendült meg ismét a bájos hölgy szép hangja, s e hangra lehetlen volt, hogy Hektor azonnal szíves-örömet el ne engedjen tulságos bosszuságából annyit, hogy arcza a hölgy arczával egyforma magasságban legyen a tenger színétől, s hogy az kényelmesen működhessék vállán.

És Hektor oly közel vala a hölgy arczához, köztük csak oly csekély ürr létezett, minőt egy jó hosszú csók tökéletesen betöltött volna. Maga előtt látá összegét mindannak, minek látásánál a férfivilág azt szokta mondani, hogy - - Vagy nem! nem szokott semmit sem mondani, hanem vagy tovább ballag, ha éppen utban van, vagy haza megy, otthon pamlagára vagy ágyára dül s bodor szivarfüst hullámszerű körben titkos-édes gondolatok gerjedelmek, bölcsőjében ringatva képzelődését, dáriusi kincsesláda fölött is kénytelen megvallani maga és a világ előtt, hogy még valamit szeretne birni, hogy még valami igen nagyra bírja, a mikor azután könnyen Vörösmarty ezen versével hagyja el álomképeit:

„Vaj, kinek virit e mennyből szállt tavasz?
Istenem, be boldog, boldog ember az!”

Hektor szemlátomást zavarodott. Hogy megfoghassuk kritikus helyzetét, megkísértem elmondani, mi volt mindaz, a mit ő maga körül látott és hallott s a mit ennél fogva magán belül éreznie kellett.

Meghajolva állott - mint mondtam - a hölgy előtt: érzé egy közönségesen száznak nevezett rózsabimbó balzsamillatát, s szeretett volna csupa orrból állani; a vállához közel tarlóskodó bal szakála érzé a bársony kacsók üdvámorba szenderítő érintését, s a szakál mindenik szála egy-egy villámfogóvá változott, melyen idegrázkódtató dörgéssel rohant le a mennykő szívébe; látott tündöklő selyem fürtöket, melyeknek sötét tündéréjéhez hasonlót sem Olaszországban, sem a földcsökkenő hat hónapig tartó éjszakájában sem látsz, s mely fekete éjszakába Hektor savó szemei két tátott száju holdvilágként bámultanak bele; látott ezen sötét éjszaka sátorában két mosolygó csillagpárt ragyogni, szende fényűt, az igaz, de nem oly hideg, érzéketlen sugarakkal, mint a milyeneket az ég közönséges csillagainál látunk, hanem forrókkal, mik alatt Hektor lelke, hámor alatt izzó vasként, szikrákat hányt; látott fogsort, melynél épebbet és ragyogóbb fehérségűt soha még egy cigánysátor nem látott, s melynek mindenik darabjából egy-egy alabastrom szobrocskát lehetett volna faragni; látta a pihegő márvány keblet, s melle szorulni kezdett, lélekzete visszafojtódott; hallá a hölgy szavát, csengő hangjait, s torkának ezüst harangja imádkozásra hívá keble szent lakóit: a csendes és ünnepies érzelmeket; látta az öszhangzó természetet, és a sentimentalis Hektor meg nem fogható irnoki egyszerűségében, hogy kikből állhat tehát az ég angyalserege, ha még a tökély e non-plus-ultrája sem ragadtatik fel közéjük? látta végre az előtte lebegő alak pehely lágyságu puha mozdulatait, és ereiben a vér tajtékzó habot vetett.

Nem adnám sokért, hogy mindezt csak így is elmondhattam; azonban mi ez mindahhoz képest, mit el kellene mondanom, ha Hektor felfogását és érzelmeit hiven akarnám visszatükrözni! Mi örömet szeretett volna a sokból, mit érezett, legalább valamit tudtára adni fölfedezett ideáljának. Nem adta volna egy hónapi jövedelmeért, ha a hölgy kötözgetés közben véletlenül megszurta volna a gombostűvel, hadd mondhatta volna el a bizonyosan bocsánatkérésre fakadónak, hogy: nem tesz semmit, s hogy neki még a sebek is jól esnek, melyeket ily kezek ejtenek rajta. De ő, fájdalom! nem szurattott meg.

Elvégre a hölgy bevégezé rajta a temetési toilettet, s ámbár az egész műtétben nem látszott birni sok gyakorlottsággal, szinte maga is örült mégis művének, midőn Hektort bevégezve bocsájtá ki ujjai közül, s azonnal más attilához szökkent, ott folytatandó munkálatát. Hektor szerette volna lerántani magáról a cziczomát, s ujra a gyöngéd kacsók alá kerülni. Alig birt egy pár köszönő szót kibókolni, mert ő jobban szerette volna azt még meg nem köszönni.

Egy zugban állott némán, égő arczczal, nem törődve semmivel, csak önző szenvedélyével; pillanata éhes farkasként furódott a semmiségbe, s fülein is sohajokba öltözött vágyak törtek keresztül, mik mind e hangokban öszpontosultak: „Oh, Ida, Ida!” - Hektor nem tudá ugyan a hölgy nevét, azonban neki az volt sajátságos rendszere, hogy minden szép leányt Idának szeretett nevezni. S tulajdonképen van is valami a dologban. Mert, mit tesz ezen szó: Ida egyebet, mint i v o d a, azaz: olyan hely, melynek környékén kéjt és gyönyört iszik az ember. Felsohajta tehát: „Ida, oh Ida!”

Hozzájárult mindehhez a melancholikus csend, az egyhangu suttogások, a meg-megszakadt szótagok inkább, mint beszédek, a szomszéd halotti szobából átható zokogások, a koporsó-fedél éleshangu leszegeztetése, s a vigasztalás tompa szavai, s mindezt hallva, lehetlen volt, miszerint az irnok fogékony kedélyét a legelszántabb resignatio s a legbuskomolyabb érzélgéssel párosult szenvedély ne szállja meg.

Ezalatt valamennyi gyászvitéz fel lőn szerszámozva. Hektort illetőleg, még mindig az említett szobazug volt „bánatai s reményei tanyája”, a mint a nem annyira úgy nevezett, mint inkább úgy sohajtott Ida még egyszer feléje lépe, egy futólagos pillanattal átnézendő, rendben van-e minden, s nincs-e valami igazítani való rajta? Megjött pedig fent elsorolt kellemeinek teljes és hiány nélküli seregével.

Hektor nem birt tovább indulatával. Szive csordultig tele volt, s hogy romboló árvizével el ne öntse keble buzaföldét, meg kelle nyitnia torka zsilipjét. Szemeinek holdvilága tulvilági kéjben fürdött, s elosztatván annak szempilla-udvarát, megereszté annak minden kitelhető fényét s egy erejétől kitelhető lépéssel a leány elé lépett, bal lábát előre, jobb lábát balra feszítve. Megragadá a villany-érintésű kacsót, szenvedélye Memnon-szobra megzendült és a cancellista elolvadt fagyaltként a csésze határin átömlő lelkesedéssel két szót flótáza ki fuvola és más fuvó szer nélkül, oly két szót, mely becsületes instructiókkal ellátva, annak idejében egy egész érzelmvármegyét vala képviselendő a kellem- és bájnak előtte álló, ötet el- és általa megragadott országgyűlésén. E két szó pedig nem vala sem több sem kevesebb mint:

„Örökre tied!”

Tudta is ő, mit csinál! s mondjátok meg ti, kik még a természet rendes útján jártok, vagy kiknek száját a f o r r ó kása még nem égette meg, tehetett-e Hektor egyebet?

A hölgy megállott a bámulat miatt, rá süté Hektorra szemeinek sötét golyóit, s mintha szólani akart volna valamit - - Azután az irnok által marokra fogott kacsóját igyekvék kiszabadítani; de sehogy sem boldogulhatott, mert Hektor megragadá azt, mint vízbefuló a szalmaszárat, és érzelmeinek kurta dereku, de vastag képviselőit némi variatiókkal ujra elótolá, így fuvolázván:

„Tied örökre!”

Mind ez illő csendben ment végre a sötétes szoba sötét zugában, a többiektől alig észrevéve.

E pillanatban Gábor, a már fentebb méltó nehezteléssel említett kardos irnoktársa, hátulról megragadá Hektor karját.

„Jöszte már no, induljunk,” szólitá Gábor.

Hektor e szavakra rögtön felriadt, mintha legalább is gyujtogatáson kaptatott volna, s e perczben kisikamlának körmei közül a finom ujjak: a szép Ida eliramlott, oda hagyva az irnokot, mint Sz. Pál az oláhokat. És Hektor Gábor fele fordult, és most azon fájdalmat és keserűséget, mely arczára kiült, látni kellett volna, én leírni nem bírom.

„De hát ki vagy te, boldogtalan fiatal ember - szóla torkának leggordonabb hangján - ki mindenütt üres koppantóként tolakodol boldogságom gyertyája eloltásához?” S kardja megzörrent hüvelyében, de csak úgy véletlenül.

„Mit beszélsz, Hektikám?” kérdezé Gábor, ki nem látszott érteni a dolgot, s árva lelkemre mondhatom, hogy szegény az egésznél oly ártatlan volt, mint a ma született gyermek.

Hektor nem felelt, hanem egyre lövelé a jámbor Gáborra a szánakozó és megvető néma pillanatok, s talán a végtelenig lövelte volna, ha csakhamar észre nem veszi, hogy talán mégis helyén volt Gábor felszólítása, mert már majdnem egyedül maradtak a szobában, a többiek mind lecsörömpölvén az udvarra, égő fáklyáikkal körülállandók az ott felállított gyászravatalt.

Gábor a Hektor számára praedestinált viasz szövétneket ennek tenyerébe szorítá s vezérlete alatt megindítá őt is a többi elindultak után. A mint a szoba ajtajához ért, önkénytelenül - mintegy álmában - még egyszer visszafordítá ábrázatát a boldog zugra, hol észrevétlen táplálá lángjait, de testi szemei nem láthatának semmit, lelki szemei azonban igen sokat pillantának meg ottan.

„- - Elmerült a rónatáj,
De a messze távoznak
Szíve vérzik, szíve fáj.”

A ház lépcsőire lépve, karon fogá az általa megsértett Gábor barátját, reá dült, és szeliden kérdezé:

„Meg tudsz-e bocsátani, Gábiel? - - Oh, ha tudnád, mily kimondhatatlan boldog vagyok én!”

„Mit beszélsz, Hektikám?” kérdezé az egyáltalában semmit sem gyanító Gábor, s a mint szintén szeliden Hektor szemei közé akart pillantani, egyszerre neki ugrik kucsmájának s ijesztő arczkifejezéssel leragadja azt illatos fürteiről.

„Mi az ismét? Tehát csakugyan” - kiálta fel Hektor.

„Hisz nyomban porrá égsz, Hekti.” - S csakugyan. Kucsmájának drága kócsagtolla meggyuladt, ügyetlenül tartott fáklyája lángjától-e vagy keblének fejéig elhatott tüztől? nem tudom. Annyi igaz, hogy a lobogó lángokat Gábiel őrangyala oltotta el, azután ismét fejére tolá a kucsmát, s Hektor, kócsagromokkal ugyan, de szerelmének egészen új épületével, helyet foglalt a koporsó körül.

A temetési menet nem sokára megindult, a szövétnekesek a gyászkocsi után ballagának egész a zsidó-piaczig, itt bérkocsiba telepedének párosan s a többiekkel együtt kihajtatának a váczi temetőbe, a hová legalkalmatlanabb lehet akkor kihajtatni, mikor az embert hanyattfekve utazzatják.

A temetőbe érve, leszállt-e Hektor a kocsiról vagy nem? s általában vitt-e véghez ott valami emlékezetre méltót? azt nem tudhattam meg tőle; arra azonban emlékezett, hogy oly fájdalmas érzésekkel volt ott jelen, mintha őt magát temették volna. Siratta a multat, mert elmúlt; örült a jövőnek, mert nagy reményeket táplált iránta lelkében; sajnált volna valakit, és nem tudta, kit sajnáljon; távozott volna, de valaki visszatartóztatta; életért rimázkodott és

pedig még meg sem halt. Oh, higgyétek el, „szeretteim!” szörnyű dolog, mikor az ember nyugalma temetik.

Mikor haza érkezett szállására Hektor, este volt. A ház kapujában, melyben lakott, egy pár, a házhoz tartozó csinos szobaleány ácsorgott. Látván ötletet temetési pompájában feléjük közelgetni, az egyik azonnal kitelhető szobaleányi szerénységgel (a mivel nem sokat mondunk épen) eleibe ment, s kissé bizalmas hangon e megszólítást intézte hozzá:

„Urfi!” - de a cancellista nem hallott semmit, talán azért, mert ő már jó ideje tuljárt az urfikoron.

„Tens urfi!” - ismétlé a szobaleány, de az iródeák esze még mindig másutt járt.

„Kit temettek, tens urfi?” - sikoltá végre, türelmét veszítve, és Hektor lobogó gyászszalagját megrántva, a szobaleány, mire ő épen a kapu aljában rögtön megállott, mintha fa képpé változott volna hamarjában.

Rá nézett a szobaleányra, egy bágyadt mosoly vonult el ajkain, mely mintha ezt akarta volna kifejezni: „Oh, boldogtalan Kati! mi vagy te az én Idámhoz képest!” - Azonban mindjárt tudta, mi kell Katinak; tudta, hogy a rajta parádézó cziczomára fáj a foga, s válasz helyett, mit a leány úgy sem igen várt, leszedett magáról minden piperét, s mindazt, a mi csak lekoppasztható volt rajta, a leány kezében hagyta. Miért is ne tette volna ezt? Nehány órával előbb önmagát vetette oda, még pedig örökre, egy ismeretlen hölgynek, s most ne adott volna oda egy pár mulandó foszlányt egy talán nem egészen ismeretlen „fehér népnek”, habár szintén örökre? S ez nagyjából az ő saját okoskodása volt, mely ellen, ha épen akarnám boldogságát megzavarni, volnának néhány észrevételeim.

Szobájába ért. Első, mit tett, gyertyagyújtás vala. Azután pipát vett elő, ledült pamlagára s álmait, ábrándjait, gondolatait szabad szárnyokra ereszté. És oh, micsoda pamlaga vala ez a szegény butoru őrök szobájának. Azon korban készült ez, mikor még „kanapé”-ra ült a világ pamlag helyett; s ezen kanapé kopott fekete bőrrel bevont ülő eszköz vala, rendkívül keskeny és rövid, de annál magasabb, úgy, hogy a ki rá ült, annak lába csak úgy lógott le a semmibe, mint vitéz Hány Jánosé, mikor leült vala a világ szélére, felső része pedig minduntalan lecsúszott az embernek a magasra kitömött kemény ülésről; hintázó ruganyosságnak természetesen hire sem lévén. De Hektor e kanapén élte életének legszebb óráit - mint szokta mondani - s a rajta való elnyulás és gondolataiba merülés neki szenvedélye volt. Ez adott kinjainak vigasztalást, csüggedésének erőt, elfáradt lelkének nyugalma s perzselni és perzselődni akaró szívének tápot. S rendesen igen boldog órákat szokott így tölteni. „A boldogság nem a külvilág rengeteg erdejében terem, szokta ő ellágyult pillanataiban mondani, ott hűjába keresed; a boldogság magva belvilágunk kertjében van elásva, mit ápolnunk kell ugyan és sokszor arcunk verejtékével, sokszor szemünk harmatával öntözgetnünk, de egykor bizonyosan élvezendjük gyümölcseit.” Igaza lehetett Hektornak, s ő nem is volt egészen üres fő; azonban ezen pamlag eljárása nem volt egyéb tettlen nyugalomnál, körülbelül épen olyan, mint - engedelemmel legyen mondva - édes hazánké volt. Századokig élt ez is ily pamlag álmokban, és sokszor boldognak is érezte magát, bármint háborgott is néha belvilága, és most ki kezd nézni a nagy külvilág rengeteg erdejébe, és ezer meg ezer fanyar vaczkort kell megrágnia s elvászalt fogakkal nézni végig a többi teendőkhosszu során.

Hektor álmodozott. A szobája falán függő fa óra épen éjfél zöröghetett volna (ha t. i. szobája falán általában óra függött volna), midőn észre véte, hogy még mindig kard és attila övezte kebelével s rojtos topánokkal, miket boldogsága érzetében egészen elfelejtett magáról lehámozni, sütkérik szerelme lángjánál, melynek fénye kitört szemein égett, mint két millygyertyaszál, a nélkül, hogy koppantani kellett volna, ellentétben az asztalán álló fagygyertyával, melynek illetlen maradt kanócza hossza nyúlt, s a hegyén alakult rózsák vérszín-

vörösen sötétlének, emelvén ez által is a percz ünnepélyét. A boldog irnok ajkain csupa sohaj lebegett, miket - gőzmozdonyképen - mindig egy I d a nevezetű vezérsohaj vezetett gyertyavilágra. Egy szóval: ő szeretett! Volt-e rá oka vagy nem? ő nem kérdezé; de ki is kérdezte ezt valaha hasonló helyzetben? Átalában ő nem gondolkozott arról, a mi már történt vele e dologban, hanem csak arról, a mi még ezután fog történni, és pedig - mint szentül hívé - minden bizonyára fog történni - „vagy jöni fog, ha jönni kell, a nagyszerű halál...” - És van-e, kérem alásan, keletkező szerelemnek egyebe, mint jövője?

Szivéhez szorítá képzeletében az egész világot, azaz: csupán őt, mert hiszen ő volt egész világa, és és melle szinte behorpadt, a mint őt görcsösen kebléhez szorítá. Az alvás angyala azonban közbeveté magát az álom képei közé, mik egymás után mind elkotródának, s mielőtt Hektor szemei klapliját végképen becsukta volna, még egy pár szelid hangot ásitott ki nyughelyére, s e hangok nem valának mások, mint:

„Idám! örökre tied!”

A gyertya béle, nem törődve semmivel, halkan tovább égett, a Hektorhoz kötött kard csörögve lezuhant a szobapallóra, azután minden csendes lőn az egész háznál, csak az irnok hortyogott szeliden, kedélyesen, kimondhatlanul.

MÁSODIK FEJEZET.

Oh vannak dolgok, melyek...!

Irinyi József.

Ebben a nyájas olvasó észreveendi, miképen jelen kesergő história hasonlít némileg a b. e. „Debreczeni ripők” című drámához, melyben 10 évig kegyetlenül üldözé a sors és az emberek Egressy Gábort (nem emlékszünk már, miféle árnyékot képviselt tulajdonképen a művész a holtak azon országában) s a darab végén kisül, hogy e rémitő üldözésnek oka az volt, mert Fáncsy a színpalak megett rosszul találta egy időben rakni lábait, elbukott s megsérté orrát, a melynek kifutott vérét azután Egressy által Fáncsyn elkövetett gyilkosság nyomainak tekintették a rövidlátók, pedig az egész bajnak nem Egressy, sem Fáncsy, hanem Szerdahelyi volt az oka. A cancellista lelki állapotja s szelid gyötrelmei szerelmes korában.

A fentebbi fejezetben elmondottak óta Magyarország éghajlatával tökéletesen megegyező három hét mult el, s szeptember vége felé járt az idő. Nem csak a széna, hanem a sarju is mindenütt betakarított; a gabona kinyomtatott s kicsépettetett; a fecskék és gólyák, azon egyetlen utazók, kik nem irnak utazási rajzokat, elkezdék bundáikat kielégítőknék nem találni; az erdő- és kertekben lassu halál emésztett és itt-ott sárga levél zörgött. Pest utczáin már melegebb- s hosszabbra szabott öltönyök is sétáltak; s itt is, ott is nagy tűzifa-halmazokat lehetett a házak előtt látni, melyeket az utca közepén fűrészeltek a szegény kalibák lakói, kik a fahasábokat a mellettök elhaladó, palotákban lakozóknak először lábikráikhoz vagdalák, hogy onnan visszapattanva, a pinczelyukakba hulljanak; a szüret ideje beállott.

A társasági körök, a színházak megnépesültenek, a fővárosnak falun s a zöldben elszórva élt népe szobába szorult, a meleg által netalán egymástól eltávolodott szívek a közlgő hideg által ismét egymáshoz közeledének, a szétvált ezernyi apró életgondok ismét összelapultak s összeforrt erővel működének, egészen a természettan szabályai szerint, mely azt tanítja, hogy a testek részecskéi meleg által eltávolodnak egymástól, hideg által pedig összebb huzódnak.

És az az örök öszhangzás a t e r m é s z e t b e n ! A külvilág hidegét pótolja a felolvadt szív s a - befűtött kályha melege.

Azonban, úgy látszik, mintha feledném, miről és kiről kell szólanom, s hogy nem természet-, hanem szivrajzot írok. S ezennel rendre utasítom magamat.

Hektorunknak, a szerelmes őrknak - mint mondók - az volt szerencsétlen szokása, hogy rendkívül hamar szeretett a szép leányokba, különösen ha azokat némi regényes távolságban látta magától, s történt legyen ez bármily hölgy irányában, bárhol és bármiképen, ő azonnal házassági tervekkel gyötörte szegény fejét. Szíve olyan volt, mint a kénetlen gyufa, mely a legcsekélyebb dörzsölésre azonnal lángra lobbant, s annyi esze ilyenkor nem volt, hogy e lángot, mely keble oltárán lobogott, önmaga oltotta volna el, még mielőtt megtudandotta, hogy nem mozdul feléje semmiféle Vesta-szűz, ki azt gyulékony fidibus és tartós tüzü hasá-bokkal örök életben tartsa. Ő a lángot rendesen égni hagyta, míg az vagy magától aludt el, vagy a körülmények által fojtatott meg, a mire sohasem kellett több egy hónapnál. Azonban az ily hónapban csordultig tele volt ábrándokkal, vágyakkal, mik - mint kiki képzelheti - mindig a legmerészebbek s legtúlcsapongóbbak valának.

És nem volt a világnak komorabb, ingerlékenyebb, szerencsésebb és szerencsétlenebb embere, mint Hektor, midőn szerelmes vala. Hogy is ne? Verseket írni nem tudott: ezt nem csak mi mondjuk, ezt maga is átlátta nagy nehezen. Pedig elmondták neki mások, s elképzelé magának ő is, mily kimondhatatlan kéj lehetne az a szívre való nézvést, ha „lágy sohajait, szende vágyait, kriptaszagu komor resignatioját” versekbe birta volna önteni! Lelke ilyenkor pusztá, elhagyott vár volt, s a szerelem annak düledező omladékain huhogó bagoly, mely különösen s rendesen az esti és éjjeli sötétben rémitő siránkozással kuvikolt.

A nappalok csak megjárták, de az éjszakák szörnyűek valának Hektor körül. Nappal kenyér-kereseti foglalkozásainak élt, s itt csak az volt hibája, hogy gyakran nagyszerű kancelláriai bakokat lőtt. Így p. o. utlevelet irván egy utas számára, a személyleirási rovatokat úgy össze-zavarta egy izben, hogy azon az utlevél tulajdonosa ily tételeket volt kénytelen olvasni, mint: orra: református, vallása: rendes, életmódja: nőtelen, termete: gesztenye szín, haja: kék, stb. S az ily baklövések miatt ő aztán illendőképen meg is dorgáltatott. Ez nappal történt.

De midőn elvégzé napi szakmáját, midőn besompolygott szobájába a szürke est, akkor az ő lelkének mindenik mocczanása Idát dudolt. És az ő dudolásai nem valának cél és irány nélküli hiu álmokképek. Ő nem tudta ugyan, kicsoda és micsoda az ő Idája, s megelégedett azzal, hogy naponkint elsétál egyszer ablaka alatt, a nélkül, hogy megpillanthatta volna; azonban ő mindamellett mélyen szereté Idáját, és pedig Hektor ur, ki néha napján desperátusan szeretett volna megházasodni, nem csak azért szeretett, hogy szeressen, hanem mert tudá, hogy Idája (már mint a z ő Idája) szép is; remélé, hogy g a z d a g is; hivé, hogy művelt is. S mindezeknél fogva képzelé ő, az esti órákban szerény pamlagára dülve, s szabad legyen képzelődését minden teketória nélkül elárulnom, hogy az Isten nem messzire teremthette azon boldog órát, mely őt Idájával örökre egyesítendi.

És az ő lelke szárnyas állattá vált azon gondolatra, hogy ő nem sokára kopott butoru szűk szobája helyett kényelmes bútorzatu nagyobbszerű szállást fog bérelhetni, s a helyett, hogy, mint eddig, minden Isten adta ebédkor a pesti drága vendéglők étlapjainak tömkelegében syllabizálna, ezentul az ételkeresési nyomoruságos zavartól meg lesz mentve, s számára naponkint hitvestársi szeretet fog tálalni s tálaltatni, a nélkül, hogy valaha v á l o g a t n i lenne kénytelen - nagy lelki megnyugvására. És a legboldogabb embere a világnak bukott poéta volt hozzá képest, ha meggondolá, hogy nem sokára az őrknokságtól is „saját kérel-mére” kegyes elmozdittatást fog nyerni, s hogy mindaddig, míg senatorrá lehetend s a maga érdekeit a városéval ugyanazonosítania fog sikerülnie, vagy éppen semmit sem teend, vagy

pedig az általa mindeddig mellőzött irodalomnak (magyar vagy német - mindegy) esendik neki, mire nézve nem épen haszonvehetetlen eszmesugót és születendő műveinek (alkalmasint freskokepeinek) józan correctorát vélt imádott Idájában feltalálhatni. Szándékai tiszták valának és nemesek, habár kissé prózaiak, de hiszen ő, mint mondtam, nem irt verseket.

S mindezek után találkozok-e még valaki, ki el ne higye, ha mondom, hogy Hektor három hét alatt nem aludt annyit, mint egy füles bagoly? Ez idő alatt szobájából is alig ment ki, csak néhány percre is, a rendes hivatalórákon kívül. A német színházban alig volt 2-3-szor, a nemzetiben pedig egyszer sem, a hova bizonyos, nem ugyan nemzeti, de annál fontosabb városi okok miatt, különben is csak felette ritkán - legfőlebb, ha ingyen jegyre tett szert - szokott elmenni. Nem azért nem ment pedig ő ide, mintha nem tudta volna, a mit a Főti dal tót fordítója mond, hogy t. i. „Kazsi cslovek nyehje cslovek, a magyar”, hanem mert: Accessorium sequitur suum principale - így szokott vala Krajczér Hektor elménczkedni - s az én principálisaim a városiba járnak, tehát, stb., s meg kell vallani, hogy Hektornak ezen elménczsége, ha nem volt is Boz-féle, de mindenesetre boczi witz volt. Még csak kávéházban sem járt ez idő alatt, s egy a korona-kávéház egyik asztalánál rendesen politizáló s a frakkok legújabb szabásáról, a hajviselet legújabb divatáról nemes tűzzel elmélkedő klub nagy lelki száj tátással bámulá Hektor kimaradását, mely bámulatot ök testi szájaik feltátása által is szerettek volna ugyan gyakrabban kifejezni, azonban az utóbbit rendesen a kávéházi garçon török pipáinak csibukja töltötte meg feltáthatatlanul.

Az első fejezetben említett jó barátja, a tömör tekintetű Gábor őrnök, ki sehogy sem tudta kitalálni, mi lelhetett Hektikáját, nem sokára elhatározá magában, személyesen győződni meg Hektor rendkívüli láthatatlansága szülő okairól. Ily dicséretes szándékkal megtömött kebelével kapta magát Gábor egy csendes alkonyatkor - napi munkáinak teljes bevégezése után - s felszuszogván a szellemdus Hektornak 3-ik emeleten lebegő szállására, épen Hektor szobájának barna kilincsére tévé jobb kezét, mialatt keresztbe nyúlt baljának pupra görbült középujjával az ajtón szokatlanul kopogást affectált, a midőn a kulcslyukon s az ajtó hasadékein keresztül a sentimentális Hektor által mód felett kedvelt Schillernek ezen, általa - mondhatnók (ha aesthetikát nem sértenénk) - elvonított szavait hallotta kiömleni: „Hektors Liebe stirbt im Lethe nicht!” Ugy látszott, mintha Hektor épen Idáját vigasztalta s biztatta volna, nem testben ugyan, de lélekben.

És Gábor nem tudá, mit higyen hamarjában, a midőn benyitá az ajtót. A szoba sötét volt, mint a kalamáris nedve, melyből e betűket halásztatja a jelen sorok „csekély érdemű” írója, s abban egyelőre nem látott semmit, mint egy a fent leirt özönvíz előtti pamlagon végig nyuló, ingujjra vetkezett, tótemberszerű derekat, egy pár lábszárt, melyeknek talpaiktól fel egész a térdkalácsig számított része a pamlag alsó részén levő támaszáról lógott le, mint két nyélbe csinált kasza, a pamlag felső vége felőli, szögletes fába végződő támaszán pedig tarkója nyugodott, s a tarkóval összefüggésben levő nyakról a boldog fej lógott le, mint indájáról az uri tők. Azonkívül az egész alaknak alapját a hát tévé, melyre fektetve a gyönyörszomjas kebel dobogott. Mindezt azonban - mint mondtam - Gábor a sötétség miatt nem láthatá, kivevén csupán a két fehérle ingujjat, melyek egyikének tenyere Hektor mellényének szívére takaró tájékán terpeszkedett öt felé, másika pedig a pamlag szoba felőli elkerítetlen oldalán a szoba deszkáira futott le.

Hektor még mindig idézte Schiller verseit, a belépett Gábort észre sem véve; de ez csakhamar utat tört bámulatának a sötétségbe ily szavakkal:

„Mit csinálsz, Hektor? - Bizony észre sem veszed az embert.”

„Én - izé, csak úgy - olvasgatok” - s ezzel rögtön ülő helyzetbe rohant a hosszan elnyúlt s felriasztott Hektor.

„Ebben az egyiptomi sötétségben?” tamaskodék Gábor.

„Azaz, hogy - nem is azt akartam tulajdonképpen mondani - hanem hogy hát - nevetni fogsz, hehehe - szokásom néha-néha, de ne neved, Gábor.” S elkezdének mindketten egymás szeme közé szélesre rántott mosolyokat villámlani. „Oh, ismét ez a szerencsétlen Gábor!” tevé aztán hozzá gondolatában Hektor, s a világ valamennyi intrigánsára átkot mormolt foga között.

„Ugyan, ne tarts bolonddá, Hektikám - szóla Gábor, megunván végre a sikertelen, néma vigyorgást - jól hallottam, midőn az imént beléptem ajtódon, hogy de c l a m á l t á l. Halld inkább, miért jövék hozzád.”

„Mi kell hát no? beszélj!” ragadá meg a szót Hektor, örülvén, hogy oly könnyű szerivel menekedett meg a faggatástól. Azután gyufa után nyult, s miután egynehányat hijába dörzsölt volna el a szoba kénkö-foltos falán, végtére csizmája talpához dörgölt egyet, mely lobot vetett, s melynek segítségével csakhamar meggyult a gyertya is, kellemetlenül serczegve, mi nyilvános jelét adá annak, hogy az a múlt éjjel - s talán minden egyes elalváskor - örömkönyűkkel áztatott, koppantó-helyettes ujjakkal oltatott el. E gyújtogatás bevégezte után letelepedett Hektor árva pamlagára s elkezdte fülelni. Barátját azonban úgy nézé most a gyertyafénynél, mint nézheti a rengetegek tigrise a vadászt, ki őt csendes nyughelyéből felriasztja; csakhogy talán még sem egészen úgy. De mit ott barátság, hol szerelemről van szó? Mit ott Gáboriek, hol Idák „bájhonában leng a képzelet?”

Azonban Gábor nem úgy gondolkodott.

„Mire való mindez, Hektikám? - kérdé Gábor. - Nem akarom én most sem a gyertyavilágot, sem azt, hogy ismét nekidülj gyönyörűséges kanapédnak. (Hektor észrevevé a vakmerően hideg és metsző ironiát, de még nem szólott semmit.) Hetek óta nem láttunk társaságunkban. A városházán többször ígérted, hogy közénk jössz, s nem jöttél. Ma, most tüstént el kell velem jönnöd; elébb a magyar színházba rendelkezünk mindnyájan, a hol ma bécsi táncosok lépnek fel; onnan majd közös erővel vacsorálni megyünk. De minek pazarlod miattam azt a gyertyát, Hekti?” S egy könnyű sohajjal elfuvá a még alig pislogó fagygyuszálat. Azonban a pamlagról rögtön egy nehéz sohaj követé az elfujt sohajt.

„Gábor!” - kiálta szenvedélyes hangon, mély elkeseredéssel pamlagáról fölemelkedve, Hektor - Gábor! mivel érdemlettem, hogy egy idő óta minden legszebb szándékaimat akaratosan meghiusítod?

„Mit beszélsz, Hektikám?” vágott közbe az ártatlan Gábor. De „Toldi nem hall már, harczok gondolatja mert fejében jár.”

„Nem, Gábor, ezt nem érdemlettem tőled - folytatá a boldog boldogtalan irnok keble ingerültségével - én neked nem sokára egy roppantul életbe vágó titkot fedeztem volna fel, s én nagyon sajnálom, életemet adnám oda, ha meg nem történt volna, de a történet az Isten sem teheti meg nem történtté, s ha te engem ilyen embernek tartasz: ám - - váljunk örökre!” S ezzel kinyújtá karját Gábor sötét alakja felé az asztalon keresztül, mialatt egy könnycsepp pottyant le könytárából asztalán elterült csekély könyvtárára. „Oh nézd, mivé levék általad! - Gábor! - -! Isten veled örökre!” - És Hektor ingerült lelki állapotján senki nem csodálkozhatik.

Gábor e véletlen hangon rendkívül meghökkent, s minden kedvét egyszerre elhordta a golya.

„Igy még soha életemben sem láttam,” kiálta fel magában; azután észrevevé, hogy e dolog őt kissé sérteni kezdi s ugyanazért elhatározott kebelével barátja felé fordult s így szóla hozzá: „Egyébiránt komolyan mondom azt, Hektor?”

Hektor lesüté fejét a sötétben; kezeit leejté, a meddig csak ejtheté, s nem csak hogy h a b o z o t t feleletével, hanem egészen oly némán viselé magát, mint hal a h a b o k b a n.

„E szerint úgy látszik, el kell távoznom uraságotól?” folytatá érzéstől elfojtott hangon Gábor.

Hektort az „uraságod” megindítani látszott, mert egy lábával kilépett állásából Gábor felé, egyik kezét is fölemelé térdéről, szemei is alkalmasint megmozdulának, mit azonban a sötétben nem lehet észrevenni, ajkain pedig az *i g e n és n e m* szócskák egymást kergeték.

„Ugy Isten önnel, uram! Az ingyen-jegyre kapok embert akármennyit.” És Gábor ajtóhoz kapott.

Azonban szavainak záradéka meglevő hatását. Hektor föleszmélt, s átlátta hirtelenkedését. Egy lépéssel távozni akaró barátjának nyakában volt, s megragadván gallérját, keblére voná azt, és engesztelő áldozatul felcsattant egy kedélyes csók Gábor arcán, oly nagyszerű, hogy a szomszéd szobában lakozók bizonyosan azt hívék, miképen az őrök szobájában a falat vakolják; egy szóval: Hektor és Gábor ismét jó barátok lőnek s úgy összesimulának, mint még soha össze nem simult senki. A hosszú ölekezésből csak ily tört szavak szabadulának ki, mint: „Gábor - -! - Hektor...! - Meg fogsz-e bocsátani? - Mit beszélsz, Hektikám?” stb.

Lássátok, feleim! ily rossz következményei vannak a német színházba való járásnak: a beteges kedélyességet és ál sentimentalismust így teszi ott az ember sajátjává. Morál: ne járjatok német színházba, hazámfiak!

MÁSODIK FEJEZET MÁSODIK RÉSZÉ,

melyben befoglaltatik az őrök szerelmének és sors haragjának vége.

Mindezeknél fogva csak becsülnünk lehet a két őrököt, hogy a fentebbi szívreható jelenet teljes bevégezte után csakhamar felkészülvén, elindulának a magyar színházba, mit ez egyszer azon különös véletlenségnek köszönhet a nemzet, hogy Gábor íródeák, alkalmasint valami szabadjegyes városi előljáró szívevége által, ingyenjegyekre tett szert. Ut közben az egészen megjuhászodott s kiengesztelt Gábor sokat beszélt össze-vissza, a miből azonban nem sok fért szerelmes Hektorunkba, mert ő ismét színig volt megtöltve Idája emlékével. Fejlesztve menetelt inkább, mint ment, Pest utcáin keresztül, melyekben ily tájban legélénkebb a zibaj: a nappali madarak ilyenkor takarodnak nyughelyeikre, az éjjeliek ilyenkor suhognak elő rejtekeikből, mely fontos fölfedezést egyébiránt nálamnál sokkal fontosabb kapacitások tevék először. S mily ellentét voltak ezek az utcák az ő lelke utcáihoz! Ezekben minden néptelen és csendes volt, bennök minden szellem fel nem riasztható mély álmat aluvék; csak egy elmosódott halvány alak járt benne fel s alá, kísértetiesen-gyönyörű léptekkel, félig gyászba borulva, virágbokrétával s fehér fátolszalaggal kezében, Hektor felé nyújtván jobbát s ajkát, s minduntalan ezt énekelvén: „Örökre tied!” a mit nemrégiben ő maga kiáltott az alak eredetije felé. S ámbár, hogy ez alak-másolat egyesegyedül járkált keble utcáin, minden legkisebb garde de dame nélkül: Hektor még sem mozdulhatott feléje. Miért? talán nem is szükség elmondanom.

Kissé elkéstek; s a színházban már javában játszanak, midőn a két őrök a csarnokba érkezék. De mi ez egy szabadjegyesre nézve?!

„Hekti barátom, itt a jegyed, mondá a csarnokban Gábor: „eredj be egyenesen a földszintre, én nem sokára utánad megyek, csak előbb megnézem a második emeleten, itt vannak-e valamennyi társaink”. - Tudnivaló dolog, hogy e társak azért valának oly magasságban, mert ők nem bírának szabad jegyekkel. S ők addig nyújtózkodának, meddig paplanjaik nem értenek le a színháztetőtől egész a földszintig.

A színház nem vala oly tele, hogy ne lehetett volna benne sétálni: bécsi tánczosok, hál' Istennek! nem nagy pusztitást tesznek a magyar közönségben. Szerelemüres szívvvel máskor nagy örömet szokott Hektor az ily sétálásokban találni, minthogy voltak perczei, melyekben igen természetesnek találta, hogy a szépnem szemei rajta megakadnak. Lepkeledérséggel repülének ilyenkor pillanatai egyik hölgyről a másikra, leszívák mindenikről a szépség mézét, azután besajtolák azt fogékony keble köpűjébe, mire ő azután otthon, ismeretes pamlagmerengései között elővevé a köpűt, kiszedé a mézet és gourmandi ügyességgel lassankint megemészté azt sonkolyostul együtt és kenyér nélkül, a miért azután, mint már tudjuk, rendesen egy hónapi indigestiót kapott.

Jelenleg azonban az ő sétálása nem volt ilynemű sétálás: mintha dróton rángatták volna, oly lelketlenül lépett ő egyik helyről a másikra. Látni pedig, épen nem látott semmit; a pápaszem, mely mindenkor orrán nyargalt, most tökéletesen haszontalanul állott szemei előtt. És a színház hölgyeit illetőleg Hektorra nézve valóságos napszaporodás és holdfogyatkozás uralkodott. Hogy is ne? Az ő szeme kölcsönzött fényü sötét bolygó csillag volt s ezen planéta előtt állott szüntelen a ragyogó nap, Idája, roppant nagy formatumban, mely árnyékát nem csak egyre, de a színház valamennyi holdvilágaira veté, habár nem voltak is valamennyien holdvilágképek. A természetben ugyan ilynemű fogyatkozásokat nem látni, de bocsásson meg a természet, Hektor urnál a természet csakugyan így állott. Napján kívül minden egyéb láthatatlan volt előtte. Szerelme minden egyéb iránt vak volt; s vak volt e roppant szenvedély azért, mert a szűk test, melybe záratott, annyira szorítá azt minden felől, hogy lassankint csupa tyukszemeket kapott, a melyek, mint tudjuk, nem szoktak látni semmit.

Igy levén a dolog, Krajczér Hektor, az irnok, nekidült egyik oldalával a színház falának, és szerelmét: „tarka pórázon mosolyogva nyögte,” hogy Berzsényivel szóljunk. És beállott egy jelenet, mely egy pár pillanat alatt történt, s mit egyetlen egy szusszal kellene ugyan elbeszelnünk, de tudónk gyengesége ki fog menteni, ha azt több apró lélekzet közt mondjuk el.

Hektor pillanata egy első emeleti páholyon akadott meg, s szeme két szeg lőn, melylyel egyszerre lelke a páholyhoz szegezteték. A páholyban két hölgy ült: az egyik időske, s valaha lehet, hogy szép is volt, a mihez azonban semmi közünk; a másik fiatal, gyönyörű s bizonyosan a színház összes leányinak gyöngye. Midőn Árpád legelőször pillantá meg a Duna partjait, nem érezhetett elragadóbb örömet, mint Hektor, midőn e hölgyet most felfedezé. Komoly sejtelmeit, csendes álmait, pamlagábrándjait egyszerre mind megvalósulva képzelé. Igen ő mindig hivé, hogy reá talál Idájára, habár nem keresi is őt, mert hiszen az ég nem lehet oly kegyetlen, hogy maga ne segítse össze a boldog frigyet, mely szerinte komoly elhatározás, érett megfontolás és józan megfontolás (s még számtalan -o l á s és -e l é s) szüleménye.

És ime most megpillantá őt - -! És szűz szemérme fültövéig terjeszte paprikaszínű fátyolt arczára, ha meggondolá, miszerint ő most annyi népség előtt, oly nyilvánosan, kénytelen általlátni szerelmi boldogságát. Vére agyába szökkent és hajszájai égre borzadának e vértolulástól; érzelme nyelvére ült és kitört e mindent magába foglaló szójárása, melynél többre soha sem mehetett, kitört a nagyszerű: „Örökre tied!” - „Oh, megyek, megyek, édesem!” tevé hozzá biztatólag. Egy percz múlva a színház ajtaja szenvedélyesen becsapódott s Hektor csakhamar a felső emeleti lépcsőknél termett, s nem repült ugyan rajtok holmi szerelmi szárnyakon, de oly nagyokat lépett, hogy minden egyes lépéssel 3-4 hágcst haladott meg, mi közben minden negyedik hágcsonál tremolo hangon zengé el a néma falaknak, hogy: „Örökre tied!” És vajon ki nem cselekedett volna hasonlóképen? ki nem rohant volna azonnal eszméletlenül, önkénytelenül, nem nézve semmit, sőt még viszjegyet sem kérve a színház ajtajánál (mint lángzavarában Hektor tevé), ha megpillantotta volna azt, kit csak

egyszer látott ugyan, de kivel azóta nála minden remény, vágy, lehetőség, sőt egész élete öszszeforrt?

És az üdvámortól remegő Hektor egy pillanat alatt fölért az első emeletbe; pihegő kebléből kiemelkedő dadogó nyelvvel megolvasá a páholyok számát, s rátalálván csakhamar az igazira, épen kilincs után nyult, midőn a páholy ajtaja megnyilt (épen eléggé, hogy bepillant-hasson s meggyőződhessek, hogy jó helyen jár) s belőle egy ezüst sujtásos, czifra liberias inas lépett ki.

A liberias láttára kissé meghökkent Hektor. Holdkórosként andalgott ő egy hónap óta Ida ábrándjai között, s valóban most is, midőn a lépcsőkön fölfelé rontott és el nem bukott, valódi holdkórosi ügyességet tanusított; de ime a kék frakk, a veres mellény, a harisnyás, cipős két láb, mely előtte állott: aligha ez nem lesz jelenleg az égő gyertyaszál, mely a holdast álmából fel lesz riasztandó s valóra ébresztendő.

Az irnok visszaíjedt képzeletétől. Az inas betevén maga után a páholy ajtaját, kiért a folyosóra. Hektor néhány lépést hátrált, két tenyerét fölemelé a liberia felé, szemöldökét felrántá addig, a hol haja kezdődött, a mi rendkívüli hüledezés kifejezése volt arczán. Olyformát sejtethetett ő, mint Lendvai Márton, midőn Czakó „Végrendeleté”-ben apja végrendeletét olvassa, s megtudja, hogy ő, a 24 éves mágnásfiu, nem mágnás fia. Egy szóval: Hektor borzasztókat gyanított.

„Ember! - uram!” - rivalga ijesztő arczkifejezéssel, fuldoklási kórjelek között, Hektor a bámész inasra - „mondja el, ki van e páholyban?” - S e kérdés kibocsátása után Hektor nem Hektor az irnok vala többé, hanem egy colossalis nyilt fül.

„Már mint ebben a páholyban?” kérdé a retirált inas, bámész pillanatokat szegezve a kérdezőleg remegőre.

„Ja, ja!” - kiálta az irnok, s a fővárosi irnokok i g e n helyett mindig azt szokták mondani: Ja, ja - „ama két hölgy - egy öreg s egy fiatal - oh, hamar - kicsoda ő?” - E szavak egymást ölték Hektor szájában a kijövési elsőségért.

„Ebben a páholyban az uraságom van, épen tegnap érkezünk meg a faluról,” szóla hidegvérűen az inas.

„Miféle uraság, hogy az Isten áldja meg?” - és mintha az anyatermészettől kapott eredeti csizmáiban borotva-éleken tánczolt volna Hektor.

„Hát Barkányi grófné ő méltósága a leányával,” szóla a czifra liberia, s azonnal páholyt akart nyitni a véleménye szerint bemenni szándékozó egyszerű irnokkabátnak. De Hektor megragadá őt, még mielőtt a kilincshez nyult volna, s elinté dolgára. Azután összezsapott kezek kíséretében a rémitően megnyilt szemek azon tájék felé pillantának, hová a galeriát csinálták, de csakhamar le- és kibomlának az összekulcsolt kezek, lehullott a merész tervű fő is melle közepe tájáig, s kialudt fényü szeme leeresztett födelek alól azon irány felé lapult, melyben a földszinti páholyok nyulának el. Hektor mereven állott, mint a bálvány, a vészhozó páholynak fordulva képével, mint a kálvinista fejfák felirásaikkal napkeletnek.

„És ha láttál szépen nőtt virágot
Elhervadni belső baj miatt:
Ugy hervadt el, félvén a világot,
Kra j c z e r H e k t o r belső bú miatt.”

Ő nem volt báró, ő nem volt gróf, sőt Krajczér Hektor még csak ypsilon t sem irt neve végére!! - s mindezt csak most tudta ő meg! A polgári társaságnak ez alkalmatlankodó intézetéről ő mindeddig még soha sem emlékezett meg!

A szép remények, kilátások, pamlag ábrándok mind elsodortattak a semmiség üres örvényébe. Ott állott ő még mindig keresztbe font karokkal, lekonyult fővel, mozdulatlanul, eleven halott martaléka az átgondolt gondolatlan szenvedélynek. És „örökre tied! - tied örökre!” ezt variálta ő öntudatlanul mormogva, s belőle a legkeserűbb guny mormogott, belőle városi pénztár költségén szerzett jó feketeségű tintánál is feketébb epe ömlött, s mind e mellett neki, ki nem régiben ábrándjaival az e g e k e t ostromlá, most minden kedve elmúlt egy p á h o l y t és szép tartalmát ostrom alá venni. És ne mondja senki, hogy ez nem pszichológiai igazság.

A bájos ismeretlen, ki az előbbeni fejezetben említett temetési készülleteknél, részint az előtte némileg ismeretes s vele ugyanazon egy házban élt meghalt leány iránti vonzalomból, részint leányi szeszélyből, megjelent, s kinek az elragadtatott irnok örökre leköté magát, ben ült a páholyban. S Hektor Idája meg sem álmodá, mily iszonyu kinoknak szülője ő e jelen pillanatokban.

S itt tulajdonképen vége lehetne ez elbeszélésnek, ha nem volna még egy kis elbeszélni valónk.

Épen midőn már majdnem megunt a folyosón ácsorgást s a szégyen és fájdalom még mindig petrificálták teste egyes részeit, épen akkor rontott le a második emelet lépcsőin barátja, a kedély legingerlettebb perczeiben izetlenkedő Gábor, s megpillantván őt itt áldogálni, azonnal feléje sietett, hátulról vállára ütött a merengőnek.

„Hát te mit csinálsz itt, Hektikám?”

Hektika fölrezzent, s mintha szerelme sirján könyökölt volna könyözőnt patakozó szemekkel s onnan riasztotta volna fel egy reményt riadó hang, hamarjában összeszedte lelke, teste minden sátorfáját, de a zavar, a boszu, méreg, lealázás csak tört szavakat tolnak ki belőle.

„Oh, ismét ez a borzasztóan malitiosus kölyök!” - kiálta fel, de úgy, hogy a hangok saját gyomra felé tartanak inkább, mint Gábor fülébe.

„Mit beszélsz, Hektikám?” - faggatá ismét Gábor.

„Én? - Semmit” - fuldoklék Hektor - „csak - oh, te szándékosan mindenütt utamban állasz - de, oh nem képzelheted, barátom, mint szeretlek én mégis tégedet - roppantul szeretlek én téged!” - S ezzel nyakába borult barátjának, kit midőn épen ezen perczen gyűlölt inkább, mint szeretett, mindazáltal jól esett neki, hogy valakit előkaphatott, a kinek megvallhatta szerelmét. Ugy tetszett árva lelkének, mintha ez által boszut állana azon „m e l l ő z é s é r t,” melyben csak az imént részesítették. Sőt képes lett volna alkalmasint e jelen perczen magát Gábort nőül venni, ha ez egyáltalában kivihető lett volna, csupán azért, hogy a tőle elpártolt, s általa most már - m e g v e t e t t (igen, megvetett) hölgy ellen demonstratiót csinálhasson. Mint látjuk, keblének fáklyás-zeneszerű bájos ömlengései egyszerre sivitó macskazenévé torzulának.

„De hát mondd meg, Hekti - kérdé az ismét ellágyult és nyakáról lassankint lesimitott irnokot barátja - mit keressz tulajdonképen itt a folyosón?”

„Én, édes barátom?” - felele a mindinkább zavarba jövő s szerelmét mindenkor, különösen pedig a jelen körülmények között, rendkívül titkoló irnok, és nem adta volna egy jó író tollért, ha ez egyszer becsületesen kívághatta volna magát - „hogyan én - mit keresek itt, Gábrikám? - Én - - hehehe - én a k a l á c s á r u s t keresem.”

Gábor diákban megvolt azon sokszor megbecsülhetlen tulajdonság, hogy mindent elhitt, s kérdegetni csak addig szokott, míg kérdésére választ nyert: minőt? arra semmi gondja nem volt. Most is csupán csodálkozott kissé Hektor feletlen, azután tolakodó szivességgel megragadá karját, s mi közben mintegy kényszerítve levezeté a lépcsőkön, szünni nem akaró

böbeszédűséggel azt bizonyítgatá előtte, hogy a kalácsárus nem ott van, hol azt Hektor keresé, hanem ott, hová ő vezeti őt.

S leértek a csarnokba, és Gábor megállapítá a karjára dülöngő alvajárót egy sütemény halmaz előtt, mondván: „Itt van ni, egyél!” - Hektornak egyáltalában nem volt most étvágya; de bármint igyekezett is szabadulni, azt nem teheti a nélkül, hogy el ne árulja magát, s ez által rövid idő múlva az irnoksereg gunymartalékává ne váljék. Gépileg a sütemények elé állott tehát, s elkezde enni, és folytatá az evést, oly mohón, oly szenvedélylyel, mintha épen szerelme gyűlölt tárgyát tépné fogaival. Pusztult előtte minden; s ha Gábor angyalnak eszébe nem hozza épen e körülmény a fizetést, tán diós és mákos és lekváros kiflik tömege okozta volna siralmas kimultát a jobb sorsra érdemes Hektornak.

És a ki őt ismét háborgatta és zavarta, az ismét Gábor vala. A gyűlölet hannibali boszuindulattá vált lelkében, midőn Gábor e szavakat intézé hozzá:

„No menjünk már be a színházba, Hektikám! Abropó!⁵ ismered-e a Barkányi grófkis-asszonyt? Nekem a második emeletből mutatták, ez a leggyönyörűbb leány a színházban.”

A szegény ártatlan Gábor e szavakkal tökéletesen befűtött magának. Soha még egy pulyka sem fűtta fel magát oly méregre, mint jelenleg Hektor. A fájdalom tetőpontját érte.

„S te még keserű gunynyal merészled kinezni szenvedéseimet? - Vakmerő Gábriel! (Metsző pillanatok, fogcsikorgások és néma pauza.) - Gábriel! - - te, te merészled azt? - Jól van. Ugy áldjon meg a szent Isten, a mint - - (az irnok nem talált alkalmas szavakat) szemeim téged örökké kerülni fognak - - -”

S ezzel a színház ajtajának rohant; de hiábavaló igyekezet vala ez, mert Hektor első boldog kirohanásában viszjegyet nem vett, s most a boldogtalan, metszettfülü gyászvitégre reá nem ismertenek.

„Oh, Istenem! még ez is!” kiáltott, megfordult, kirohant a csarnokból, az utczákon néhány lába ügyébe eső vargainast elsodrott, csakhamar szállására ért, a harmadik emeletbe fellihegett, szobája ajtaját szenvedélyesen becsapá, gyertyát nem gyújtott, ruhástul az ágy párnája közé temetkezett, s egyszerre minden csendes lőn. Néhány percz múlva lágyan panaszló hang szólalt meg az ágyon: „Idá-ám! örökre-e ti-ed!” De rögtön utána egy ijesztően dörgő hang ordita ki az ágyból: „Oh undok asszonyi hűtlenség!”

Másnap 9 órakor Hektor Gáborral a legszebb barátságban copizált együtt a város házán. Azt mondá, hogy a mult éjjel nagyon megterhelé gyomrát s roszul aludt.

S most ismét egy hasonló új szerelemnek néz elébe.

Egy könyvet a szegény Hektor számára, szép olvasónőim!

⁵ Olvasd: à propos!

A SIPLÁDÁS FIA ÉS A SIPLÁDÁS FIÁNAK AZ APJA.

(Irány-ábrány, ad normam: irány-regény.)

Alap-hangok: Orgelum orgeleis,
Dudeldum deis.

Sördal.

Jahrbuch des deutschen Elementes in Ungarn.

Carl Maria Benkert.

NYITÁNY.

Szerző s előadja Kaján Ábel 1846 elején.

Egy fővárosi ujdonságíróval állok igen közel ismeretségben. Ezen tisztelt barátom, szaglálódás, bámulás és hallgatózásra használni szokott hivatalos óráinak egyikében, egy a holdvilág tájkára épített légvárakat lelkesen vakolgtató „nemes ábrándozó” társulatra bukkant: hol másutt, mint a zagyvalék Pesten, a leendő magyar világ-teremtés ezen jellem és idom nélküli chaoszában? Barátom - erőt véve magán, és ritka ujdonságírói nagylelkűséggel - lemondott a tett felfedezéshez tulajdonosi jogairól, azokat teljesen és díjmentesen nekem engedvén által. S én főlemelem szavamat az égre.

Tagjai ezen klubnak ülő és fekvő helyzetben is a mennyország gerendáit verdeső fiatal óriások valának, s megannyian a világirodalomnak hol szőke, hol barna, hol vörös üstökű kométáivá hizó, bolygó tüzek.

Nem volt a világon irodalmi határ, melyen vágyaik tul ne rohantak, nem termett borostyán és babér, mit kalapjaik karimájával örömet föl ne cseréltek, s nem circulált földünk ismert részeiben egy árva garas, mit birni ne szerettek volna. Lehetetlenséget nem ismertek, még akkor sem ismertek, ha öt perczczel az ebédlés ideje előtt történetesen lapos guta simításaiban szenvedtek erszényeik.

Ha a nagy Germania tudta volna, hogy ezen emberek az ő ápoló pesztonkái, fogadni mernék, hogy Germania legalább is a Rákóczi-indulót harsogtatta volna haladási örömében.

Elgondolkoztam tehát, és feneketlen gondolatokba sülyedtem olykor azon elmém elé tolakodó kérdés fölött: vajon mivé válnak egyszer ezen Napoleonkeblű csodabogarak? vajon miféle jövőendő van irva számukra a sors könyvében?

S ezen elmerülésem egyik esti órájában tarka visiók repkedének képzeletem elé, s megszületék vala „a sipládás fia és a sipládás fiának az apja.”

I. SZAKASZ.

Szerzés előadja egy ismeretlen egyéniség 1890 derekán.

1890 derekán Pesten egy magyar regényíró ül szobájában íróasztalánál. Nem az a furcsa a dologban, hogy ezen ember regényíró, hanem hogy 1890-ben ír magyar regényeket. Rendkívüli tiszteletben tartja az 1890-iki regényíró emlékét azon ügyvédeknek, orvosoknak és táblabíráknak, kik, a replikákon, recepteken és a semmin kívül, novella- és regényírással is foglalkoztak 1845 körül, lelkes műveik írása közben szüntelen azon törve fejöket: vajon lesz-e ember a hazában, ki azokat megvegye s elolvassa? De az idők változtak.

Hondery Ákos, mintegy 32 éves csinos barna uri ember, regényíró és polgár. Ő ír, a közönség olvas. Az idők változtak.

Nevét apjának köszönheti, ki azt (a nevet) 1840 táján csinálta, akkor t. i., midőn az a hire járt, miképen Magyarország fővárosát, Budapestet, Honderűnek keresztelendik át. Az apa beléhalt a várokozásba s új nevét a várokozással együtt fiára, Ákosra hagyá. Nem csak, hogy a főváros elkereszteltetését meg nem érte, hanem még azon lap is sirba zuhant, mely ugyanazon időben, a mondva csinált Honderű név alatt, napvilágot látott. Az apák bűneért így bűnhődik gyakorta az utókor.

Egyébiránt Hondery Ákos műveit 1890-ben nem csekély része ismeri a művelt világnak. Egy szibériai tudós, kikkel egyidő óta szorosabb összefüggésben állunk, „Sewerowostoknoi Jussuf és Soroksári Ilka” című legfiatalabb regénye átfordítása ügyében éppen most mulat Pesten. Arczképe tizenhat kiadást ért eddig, a kor divatja szerint, kozák sipkában és hosszú ködmönben.

Lakása Ákos urnak (csak így nevezi őt egész Pest) a főváros legszebb részében van, az Árpád-külvárosban, a Margitsziget átellenében, hol a kereskedői nép még nem alkalmatlanodik annyira örök zajával, mint lentebb a régiebb városrészekben. Phantastikus elrendezésű dolgozó szobája saját házának udvarára s ez a Dunaparra nyílik. A házak napról napra nagyobbak, az udvarok mindinkább szűkebbek. Ákos ur szép háza szép udvarát bizvást használhatta volna tintatartónak, s másodemeleti ablakán csak ki kellett volna nyulnia tollával a regények kihalászára végett. Házmestere legalábbilyképen járt el rossz időben. Csak az ablakon nyult ki a seprűvel, s úgy septe fel az egész udvart, a nélkül, hogy megázott vagy a nap megsütötte volna.

Ennyit el kelle mondanunk Ákos urról, ennyivel tartozánk neki.

Dolgozó asztalánál ült - mint kezdők mondani - Ákos ur. Egy éppen kéz alatt levő regényének kifejlési stadiumán vala, s a regényhősök bonyolódásaiba úgy belebonyolult maga is, hogy nyakába borult volna annak, a ki hamarjában kezébe adta volna gombolyaga irány fonálát.

Tintája tollába száradt, szemei meredt pillanataikkal majdnem kifurák íróasztalát, gondolatai tárházából nem csalhatott ki semmit, a mit felhasználhatott volna. Szomorú pillanatok, olyformák, mint midőn a szabó fekete frakkot varr s veres czéfnánál egyebe nincs. Roszabb a semminél. Ákos ur több ízben fölkel, a mellékasztalon álló czukros vízből kóstolgatott, hogy elrekedt fejében a gondolatok gyilkos haramjakkal elállott útját kiegyengesse; rá gyujta egy Kossuth-szivarra, hogy Amerikát megszégyenítő illatával kísérgesse a netalán előjövendő eszméket az előtte heverő papirosra; felborzogató haját, bajuszát és barkóját, mit az európai civilisatio legkisebb sérelme nélkül most is kitűnő abundantiában visel a magyar nemzet: erőködőse mind hasztalan! a toll száradt, a papiros üresen maradt. Terméketlen volt, mint az 1845-diki írók nagy részének nagy része. Csak azért mondjuk, mert de mortuis nil nisi bonum.

S a gondolatmeddőség e verejtékfacsaró pillanatában a dolgozó szoba ablaktábláin keresztül már 1845-ben is untig ismert hangok ungrándozának Ákos fülébe... Leirom a hangokat hatás-
teljes rövid sorokban.

A hangok nem valának erősek, nem valának kellemesek... Mintha Sujánszky, a conservatív
szellemű poéta dalait hallotta volna az ember.

Nyikorgók valának a hangok és visitósak.

Az ily hangokat rendesen ebéd után szokta hallani a pesti ember, ha t. i. otthon ül és nem
kávéházban.

A hangok nem korszerű gözsipládából származának.

Hondery Ákos udvarán egy emberkézzel forgatandó antik werkli
foglalt helyet.

„Valami, a kor rohanó talyigájáról már rég lepottyant polgártárs kenyérkereső művészete
lehet,” gondolá magában Ákos.

A hangokra mindazáltal felriadt, s a kevés tartalékgondolatok is, melyek kedvezőbb pillana-
tokra lesve, agya háttérében ácsorgának, ijedve tova iramlottak. „Átok reád, udvar sípládája!”
kiálta fel az író, az újabb kor egyik költőjének szavait idézve, melyekben a reminiscencia
kézzel fogható, s lekapván füle mellől az ott bitangoló tollat, az asztal alá vágta azt. És csak-
nem haja szálainak fogyasztásához fogott, midőn a néhai „Szökött katona” és „Két pisztoly”
népdalainak elforgatása után, holmi ócska laendlerék és keringők ugrándoztak elő a werkli
meg-megszaggatott, rögs és kátyus utain. Ákos urban megszilárdult azon meggyőződés,
miképen az udvaron kinzott kézmű legalább is félszázados rommaradvány, s hogy valószínű-
leg nyugdíjas állapotából rántatott elő, hogy még egyszer éljen, élelmet adjon és elevenítsen.
A regényíró élénk képzeletének úgy tetszett, mintha egy agg invalidust látna fölfegyverezett
állapotban tűzről pattant huszárok sorában, vagy pedig mintha egy elvénült rekedt kopót látna
egy sereg con amore csaholó kutyakölyök közelében.

Oly nagy a különbség a hajdani és mostani sipládák között.

Elkeseredésében mit tehetett egyebet, mint felhagyni egy időre a fejtörés szellemi munkájával
s más anyagi időtöltés után látni? Ugy lőn. Szivardarabját eldobá s búfelejtésül rágyujta
legkedvesebb pipájára azon dohányból, mely a „szenvedélyes dinnye- és dohánytermesztő”
philosophusunk által Cubából hozatott magnak maga sem tudja hányadizigleni unokája, de azt
tudja, hogy a dohány felséges, s valahányszor szívja, mindannyiszor áldást rebeg a magyar
philosophusok szenvedélyességére.

Pipáját is, melyből jelenleg füstölgetett, rendkívül nagyra becsülte, nem valami nagy kül-
értéke miatt, mert az nem volt egyéb egy bádoggal fedett selmeczi cserépnél s egy görbénél
görbébb kuszó fenyőszárnál; azonban e készületet ő a nem régiben Csokonaihoz tért magyar
Beranger hátrahagyott holmijének eladásakor szerezte drága pénzen. Igen! a kezében levő
pipából hajdan Petőfi szívott, igen! az ujjal között kigyozó szarat kárpáti vándorlásaiban
hajdan ő szerezte. És azért legkedvesebb Ákos urnak ezen pipa. Neveli érdekét még az is,
hogy volt tulajdonosának kortársa, a - - a kebedús Kaján Ábel (a ki jelenleg pálinkát főz
álnév alatt Árvában) is szippantgatott belőle néha-néha a jobb időkben, midőn még egymás
társaságában töltögettek üres órákat és üres pipákat. (A pipáról talán elég ennyi előlegesen,
mig hiven talált rajza a Debreczenben megjelenő s élénk részvétnek örvendő „Magyar
Illustrált Ujság”-ban leend közölhető.)

A regényíró lelke a jelen ráklábain a múlt időkbe mászott vissza és sötét gondolatokba merülve várta pamlagán az udvaron keletkezett sipverseny elmulását. A werkli egyre hangzott.

Egyszerre kopogást vesz észre szobája ajtaján.

Vagyis nem annyira kopogást, mint inkább karmolást, vakarást.

Ugy tetszett, mintha kutya, vagy más ily alacsonyabb műve a teremtésnek kapaszkodnék jó remény fejében a kissé magasan álló rézkilincs után.

„Szabad! - Tessék! - Bujj be no!” hangzék a pamlagról.

Az ajtó meg nem nyílt. De az ajtókaparás, reményt nem veszítve, tovább is hallatszott.

A ház ura megsajnálta a boldogtalan kapaszkodót, az ajtóhoz közele s kinyitá azt. E pillanatban látta az egészen kifáradt kapaszkodó sovár reményeinek teljesültét. Egy 10-12 éves fiatal ember volt ez, minden áron a szobába ágaskodó.

„Egy garaskát a szegény werkli számára, nsgos uram!” E szavakkal hátrált az előszobába a szerencsétlen fiatal ember. Ujra fiatal embernek mondom: igen: mert ámbár félre nem ismerhetők valárnak rajta a gyermekévek, arcának kiképzett vonásai mégis valóságos embert mutattak. Utazási, házalási fáradoalmak és alamizsna-szerzemények keserves eredménye volt ez. Azonkívül arczbőrét átláthatlan szeplő-fátyol boritá; egyik szeme, alkalmasint a sok koldulási hunyorgatás következtében, feltünőleg nagyobb volt a másiknál, s azon kirívólag szőke hajcsomók, melyek minden oldalról a vörhenyeges arcra borultak, akármit jelentettek inkább, mint angyalszelidséget. A ruhadarabok tarkasága, különfélesége s kopottsága, melyek ez alak tagjait körülhullámzották, egész megszaladt kis zsidópiacot jelképezének.

Ki ne ismert volna rá?... Ő volt...

Ez volt a sipládás fia.

Azonban mindezen külsőségeken Ákos ur fen nem akadt, mivelhogy ő csak rendkívüliségeken szokott fenakadni, a rongyos koldusok pedig nem rendkívüliségek honunkban még 1885-ben sem. De igenis meghökkent a garaskát igénylő fiatal ember magyar beszédén, mint-hogy a werkli-művészet mai nap is csaknem kizárólagos szabadalma az idegen földekről bevándorlott, keresztülkasul ihletett, de még keresztülkasulabbul éhezett külföldi notabilitásoknak. 1846-ban a Honderü vette őket meleg pártolása alá, és több izben igen jeles, igen műértő és igen kimerítő bírálatokat és ismertetésekét közlött a sipládaművészet és forgatás ügyében, kisérven azt számos arczképpel és rézmetszettel. Másképen azt attól várni nem is lehetett, ki az egyetemes világirodalmat és művészetet bírta átkarolni. (Nyájas olvasóink tudják, hogy e kezek most, miután ideiglenes nyughelyökből, egy magyarországi szűk kriptából felszedettek, a német Walhallában nyugszanak. A világ visszakövetelte emberét, s mi oda adtuk.)

„Te magyarul szólítasz meg?” e szavakban fejezé ki meghökkenését Ákos.

Az 1½ rőfös fiatal ember bozontos fejét mellére vágta, szemeit behunyta s ismét kinyitá, mi által nyilván azt akarta kifejezni, hogy: „Igenis, nagyságos uram!” (NB. napjainkban t e k i n t e t e s urak már csak azok, kik a nyájak és csordák nyomaiban sétálnak.)

„Én honi vagyok, nagyságos uram!” tevé hozzá a sipládás fia, s olyformán hunyorgott, mintha ő maga tudná legjobban, hogy csak fele igaz annak, a mit mond. S ezen fél igazság bebizonyításául, fél kezével nyakára mutatott, melyet egy színét vesztett s a hajdani védegylet keletkezésekor készült kék kendő folyt körül, s melyre rá volt ugyan nyomtatva vagy ötven-szer ezen szó: „honi,” de annyira elkopva és szaggatva, hogy a sok közül egyet is alig lehetett tisztán elolvasni. Ki tudja, melyik papirosgyár rongytárában bitorlá már helyét?

Ákos ur elmosolyodott, nem a nyakkendő látásán, melynek, mint egy nagykövetkezményű nemes buzgalom szép ereiklyéit, régiségtárában ő maga is több példányát birja, hanem igen mulatságosnak találta, hogy a fiatal ember a XIX. század végén ez által akarja bebizonyítani honiságát.

A sipládás fiának hazafiui nyilatkozata, mely, úgy látszott, mintha magasabb instructio folytán lett volna betanulva, felingerlé a regényíró kíváncsiságát.

„Mi a neved, ficzkó?” kérdé Ákos ur a cserebogárszinü fürtökkel betakart füleket, s egyet igazított a pamlag vánkosán, hogy kényelmesebben pipázhassék.

„Ingomár Jaromir Mária,” recsegé a sipládás fia.

A cubai dohányunoka füstje csodálkozólag torkában akadt Ákos urnak.

„Ennyi nevet s a nevekbe annyi R betűt adni egy, az R betűt, mint magától értetik, kimondani nem bíró selyp német fiúnak: mily barbárság!” gondolá magában a jószívű regényíró. Különösen meglepte a fiu harmadik neve, és genusa iránt szinte némi kételyek támadtak benne; de csakhamar eszébe jutott, hogy a sógorok nagyok és erősek a szendességben, kedélyességben s a vad himneműek szelid elnevezésében.

Hát még mily hősi indulattal párosult szelidség lakozhatik azon apában, ki fiát ily keresztnevekkel szállítá ki a világra! Meg kell vele ismerkednem. Így okoskodék s határá Ákos ur.

„Ne rimázkodjál, Mária, mondá a szüntelen hunyorgó suhancznak, küldd fel apádat.” A himnemű Mária vállára szedé nem annyira saruit, mint inkább lábait s leiramlott velök a lépcsőkön, mintha legalább is a regényíró előszobájában lopta volna azokat.

Néhány percnyi szünet állott be, mit Ákos ur néma gondolkozásra használt. Hogy miről gondolkozott oly némán, azt egész bizonyossággal nem tudjuk.

S az előszobában lassu lábcoszogás hallik...

S a szoba ajtaja benyílik...

És kérdés: lesz-e elég erőnk hiven leírni a jelenetet...

Megkísértjük.

Láttatok-e, emberei az 1890-ik évnek, a koszorus regény- és novellairót, ismeritek-e az agg Pálffy Albertet, a veteránt, a nestort, a ki hátra levő napjait szülőföldje határán, a nagyváradi diákszertartású káptalan fürdőiben látja lefolyni? mely balneákba ő - mint tudjátok, polgártársaim! - néhány évvel ezelőtt vonult vissza a nagy világ unalmassá vált zajától, e kedves Vacluseben akarván élni ezentul világát „procul negotiis, solutus omni fœnore.” Azonban e magányban is munkásan tölti ő napjait és a legszorosabb összeköttetésben él Irinyi József hazánkfiával, ki - mint tudjuk - megcsömörölvén a magyar emberek „sivár üzelmeitől” és a nagy lutrin 200,000 váltó forintot nyervén (mely idők folytán négy-, ötször annyira gyarapodott) 1850-ben Franciaországba vándorlott ki, s immár 40 esztendeje, hogy neje, a lelkes francia hölgy karján „Párist és a francziákat” bámulja. (Czimzete: Mr. Joseph d'Yrigni rentier. Boulevard des Italiens No. 24.) 1-ère étage.)

Azonkívül az agg regényíró szüntelen körözve van számos tisztelőitől, s meg-meglátogatva a jelen írói világ választottjaitól. Láthattatok több évvel ezelőtt mint bihari képviselőt is az alsóházban. Ismerni fogjátok őt sokan személyesen, és tudni fogjátok teste azon hosszúságát, melyet míg végig nézett a szem, addig megéhezett a legjőllakottabb száj is.

A „Magyar millionaire” stb. stb. stb. koszorus írója tehát nagy is, hosszú is.

De sokkal hosszabb volt azon alak, mely a szoba ajtaján jelenleg betapogatott.

Kezében tartott, kidült-bedült oldalú kürtös kalapja, eredetileg mintha bérkocsiskobakra vándorolt volna Hajós Sándor egykori budai gyárából; a gyér fürtök, melyek szerfölött apró s findzsaalaku fejét fődék, nem gyanították, hogy elpusztult társaikkal együtt valaha fodrászok vasa alatt mátyáskodtak; keskeny homloka alól két hosszukás és keresztbe fektetett, tökmag-profilra emlékeztető kis szem taplótüze vereslett. Arczának pofacsontjai oly hegyesen duzzadtak elő halántékai alól, hogy a legvastagabb marku kovácslegény is ökölre foghatta volna őket; a béleltelen arczbőr oly vékonyan vala oda tapadva állkapczáihoz, hogy előzvegyült fogait meg lehetne számlálni. Testének egyéb sovány szabásu részeit pedig conservatív szellemű ócska ruhadarabok csapkodták körül, melyek az alak talapzatáról ég felé tátongó két fakó csizmaszárba folyának.

Az ajtóban az újra megjelent sipládás fia mutatkozott legelő, ki a most leirt elviselt emberi alakot betolván, mintegy bemutatólag ezt kiáltá a pamlag felé:

„Az apám, nagyságos uram!” - Ő volt...

Ez volt a sipládás fiának az apja!

II. SZAKASZ.

Az előbbi ismeretlen egyéniség 1890.

A hosszadalmas agg alak - mint mondók - belépett. A sipládás fiának az apja, a regényíró szobájába lépve, bókolni kezdett s üdvözlő szavakon törni fejét; azonban megelőztetett Ákos ur által.

„Üljön le arra a vahotra” - mondá a regényíró, s az ajtó közelében álló pamlagcsára mutatott, minek hasonmásait 40 évvel ezelőtt még nálunk is balzacnak hívták - ön fia kíváncsiságomat ébreszté ön iránt. Ön, úgy látszik, sok viszontagságon ment keresztül. Életpályámnál fogva az ilyen embereket rendkívül szeretem; az emberismeret különös studiumom. Külföldi származásánál fogva ön sok szép tapasztalást szerezhett utazásaiban, nemde?” - kérdé a regényíró s hivatalos foglalkozási arczkifejezést öltött magára.

„Pocsanat, ketves ur - szóla a vahotra telepedett aggastyán - udasztam, igenis sokad udasztam, de gilfeldi zarmazasu nem fatyjok,” s a jövevény művész arczán keserű harag látszott elvonulni.

„Tehát csakugyan...? tehát ön is...”

„Ikem is, csagutyan én is. Ach, uram! sokad dudnék asz urnak pesszelni, porszaszdó és haladlan, ha a matjar nielf jobban mene asz enjim nielfen. Aszérd alzo csag rozs matjarul és kicsi némedil muszaj fatyjok montani ety kicsi asz ennjim zomoru életébl.”

„A mint tetszik,” mondá a regényíró.

S a sipládás apa elkezdé beszélni. Fia e közben melléje kuporodott a vahotra s az ösztönszerű bölintgatások elé szegezett néhány hijábavaló ellentállás után csakhamar lágy szundikálásnak adta magát.

A megkezdett párbeszéd hangjainak illendő visszaadását azonban aligha megbírnám, minélfogva reményelem, nem fogja senki rossz néven venni, ha azt, mit a sipládás elmondott, enszavaimba öltöztetett mondatokban terjesztem elő, oly rövidséggel, a minővel mindeddig még nem dicsekhetem.

„Ugy emlékszem - ragadá meg a sipládás fiának az apja a szót - mintha 1820 táján születtem volna Pest egyik külvárosában. Ezt én jó darab ideig nem tudám elképzelni, főképen miután, gyöngéd korom első éveiben, én és utánam több rokon érzelmű barátom erősen hívők, hogy talán nem is anyától lettem, mivelhogy minden eddig látott embertől csodálatra méltó módon egészen elütöttem.”

„Ne beszéljen!” kiálta a regényíró.

„Már az úgy volt, instálom alásan. Ifju korom elzugott mellettem, s azon arányban, a mint az eltűnt, s a mint napról napra inkább tanultam bele az olvasásba, növekedett keblemben a vágy: nagy emberré lehetni. Uram Istenem! érthetni csak az fog, ki az irodalmi dicsőségről álmodozott valaha.”

„Magam is író vagyok!” veté oda a termékeny szerző.

„Hál'Istennek! hogy már egyszer emberemre találtam: ön érteni fog. Érteni fog, ha mondom, hogy kávéházakba kezdtem járni, láttam s olvastam a még akkor virágzott „Tageblatt”-ot, „Spiegelt”, „Vaterlandot”...! És ismertem apámat, a becsületes szobapiktort, unokavéremet, a humoristikus boltoslegényt, sógoromat, az életet komoly oldaláról tekintő bukott greiszlert: mindezek és számtalan mások dolgozótársai valának a fentebbi lapoknak. S a vér ne buzduult volna fel ereimben? Irogatni kezdtem, s a mit irtam, azt kinyomtatták. De nekem többre volt szükségem. Magasabb, ragyogóbb célokat kerestem...”

A sipládás fia éles hangu szuszogásaival tölté be a beállott szünetet, de az apa oldalba taszítá, s a szuszhuzam csendes léghezammá változott.

„A nagykorúság emancipáló korszaka felé talpaltam. Rokonérzelmű barátokat kezdék keresni 1842-ben, és végre találtam azokat 1844-ben. Találtam hat lelkes fiatal. Összejövénk és társulatot alakítánk, melynek egyéb apróbb céljain kívül az volt rendeltetése, hogy hetenkinti összejövetel által, a kávé- és theának pipázással vegyes szörpölése közben, a berlini és lipcsei irodalom számára megérjünk.”

A regényíró kételkedni látszott a mondottakon, s azt gondolá magában: „Régen lehetett, talán nem is igaz.” Pedig igaz volt.

„Verseket irtunk és szavaltunk - folytatá az agg művész, és szavai a megbánás törődött hangjain folyának - ma Uhland, holnap Schiller, holnapután Goethe, Heine, Mathisson, stb. modorában raktuk verseink lábait, s az uhlandi, schilleri stb. lábak természetesen csak uhlandi, schilleri fejeket és szellemeket hordozhatnak. Mert hiszen előttünk nem volt semmi is lehetetlen, s megszületék vala mindenünkben azon meggyőződés, hogy a ki mindenkit utolér, csakugyan valamennyi között legelső. Bámultuk egymást, csodálta mindegyik önmagát, s bekövetkezett feloszlásunknak csak ez utóbbi körülmény volt oka.”

„Hát a kritika szavainak önök nem hódoltak?” kérdé Ákos ur, csakhogy az érdekes társulat bővebb ismertetését hallja.

„Igen, mi bírálatokat is irtunk egymás munkái fölött, mik között a legsujtóbb rendszeren az vala, ha kimondtuk, hogy a munka „ez egyszer” kissé gyöngé, de a lángész még botlásaiban is érdekes és írójából még mindenesetre a nagy Germania irodalmi kutágása válandik. S elvégezvén e kritikákat, neki feküdtünk a magasztos érzelmeknek, a lelkesedésnek. Előszedtük részint itt-ott elszórva megjelent, részint legszebb kalligraphiával füzetekbe rajzolt, még sajtót nem látott műveinket, és hangosan eldörögtük, és szép csendesen elnyöszörögtük azokat egyszer, kétszer, háromszor, végtelenszer, mindaddig, míg bele nem fáradtunk, s kiizzadt üstökökkel egymás nyakába nem borultunk mind a heten. S egymás fölibe dültünk, ki székre, ki pamlagra, ki asztalra mind a heten, és vizsgálat alá vettük egymás homlokát, szemét,

profilját, arcát mind a heten, s mindannyiban lelket, szellemet, kifejezést s a köznapitól elütő méltóságot fedeztünk fel mind a heten...”

„Az ön képében is?” kérdé mintegy öntudatlanul e kérdésre fakadva Hondery Ákos.

Emlékeztetjük nyájas olvasóinkat, miképen a beszélő öreg ur arcza a legjámborabb werklis-physionomia vala.

„Hogyhogy? nagyságos uram! miért e kérdés?” kérdé a még romjaiban is büszke lángész.

„Nem úgy értettem - csitítá Ákos ur - csak tessék csendesen tovább folytatni, honfitárs!”

Az agg honfitárs egy rövid és bizonytalan jelentésű sohaj után ki volt engesztelődve, s oly mohósággal, mint börtönből kiszabadult ember, a ki már régóta lesi a kibeszélhetési alkalmat, kapott ismét szavakhoz.

„Hogy magamra térjek vissza, én különösen emlékező tehetség dolgában állottam felebb valamennyi szellemrokonomnál. Mikor úgy együtt merengtünk s jövődönk tarka álmokképei közé temetkezve, egymásra dűledezve, egymás szeme közé füstöltünk, nem egyszer történt, hogy társaim egyike e szavakkal fordult füleimnek: „Mariskám! (mert az én nevem Mária) hány nyomtatási hiba van a Spiegelben megjelent cikkedben?” Erre én legmélyebb álmaimnak közepette is rögtön válaszolám, hogy: „Tizenkilencz meg egy fél, édes Gottliebkm. Nyolcz sorban pedig a betük színe sokkal kopottabb, mint másutt.” És Gottliebék mindig úgy találták, hogy a hazugság - legalább ily esetekben - nem mesterségem.”

„S mi tárgyuak valának leginkább ama cikkek?”

„Ugy hiszem, leghivebben jellemzem azokat, ha azt mondom, hogy vegyes tartalmuak valának. Nem nyílt meg Pesten új szivarbolt, melyben én be nem jelentettem volna, hogy irni tudok, s hogy kiváltképen szivar-magasztalásokat szoktam irni a hazai középrend lapjaiba. S én, az igaz, mindenkor igen jó szivarokat is szíttam. Vagy ha öltönyeimet kissé megragadák az idők és divat körülményei, egy vagy más felküzdő szabóhoz tértem be en passant, megajánlám neki hivatalos szolgálatomat és ruhát szabaték magamra. A ruha ugyanazon időben lőn készen, midőn „ruhaszabás és Schneidermayer Vincze ur” fölött irt „nehány szóm” napvilágot látott. S a midőn külföldi notabilitások érkezének Pestre, én valék az első, ki hozzájuk talpaltam, én valék szerencsés megmagyarázhatni nekik, mily nyomorult, elhagyott országba érkezének, s hogy mindamellett mily nagyszerű talentumok vannak benne véka alá rejtve. Boldogok valának ők, hogy kezet szoríthattak velem. Megirtam rövid életrajzukat a helybeli lapokban, megemlítve benne magamat, őket, születési órájukat, s mindazon nagy dolgokat, melyek velők történtek s történhetek volna; s a mint eltávoznának, elkísérém őket egész a gőzhajóig, s a magyar főváros falai között szerzett aratásból néhány árpaszem nekem is jutott osztalékul.”

„És ön ezt nem röstelé?” kérdé Ákos ur.

„Már miért, nagyságos uram? Hát volt ebben valami röstelni való?”

„Nem volt, dehogy volt, csak úgy kérdeztem,” igazítá ismét utba a könnyen más térre csapongható párbeszédet Ákos ur. „Hát nagyobb művekkel nem lépé meg ön a világot?”

„Sőt igen. Egy német röpiratot irtam ezen czim alatt: „A rántott csirke méreg. Éljen a gulyáshus!” A könyv erősen kelt, de ellenem zuditotta a buda-pesti vendéglősök és pinczerek egész seregét. Pedig én ez által csupán a fővárosi közönség nemzetiség iránti érzelmeire akarék hatni. Nem volt más menekvésem, mint csakhamar új röpiratot irni, melyben bebizonyítám, hogy „dehogy méreg a rántott csirke, méreg biz a gulyáshus!” E munkám még jobban kelt az előbbinél, de ellenségem mind jobb, mind bal oldalon úgy nőtt, mint a gomba. Minden felszólalásom a legnagyobb malitiával találkozott: nem értettem, uram! letorkoltattam, uram!

Ellenem támadt mind a rántott csirke pártja, mind a gulyáshus emberei. Egy a világirodalom történetében páratlan vállalaton törtem fejemet. Németország szellemét akarám a magyar szellemmel összeházasítani. Képzelve, uram, nekem esett minden, magyar és német egyaránt; az összes hazai lapirodalom kezelői megtagadák e házasságtól az egyezést, az abból származandó gyermekeket mindegyik magáénak akarván neveltetni. Megbuktam... A roppant munkából alig jelenhetett meg egyéb a roppant hirdetésekénél... Erkölcsi agyonlövésben szenvedtem.”

A sipladás fiának az apja elhallgatott és zsebkendőt keresett oldalzsebében könyeinek letörlése végett, bizonyos okoknál fogva azonban ez egyszer zubbonya ujjasával kénytelenített azokat felfogni. A regényíró is olvadozott, de a sipladás fiának nagy bensőséggel előadott szuszogásai mindinkább hortyogásokká szilárdulának.

„Fölkerestem fentemlített rokonérzelmű bajtársaimat - folytatá a szünet elmúltával az agg bajnok - az 1846-ik év egy tavaszi reggelén. „Barátim,” szólék hozzájuk, és szavaim az öntudat büszkén száguldozó hangjain robogtak elő: „barátim, Isten veletek! Láthatjátok, hogy e világ nem az én világom; itt nincs tenni való, itt süketek a fülek, vakok a szemek, itt nem virit honorárium. S az óriást tyúkólba még nem zárta senki: oh az én karjaim szebb, nagyobb világ után terjeszkednek ki. Adieu, barátim! Jön idő, mikor e hálátlan nép büszkén fogja mutatóujját felém, eltaszított fia felé, terjeszteni. Adieu, Vaterland!” Szükség-e mondanom, hogy vágyaim, ábrándjaim, ideáljaim képei közé ekkor tolakodott fel a legóriásibb nagyságban - Germania? Oh, jött-e valaha ön szíve, uram, sebesebb dobogásba e szó hallatára: Germania?”

„Nem emlékszem világosan,” szépíté a dolgot Ákos ur.

„Ugy nem is beszélek sokat, ön úgy sem értene. Ugy hívé, hogy nekem nagy jövődöt várni Germania virányain több jogom van, mint akármelyiknek azok közül, kik ott látták meg először a napvilágot. Oh, mert én tudtam, hogy senki sem próféta a maga hazájában. S én, ki egy szabad nép kebeléből származás, s az ujság, ritkaság érdekét magamon hordozám, ki mindenütt genialis külsőt, affectált és természetlen sentimentalismust valék képes felmutatni, én a német népségek között biztos szerencsére számolhattam. És kiindulék a nagy utra. Pozsonyban tartottam az első humoristico-satyricus akadémiát, a „Pressburger Zeitung” által előlegesen bemutatva a közönségnek. De a közönség nem jött. Nem csodálkoztam rajta, belül valék még hazám határain. S e hazában még akkor a művészet, a szellemi nagyság iránti méltánylás és fogékonyság leginkább csak az ingyenjegyesek tenyereiben találtatott.”

„Bizonyítja az akkori pesti német színház krónikája,” jegyzé meg Ákos ur, hogy régiség-buvárkodásának némi tanujelét adhassa. De az agg lángész rá sem hallgatva tovább folytatá:

„És a birodalom fővárosába érkezém, és oh...”

S most nehéz sohajok emelkedének a sipladásapa kebeléből. Hátra tapogatott a sipladásfiu után, ki háta mögé telepített fejével legmélyebb álomba temeté eszméletét.

„Oh, hol vagy, Ingomárom?” kérdé, s a mint hátra nyult, tenyerébe a vaksors a szundikáló kis Ingomár Jaromir Mária fényes orrát hullatá, a ki apja tenyerét felriadása első percében collegialis sipladagyerek ellenséges érintésének álmodván, meg nem kopott fogaival nagyot harapott rajta. A visszarántást, rövid felvilágosítást s az azonnal kibékülést kiki képzelheti magának.

Ákos ur a szomorú inség daczára is alig állhatta meg, hogy ne nevéssen.

„Jöszte, Máriám, édes fiam, jövel, „te pelikán szerelem gyöngye!” folytatá a mult idők embere, s szinte hallatszott, mint lépé el keblét a kedélyesség. „Születésed előtti boldog korodra kell emlékezmem, mikor te még - oh elfog az érzés, az öröm és fájdalom! De hiszen te nem voltál még akkor oka örömemnek, nem is lehetsz tehátlan oka mostani fájdalomnak.

Bocsánat, uram, bocsánat egy öreg ember kitöréseinek!” és ölbe kapá a cserebogár-fejet és könyűkkel áztatá.

„Oh folytassa, kérem!” zokogá a lágyszivü regényíró.

„Igen, folytatom. Adj erőt a folytatáshoz, szent költészet, mely ifjúkori napjaimban oly gyakorta háborgattál! Bécsben még föl sem léptem, a mint ott mulatásom első vasárnapi délutánján, kutyaként kísérő nemzetboldogítási, hir- és pénzszerzési ábrándjaim társaságában, kísétálék a Praterbe. Tudja ön, uram, hogy ez a Prater az, minek a pesti városligetnek kellene lenni?”

„Tudom.”

„Igen, tehát ide gyalogoltam én, és oh, kértem önt, uram, tehet-e arról a fiatal ember, ha szivnyugalomfosztogató országos gondjait üstökön ragadják emberi érzelmeinek pandurjai s azt kiáltják elébe: „Hóó! megállj! hátra az agarakkal!” tehet-e arról, ha a sziv megfelejtkezik magáról, a midőn feltalálja üdvkéjmámorbáj-édenjátszimosolytavaszsugársohaj-képzelte ideálját!? Engedelmet, ez németül van gondolva: nem tudom, ha vajon...”

„Értem!” mondá Ákos ur, s visszagondolt egy pár, 1846-iki csinos nyelvü magyar versíróra.

„Rövid leszek, nagyságos uram. A Praterben sétáltam. Egy terepély hársfa lombjai alatt egy nő ült. Kezében hárfahangok, ajkain énekdallamok nyugovának, majd fellázadva, majd szeliden ömledezve. Nem beszélek sokat. Oh, szép volt e nő, szép, mint „a h a r m a t c s e p p csókja az élet zöld levelén,” mint „a kékség lehellerte;” és szivem elkiáltá magát: „repülj föl, föl a légbe!” Huszonhat éves voltam... Bocsánat, hány éves ön, uram?”

„Harminczkettő,” felelé a regényíró, s meg nem foghatá e kérdés szükségességét.

„Ugy meg fog ön engem érteni; igen, ön ért engem: mert oh, melyik 32 éves ember ne lett volna legalább egyszer életében 26 esztendő?”

„Igazság!” mondá Ákos ur, pártolni bátorzkodván a sipládás vakmerő állítását.

„A nő, kit megpillanték, a természet izlésének a szó legteljesebb értelmében becsületére vált. Ott ült ő a hársfa lombjai alatt...! Hurjainak s ajkainak zenéjére a Prater szabadon legelő őrei közül mintegy 29 darab körébe csődüle, nyakon bámulván őt és az andalító zengzeteket. A többi állatokat, kik körülállák, nem is említem. Csak azt mondom, hogy én is ott állottam. Szellemem jobb része lágy ájulásba rogyott. Huszonhat éves voltam, uram!”

„Bizony már benőhetett volna akkor feje lágya,” gondolá Ákos ur, de nem mondotta szája.

„A hárfaművésznő megszűnt zengedezni; csend lőn; egy távol werkli hangjai emelgeték csupán a percz ünnepélyét; vadul regényes állapotban reszketett bennem a fiatal szív. A hölgy fölemelé szemeit rám, fogytam, olvadtam, perzselődtem. Nem állhattam ellent, leereszkedém egyik térdemre melléje.

„Mi a neved, angyalom?” kérdém először is, és keze szára után nyulék.

„Az enyim?” kérdé ő, szintén először, s kezembe fekteté kezét.

„Igenis, a tied, oh, a tied...”

„Az én nevem Genovéa Afanazia Thekla,” mondá ő.

„Fogsz-e engem szerethetni, édes Genovéa Afanázia Theklám?” kérdém én.

„Tégedet?” kérdé ő, s rám nézett egy pár szemmel, melyeknek párját, becsülemre mondom, még az akkori pesti német színház choristanéi között sem láttam soha.

„Igenis, engemet!” állítám én, s melléje ülepedém.

„Foglak,” mondá ő.

„Igazán? édes Genovéva Af... stb.”

„Bizony Isten, igazán! te kedves, te szelid ábrándozó!” erősíté Genovéva.

„Végem volt. Szerettük egymást. A hölgy hollófürtei felém fordulának és sötét árnyat vetének érdekes czitromképemre, szemem szemébe, lelkem lelkébe tapadt.”

„De hát nemesebb, magasabb vágyai?” kérdé Ákos ur. (Meg kell jegyeznünk, hogy Ákos ur a fentebbi eljegyzési vallomásnak a sipládás szájában csak azért engedett oly szabad folyást, mivel az kétszeresen érdeklé őt, ki néhány hét múlva szintén össze vala kelendő a literurától visszavonult s most dús, gazdag aradmegyei birtokos, Degré Alajos egyetlen leányával, a bájos Degré Jolánnal.)

„Oh, én megfeledeztem mindenről - felele savanyu arczczal a sipládaművész - felejtém Alemanniát, felejtém magas vágyaimat, és mindent, mindent: mert ama percekben elhitettem magammal - miről magányos óráimban gyakran álmadozám - hogy az ember tulajdonképen csak arra van teremtvé, hogy párját keresse s találja e földön, s vele boldog egyszerűségben, lágy kenyér és kemény víz társaságában, élje le hátralévő napjait. De oh, én siralmasan bántam meg fiatal tűzű, s mégis számár tettemet!”

„Hogyhogy? számár...”

„Igen, számárságomat. Vak szerelmem csakhamar örökre kötött össze Genovévával, ki az ifjuság és kellem mindenható istennőjének tetszett a hársfa lombjai alatt. Nem akarom önt soká fárasztani beszédemmel. Fájdalom! elég hamar megtudám, hogy az imádott holló-fürtök ragasztékok, a piros arcok mázolókok s a gömbölyű tagok pótolékok valának. De össze valék vele kötve örökre, szöknöm nem lehetett. Csakhamar paprikajancsi-féle szinpadot nyerék nóm apjától, egy lerchenfeldi komédiástól, hozományképen. Ehhez kelle nyulnom; éles hangom, bő olvasottságom, tapasztalásaim és saját számos dolgozataim igen nagy hasznomra valának e művészetnél. És híres valék Bécs környékének minden búcsu-ünnepélyén és a Praterben. Végre megvénülvén s ez iparágból kiszáradván, visszagondoltam hazámra s - 1846 észtermésem szerint ítélve - a művészetnek itteni számtalan, parlagon heverő, mivelő kezekre leső pusztáira. Werklit szereztem, s egész családommal leérkeztem Pestre, épen az napon, midőn a - mint hallám - Lisznyai Damó Kálmánt temették nagy halotti pompával.”

„Igen, ő benne halt ki egyik ősfaj, melynek itt-ott felásott több csontváza fölött napjainkban oly nagy fejtörésbe kerülő szemlélődéseket tartának tudósaink, soká nem tudván elhatározni, az emberek mily osztályához tartozhattak tulajdonképen eleven korukban, miután minden ily egyes csontvázra ki volt faragva e szó: Universal-genie. Családjával, mondá ön?” kérdé tovább visszatérőleg a sipládást.

„Igen, uram, azon hölgy, ki szerény sipládámat kinozza jelenleg az udvaron, erőtlensül, alig hallhatólag, ez az én Genovévám.”

Ákos ur lenézett az ablakon, s úgy tetszett neki, mintha felöltöztetett paszulykarót látna egy kis ketrecz elé szurva, mozdulatlanul.

„Ez pedig itten egyetlen örökösöm - folytatá az agg bajnok - sokáig gyümölcstelen családi élőfa késő és fiatal csemetéje, fiam, Ingomár Jaromir Mária. Hol is vagy, Maris?”

A sipládás fia ismét aludt és hortyogott, miközben egyik keze, mely nagyon hozzá volt már szokva apja ölelgetéséhez, ennek tátongó csizmaszárába enyészett el. Végre megtalálá az apa a fiu gubancs fejét s bemutatá Ákos urnak.

Mintha biz ő azt már nem látta s meg nem nézte volna azelőtt!

„S minőnek találá ön újra Pestet?” kérdé a ház ura.

„Jaj, édes nagyságos uram, másképen áll itt a világ, mint én képzelém. Nem hiszek szememnek, nem fér a fejembe, a mit látok és hallok. Hajdankori rokonézelmi barátimat nevökről sem ismeri senki. Az akkori s azóta feltűnt magyar írók pedig mind Dárius kincseivel birnak; köztök legelsők - mint hallok - Czakó és Obernyik, kik épen a mult hónapban vették meg együtt Tolna megye egész határát. A művészet pedig annyira haladt ez országban, hogy minden pesti werklis már gőzsipládákat használ. Én nagyon elmaradtam. Ide érkeztemkor a honi pártolásával akartam itt magam iránt jó véleményt gerjeszteni, de már a komáromi várszínház költője, Jókai Móricz (kihez utközben szintén betértem) figyelmeztetett, hogy ne bolonduljak, mert az ilyeseken a mai időben már fen nem akad senki, miután azok számára, kik ezt nem teszik, bizonyos veres tornyok már ugyis több helyen vannak az országban, miknek hiját nagyon lehet érezni 1845-ben. Árván maradtam, uram, éltem vége napjaira... Oh, uram, észkáprázás és szivbolondulás: ezek a fiatal ember metelyei!”

A sipládás fiának az apja elhallgatott, azután nagyot sóhajtott, felzavará fiát és felkelt ülő helyéből.

Ákos ur tökéletesen ellágyult, de azért mégis némi öntudatlan örömet érte szívében. Miért is ne érzett volna? Az orvos örül, ha beteg testhez jut; a regényíró örvend, ha dult lélek tárja fel előtte titkos történetét.

„Még egyet, polgártárs! Hogy hívják önt?”

„A nevem Joseph Mária Besenstiel, nagy jó uram.”

„Lehetetlen! A név nem egészen ismeretlen előttem, olvastam valahol. Bizonyos lehet ön benne, hogy ön és neje számára nem sokára helyet szerzendek valamely aggok intézetében. Fiát illetőleg pedig gondoskodni fogok, hogy okosabban vezéreltessék a világ szinpadára, mint apja. No no, ne hálálkodják ön; meghiszem, meg, hogy áldott egy ember vagyok, csak ne rohanjon ugy reám, még eltöri kedves pipámat. No ne vinnyogj te is, Mária. Menjenek, addig is e kevés pénz.”

Mintegy 30 garas lehetett, mit Ákos ur a két szerencsétlennek, előlegesen, kezébe nyomott. Azután nem tekintve zokogásaikra, hálarebegéseikre, kitolá az ajtón.

A lépcsőkről egy rebegő szózat hangzott fel: „Az Isten áldja meg a magyar írókat!”

A sipládás fia elvezeté a sipládás fiának az apját.

Ákos ur pedig nekiült a regényírásnak, és a regényírás szerelmes gondolatainak ide s tova röpkedése daczára is képzelhetlen gyorsasággal haladt.

E regényben lesz megírva a jelen ábrány hősének halála is.

FIATAL ÓRIÁS.

(Magyar titok vagyis hazai rejtelem.)

Mi csöpp s mi okos!
Duzsárd.

(Magyar pogány hitrege.)

ELŐJÁTÉK,

mely nem tartozik ugyan szorosan a dologhoz, de mely még sem arra való egészen, hogy csupán lapot töltsön és honoráriumot szerezzen. Történik egy hirlapíró szobájában. Nappal.

Nem régen történt, a mit röviden el akarok mondani.

Dél felé járt az idő. Miként ez időben rendesen, úgy akkor is hirlapírói trónomon, egy becsületes szalma széken ültem, melyről a fővárosi bérkocsisok, naplopók és tolvajok stb. országának nyilvános ügyeibe szoktunk beleszólani. Pillanatom íróasztalom zöld posztóján hevert. Nem akarom ezzel azt mondani, mintha ezen említett szalmaság és zöltség hatással szoknának néha lenni azon előttem fekvő papírszeletre, melyre tollam fejemnek kiáradó gondolatait egyenkint vezetgeté által.

Kopogást ugyan nem hallottam, azonban egyszerre nagy szelet hajtva benyilik szobám ajtaja. Ha dicsekedni akarnék, azt mondhatnám, hogy legényem, a gazember, valami közel eső kocsmával cserélte fel ezuttal előszobám unalmas magányát; azonban meg vagyok győződve, miképen legényem ezen vétkes kötelesség-mulasztását úgy sem hinné el senki. A benyilt ajtón tehát, minden bejelentés nélkül, egy feketén öltözött szőke uri ember lépe be. A mint belépett, mindjárt gyanítám, hogy vagy házasság, vagy özvegy, vagy pedig még nőtelen ember. Mert oh, a kit az élet vihara úgy meg korbácsolt, mint engem és fájdalomdus számos „fiatal író” barátomat: az nem mindennapi tapintattal bír az emberek belső jellemének azonnali átpillantásában!

A szőke ur kezében finom nádpálcza, szájában égő fél szivar vala; egyébiránt csinos fiú volt, s akárki is érdekesnek nevezhette volna, ha úgy tetszett neki. Magam is első tekintetre azonnal szerencsémnek kezdém tartani, hogy szerencsém lehete hozzá.

Fölemelkedtem üdvözlétére s házi sapkám után nyulék. Tekintetem kérdőleg fordult feléje.

„Soh'se fáradjon - szóla hozzám - csak tessék élni a kényelemmel: inkább fölteszem én is kalapomat s folytatom félbeszakasztott szivarozásomat.”

Valami fiatal író lehet, gondolám.

„Ön el van foglalva - folytatá - nem fogok sokáig alkalmatlankodni.”

„Oh, kérem, tiz sorral több vagy kevesebb, nálunk nem tesz semmit,” biztatám az ismeretlent.

„Mindegy, rövid leszek,” szóla határozottan. „Köszönöm, nem ülök le. Csupán ezen iratokat akarom önnek átadni, melyeket csak azért hoztam el magam személyesen, hogy teljesen biztos lehessen azok kézrekerülésében. Egy novella ez, mely egészen a mai kor igényei szerint készült, s azon modorban, melyet mai beszélyíróink nagy része szintén követni látszik,

de teljesen még egyik sem ért el mind e mai napig. A novella mellé egy levél van mellékelve. A levelet tessék elolvasni, s a beszélyt átküldeni Frankenburgnak. Évekig foglalkoztam a külföld szépirodalmával s éltem az életet, hogy megtudjam: mi az élet? Studiumom gyümölcseit most akarom legelőször előtálalni. Ugyanazért önre nézve is egészen közönyös annak tudása: ki s mi vagyok én.”

„Épen nem vagyok kíváncsi,” gorombáskodám felzavartatásomban.

„Önhöz fordultam kérelmemmel, ki, mint látszik, némi viszonyban van az említett szerkesztővel; ámbár, mint hallom, ön is az insurgensek sorába lépett.”

„Hová, instálom?” kérdezém.

„No, azon 10 tagból álló insurrectióba, mely egy ideig nem irand divatlapokba.”

Valami vén író lesz, gondolám magamban.

„Ah, elménczség! Ön elménczkedik is?” kérdezém.

„Szoktam. Tehát újra kérem önt, hogy e novellát közölje az Életképekben. A mit erre nézve még el kellene önnek mondanom, azt bővebben olvashatandja ön a levélben. Isten önnel!”

„Részemről a szerencse!” kiáltám utána.

Ez után ismét beállott szobámnak normális állapota. Csendesen tovább akarék irogatni, de meg nem állhatám, hogy belé ne pillantsak a nagyreményű ismeretlen talentum levelébe. Lelkem is hizott bele, midőn a következőket olvasám:

„Sok jó napot e sorok olvasójának. Hadd szóljak egy pár szót az olvasó közönség nevében és érdekében. Író nem vagyok, a közönséghez tartozám én is számos esztendeig. Ennélfogva kívánatait, igényeit senki jobban nem ismeri, mint én. S igazi örömmel látám, hogy mai íróink ezen igényeknek mindinkább eleget tenni iparkodnak. Tudják ők, hogy holmi mindennapiságokat, locus communisokat már ma nem szeretünk. Jól teszik, ha minél több új és frappant helyzeteket, ha soha nem látott jellemeket és soha nem hallott dolgokat teremtenek. Bölcsek, hogy erejük utolsó megfeszítésével is eredetiek akarnak lenni.

„Más idöket élünk. Régen másként állott a dolog. Az akkori időben elég volt egy kis halavány holdvilág, körülötte sötét felhők, melyek alatt egy illatos liget sűrű lombzatában kebelbeli epedő várakozással a rezgő holdsugarakat szopogatta a szende lány, míg egy közel bokorban részint a csattogány, de többnyire a sápadt ifju lantolá el szive fájdalmát a hurok halvány hangjaival; minek utána a harmadik lugos árnyékában ólálkodó intrikus lépé meg őket sátáni gunyakczájával, s erre azután egymást követé: a véletlen felsikoltás, elájulás, összerogyás s a fölébredés alkalmával az ifju bajuszpelyheivel való találkozás, minek utoljára kölcsönös boldogtalan kivégzés vete rendesen véget, hogy a kiket az élet ölt halálra, azokat a halál támaszsa boldog életre. Ez ma csupa merő mindennapiság. A lovagkornak hajdan oly érdekes kalandjai ma a lovakat is kifárasztánák, annál inkább a mostani finomabb arszlán-nemzedéket. Csendes házi boldogság otthon az életben ha van is, unalmas, regényekben ha nincs is, unalmas.

„Érzékeink tompák, viseltebbek; mi nem csoda: mert mi csakugyan vénebbek vagyunk, mint nagyapáink s nagyanyáink valának, mikor még ők is emberek voltak. Nekünk kebellázító hatásos dolgokat kell használnunk. S ne mondja senki, hogy ez nem a polgárisodás haladását tanusítja. Maholnap ott leszünk, hogy ha a gyermek azt mondandja anyjának amugy parasztosan: „Anyám, kenyeret!” ez esetben nem fog kapni egy morzsát is; de ha így kiáltand fel szétborzolt hajszálak fedele alól: „Hah! legjobbika az eleven édes mamáknak! egy nemével a kilencz napig kőfalba vakolt kebel érzelmeinek rimámkodom tenéked, hogy az organikus élet legfőbb tényezőjének, a gyomornak, haragos követelését csillapítsd le egy darab, oh csak

egyetlenegy darab kenyérnek általa!” akkor a kedvező hatás el nem fog maradhatni. Azt kérdelem, vajon nem méltán-e?

„S akármit beszél és gondol b. Eötvös József, hogy a magyar népnek ily érzéscsiklandozásokra még szüksége nincs: én azt kiáltom több rokonérműekkel együtt, hogy van! hogy a magyar közönség is elveszté immár ama könnyű szerrel is megindítható szűziességét. Hogy szegény a magyar élet, s kevés benne a felhasználható tárgy és anyag: igaz. De éppen ezért kell költögetnünk szabadon, minden tartózkodás nélkül színpadokat, és teremtetnünk bele annyi exotikus személyt, a mennyit csak megbirunk. Az igazsághoz és valószínűséghez nekünk minél kevesebb közünk van. Tessék megolvasni novellámat. Ezen novellában...”

Az óra ütött, a piszkos szedőgyerek sürgető megjelenésétől rettegtem. Tovább nem olvashattam az érdekes levelet, ámbár még alig olvastam el felét. Hirlapi cikkem után kelle látnom, mely halasztást nem szenvedhet soha. Élvezettől fosztám meg e félbenszakasztás által olvasóimat, de hiszen beküldtem a novellát az Életképekhez. S a kárpótlást kereső közönségnek csak azt mondom:

„Tessék hát megolvasni azt az eredeti új és frappant novellát!”

I. ALAGUT.

Szende mérgek bőszejében
A szív üdve zordonul.

Vihary.

18** évi május 13-án d. e. 11 órakor a budai két águ tunnel egyik ágában egy himnemű, de szerfelett kurta emberi alak futkos fel s alá, repkedő frakkszárnyakkal, lobogó nyakravalóval, szétrepedt keztyűkkel, melyeknek egyikével egy divatos nádbotot tól maga előtt, a mely pedig, vastagságát illetőleg, beillenék buzogánynak akár mely nagykorú orangutang öt körme közé.

Csizmája sarkán nagy ezüst sarkantyú fehérlik. (Nem az orangutang, hanem a kis ember csizmáján.)

Ugyanazon időben a budai tunnel másik ágában egy tehetsége szerint nagyra nőtt nőszemély haladt rohanva, fonatlan hajszálakkal, összefont kezekkel és suhogó ruhaneműekben. Szólni nem szól, csak megy, röpül, miként az öntudatlan fürgeteg, zúgva, suhogva szótlantul.

Keztyűje tövén egy nagy karperecz sárgul.

Mindkettőnek szeme remegve mered minden útjában eső tárgyra, mintha valamit keresnének.

Sőt úgy látszik, mintha egymást keresnék, egymást kergetnék, csak hogy mindenik külön ágában az alagutnak, ugyanazon egy irányban.

Ki tudja, mi vad szenvedélyek csatáznak e két ismeretlen kebel érzelemországában? ki tudja, mily szilaj mennykő csapott le sziveik kinyuló villámfogójába? ki tudja? szóljon.

Nem szól senki.

A sötét alagut fényesen ki van világítva száz meg száz légszeszlámpa által. Valódi tündérország a boltozatos tunnel ezernyi csillagaival s a vízfénytől ragyogó lovak-, emberek-, szekerek-, targonczákkal. De ki ne ismerné e gyönyörű és fölséges művét a budapesti teremtményeknek?

A tunnel nincs még készen. Nem tesz semmit, tervben már megvan.

II. ELSŐ SZERELEM.

Van egy faja az embereknek, mely nemével a könnyelműségnek veti magát az élet zajongó örömeinek karjaiba.

Legujabb tulipánnyelvű fölfedezése egy magyar divatlapi beszélyírónak.

Néhány nappal a történetek előtt Budapest „Pest” nevezetű részének vácsi utcájában s ennek egyik két vagy legfőlebb három emeletes házában s e ház egyik csinosan parquetezett szobájában egy nő ült egyedül, némán. Szótlanságából azt lehetne következtetni, hogy gondolkodik; annyi bizonyos, hogy ha beszél, ezt tenni rendesen nem szokta. Mert a nő nem finom, sem fiatal, sem szép. Micsoda hát? Szende, köpczös, tenyeres-talpas, elragadó.

Ölében egy $\frac{1}{4}$ □ ölnyi terjedelmű ficzkót tart, ki emlőin csüggve vagy reggeliz, vagy ebédel; nem tudom bizonyosan, hány órákor szokott fölkelni.

A rövid fiatal embernek egyszerre megállt az esze, vagy ellenkezőleg talán épen a szopás theoriáján töré fejét. Mert e fejből kiereszté a szopókát s a nő öléből epedő pillanatokkal neki fordul a nő képének, elkiáltván magát:

„Anyám!”

Szavára szótlán csend viszhangja dördüle.

Oh, ha tudta volna a boldogtalan, hogy a kire úgy rárivalt, nem anyja, hanem csak dajkája! Mert oh, neki talán soha sem volt édes anyja!

„Oh anyám!” sikoltá még jobban az ismeretlen ur. És megjött a válasz.

„Ugyan ne ordits már no. Mi kell, Jankó?”

„Kikérem, anyám, Béla a nevem, Rodonyai Béla.”

A nő csintalanul, titkot rejtőleg mosolygott s e gunyszavakat sugá be magába: „Komisz Babszem Jancsi!” A fiuból egyszerre kitört a lelkesedés.

„Anyám! szerelmes vagyok!”

„Juj! irgalmatos Isten, el ne hagyj! Ha ha ha!”

Egy éles felsikoltás s egy rekedt nevetés, és a dajka kapta magát s a gót izlésű oldalajtón megszökött. Mielőtt azonban megszökött volna, elébb kiejtette öléből a kis szerelemvallót, a ki macska indulatával szerencsésen talpra esett. Leérvén a földre, megállott, mint a kőszál, s mintha ki lett volna esztergályozva, úgy állott meg pólyájában, melyből csak apró lábai s óriási feje kukkantanak elő. Azután mérges boszura gyuladt arczczal utána nézett a szökött „anyának” (oh, mert ő mindig ezen hiedelemben volt!) s mennydörgő hangon ezt rikácsolá:

„Tehát így vagyunk? (A fej megáll, a szemek sétálni járnak a szobában fel s alá.) Tehát ti nem hisztek, gunyolódtok? (A falak nem mozdulnak, pedig kívülök nincs senki a szobában, a ki mozdulhasson.) Oh nyomorult törpe emberiség!” (Az iróniának éles hangja rögtön kettémetszi pólyája kötelékét, úgy hogy az lehámlik róla, s a fiatal ur egészen hasonlita az Ámorhoz, mint azt a halhatatlan rómaiak mythologiája ábrázolá.)

S ekkor büszke önérzettel lábujhegyre állott, hogy nagyobbnek lássék, azután ezen öntudat boldogító érzetében végig akarta simítani fejének barna üstökét, mit azonban két okból nem tehetett: először mivel keze be volt pólyázva; másodszor, mert általában véve fejének még

semmiféle üstöke nem volt. Megszégyenülve e kudarcz által, lábával toppanta egyet s feje hármát bólintott utána.

„Nem hisztek? - folytatá s csaknem köpködött szavainak keserüségétől - nem? Ha ha ha ha! De jól van! Majd meg fogom én mutatni, hogy ki vagyok. Igen! ti gyermeknek néztek, ti ki-nevettek, s én már gyakran kérdezém kinaimban, vajon vak-e az a gondviselés, mely így sujt büntelent? S pedig ki vagyok én? Nem vagyok-e én az ős Rodonyai-család ivadéka? s nem nekem kell-e jószágaim kezelését immár átvállalnom? vagy talán... oh talán... (az ős család ivadéka megáll, szeme a padolatba furódik s fejében forrni kezd, hogy szinte füstöl) vagy oh talán, oh ki fogja földeríteni homályos sejtelveimet? Isten! ne tégy örültté! Hah! (Meg kell jegyeznem, hogy ezen ivadék rendkívül lipthói kiejtéssel beszélé a magyar nyelvet.) De nem, az nem lehet, nem lehet, mondom. És van-e, kérdem, nagyobb zsarnok a polgári társaságnál és országgyűlésnél, mely holmi haszontalan nagykorúsági törvényeket volt elég kába teremteni s életbe léptetni? De megyek, megyek, s meg fogom mutatni a világnak, hogy e gyöngéd kor, melyet Isten átkul mére reám, nem gátoland mindazon nagy dolgok véghezvitelében, melyekkel eddig csak hosszúra nőtt emberek szoktak vala hetvenkedni. És te Isten sujtoló karoddal! (A beállott szünetben Erkel hattitudalát dudolja ritka bariton hangjával.) Igen, megyek. Oh Irrrmáám jö-vök! - Bajuszt ide és parókát! - Hé, toilette!”

Csengetyűt keresett most, de nem talált, minthogy nem látott fel az asztalig s az asztalon tulajdonképen nem is volt csengetyű. Csöngetés helyett kiabált tehát s inasait egyenkint szólítá be nevéknél.

„Ragout!” s az egyik mellékajtón azonnal belépett egy inas szerepét játszó francia escaloppe. „Les culottes! Oh beléd rejtem minden bizalmamat!” szólott az ur, s beszélt kétfelé, mint Bánkban, mikor Tiborczzal találkozik és fájdalommal.

„Oui, monsieur!” S ott termett a nadrág.

„Farcimen!” S más ajtón egy felvidéki lépe be czifra libériában. „Calceos! Te vagy alakja egész földi létemnek!”

„Ad servitia, domine spectabilis!” A csizma is ott volt.

„Pudding!” S egy frakkba öltözött beefsteak csoszogott be. „The waistcoat! Te fogod megőrizni keblemet!”

„Yes, mylord!” S ott termett a mellény.

„Makaroni!” S egy sujtásos szalámi hajlongott befelé. „Il fracco! Te lebegsz körül ünnepélyes óráimban!”

„Si, signor!” S ott volt a frakk is.

„Brinza!” S belódult egy hazai drótosból készült libéria-töltelék. „Daj szem hantusku! Te övezed körül éltem árboczát!”

„Naráz, pán velkomozsni!” S a nyakkendő sem hiányzott.

„Schmarn!” S dreischrittban betipegett egy rántott csirke. „Den Hut! Te takarod el legnagyobb hiányaimat!”

„Ja, 'rr Gnaden!” S megjött a kürtőkalap is.

„Gaján Appel!” (Azt akarta mondani: Kaján Abel; de ő hautevoléésága nem a legtisztább magyarsággal szokott élni.)

„Parancs!”

„Ne bolonduljon kend annyira, hanem tegye el kend a schlafrokkomat, s hozza el kend a mi még hibázik.”

„Értem, tens uram!”

S minden úgy történt. Az utólszor megjelent egyéniség fölkapta a pólyát s eltevé valahová, reá rakván egyszersmind urára a többi meg nem nevezett ruhadarabokat.

Olvasóim már eddig átlátták, miszerint a fiatal óriásnak az volt sajátságos rendszere, hogy mindenféle nemzetű inasokat tartott, s mindenikkel saját nyelvén beszélt. Amolyan privát passio: kinek mi köze hozzá?

Rodonyai Béla, így nevezzük őt mi is, míg az álarczot le nem rántandja képéről a sors, tökéletesen felkészült.

„Halloh!” szólának ajkai, s mind a 10 mellékajton egy tempóban inasfejek termettek.

„Kocsi nem kell. Gyalog megyek ki. Megyek. Oh Irmám, repülök!”

Hanem ezt nem mondta ki amugy közönséges nyelvbeli kimondással, hanem a világ „egyetemes nyelvén”, a zene bájangjain adá elő, azaz: csak énekelt bizonyos hangokat, s mind a 10 legény azonnal megérté s visszavonult.

Egy pár perczig mindinkább elhaló lépteket hallunk a termeken, mindaddig, míg a hallgatást megunjuk s eltávoznak. Azután rögtön üres lesz a szoba. Lassankint elsötétedik s a hold belöveli arany sugarait a szobák ablakain.

A Pudding nevű angol inas kijön az üres uri szobába s a legkényelmesebb pamlagra dőlve, csakhamar az álmok országában hortyogva andalog. A többi kamarából marseillaise, zsobrinóta, pozabucski, makao, ferbli és pofhangok hallhatók. Urokat várják. De az soká nem jön.

Ki tudja, visszahozza-e őt még valaha a sors? Igen, mert a fiatal óriás lépéseit is a sors kormányozza!

III. VÉRSZOPÓ BARCSÁK.

Ne marj, gyötrelem, ne harapj oly fogakkal, mit ezredév bűne sem érdemel.

Gróf Táray Béla.

Este van a faluban Pesten.

Egy özvegy grófné szobájában vagyunk, kinek neve Eszter.

A butorozás keleti fényüzéssel párosult. A szobában, melybe lépünk, 10 pamlag van, 6 zongora, 13 asztal, 59 szék, nagyjöbrészint egymás tetejébe rakva, hogy a benne levő személyek is elférhessenek egy kisé.

Pedig az egyik asztalnál a ház asszonya ül. Elötte légszeszmécs és tárt biblia, kezében feszület, két válla közt halálfej sátáni mosolylyal. Üres szemgödreivel nagyokat pillant idöszakonkint a közel pamlagon ülő párra.

Irma ült ott és Béla egymás mellett, boldogan, miként a teremtés hajnalán az első pár. A hölgy épen 28-ik tavaszát élé csendes tiszta életének, s a fiu is átuszta már - mint tudjuk - legalább is 18-ik hónapját élete „hullámhabjainak.”

A társalgási tón a lehető legfrancziásabb vala közöttök.

„Irmám! - szóla Béla ur, mikoron letelepedék - én az élet tengerén szenvedett mai napi kinos hajótörésem után a te csendes-édes kikötődbe tértem vissza.”

„Kötőmbé? - kérdé nem csekély nehezteléssel a bájos Irma. - Ne sértegetsen Béla ur; én nem viselek kötőt, szobaleányom visel kötőt; majd ha egyszer főkötő alá teremtet: akkor kötődjék és kössön ki én velem, tudja?”

„Oh, te szellemdus, szójátékos kis liba, eszem azt a kis májadat! kiálta fel elragadtatásában Béla. Nono, ne fordulj el tőlem oly haragosan. Milyen jól áll rajtad az a sárga ruha!”

„Ugy-e, Béla ur? Magam is azt tartom - felelé Irma rögtön kiengesztelődve - de én francziául is tudok ám! Ah, zsö vu-z-ém dőtu mon kör, món sér Béla! Tudja-e ön, mi ez?” kérdé csintalan mosolylyal a hölgy.

„Nem tudom, de nem is akarom tudni, mert ugatni nem szeretek”, így válaszolt a komoly férfit, végig simogatva ideális bajuszát s összeverve sarkantyuit.

Irma meg volt nyugasztalva, és könnyelműsége felett nagyszerűen elpirult.

„Egy kérdést hozzád, Irmám. Azt mondják, hogy én iszonyu fiatal és kis ember vagyok. Oh, mondd - remegve kérdem - mondd, igaz-e ez?”

„Hah! - kiálta fel Irma, s haja azonnal szétzilálva futott le feje tetejéről - és lett volna ember, annyira vakmerő? Nem, az nem lehetett ember, az a rágalomnak megtestesült sántító ördöge volt. De oh, szerelmem felfutó repkényének égi karója! kérdelek: volt-e valaha nagy férfit az ég alatt, kit az irigység és rágalom kaján pápaszemei aprónak ne néztek volna? volt-e?”

„Nem volt. Igazad van, s vigasztalásod édeni szavai mézcseppeket hintenek szivemnek örömehe barázdáiba. Oh, hölgy! az Isten gyönyörűl teremté tégedet!”

S ekkor ölbe kapá Irma Béla urat és eltakará ajkainak szegélyével, de nem egészen. Forró csókuk zamatja ragyogott ajkaiknak koránybitorán. Mert „oh, vagynak csókuk,” melyek „egy nemével” a koránybitorának szeretnek ragyogni az élet varangyos utainak sötétlő ajakbimbóin.

Az óra tizenháromat vert. Gyakorta lehet látni az életben ily tüneményeket olyatén óráknál, melyek az órák művész ujjai alá sovárognak.

Az órakongások hallatára Eszter grófnő aggodalmas sejtelmektől kezd marczangoltatni.

Irma rá néz Bélára: szép volt ő (Irma), mint sátoros ünnepeken az áhítat; jó volt ő (Béla), mint tengerifosztáskor az enyelgő játszi kedély.

Azonban most három csillag következik.

* * *

„Ön itt, tisztelt férfit?” kérdé meglepetve Irma, a mint ránézett Bélára.

„És te kérdezheted ezt, lelkem fele?” kérdezett és válaszolt egyszerre nem mindennapi ügyességgel a beszély hőse, egy oda ragadt pelyhet tisztítván le frakkja galléráról.

„Uram, e szokatlan órában...” kezdé ismét Irma, s csaknem forró csókjaival tetéze imádottját.

„Enyim vagy tehát végre - folytatá, nem törődve semmivel, az imádott - enyim vagy, földi fájdalom enyhe koporsója, üdvöm tölt korsója, bánatom guzsályának orsója, életem ételének s ója, enyém vagy, ohja!”

„Nein, nein! - kiálta közbe a bájos koporsó, korsó stb., - kérem önt, Rodonyai ur, még nem vagyunk p e r t u .”

„Hogyan? Oh, te, ki még a tréfában is szeretetre méltó vagy! olvastad-e te Ossiánt? Nem, te nem olvashattad. De olvastad Herczegh Viktor népdalait. És vajon magázza-e H. V. az ő szívének menyasszonyát: mondd, magázza-e?”

„Nem!” válaszola alig hallhatólag Irma, s szemérmes elpirulás és lapos szem-lesütés közben szeliden arczul csapatá magát Béla keztyüje által.

Egyszerre csekély villámlás tünt fel a szobában és lassu dörgés. Senki sem tudta, honnan? Én magam sem tudom.

„Ember, ember, vigyázz tenmagadra, mert halandó vagy!” E szavak csendes rezgéssel kongának végig a terem levegőjén. A boldogok alig vevék észre.

Eszter grófnőei voltak a hangok.

„Igen, menyasszonyom, arám! Voltál-e már ara, Irmám?” kérde a mámoros Rodonyai.

„Ugyan már hogy lettem volna? Eh menjen, maga mindig csak figurázik.”

„Nem voltál? Ugy az leszesz nem sokára, erre esküszöm.”

„Ne esküdjél!” kongá Eszter grófnő üres hangja s a légszesz lobbot vetett és bűzt terjesztett.

„Szép jószágaim vannak, csak megélünk.”

„Nincsenek!” mormogá a halálfej.

„Fényes nevem is sokat segít rajtunk: mi kell egyéb?”

„Neved sincs!” kongá még iszonyubban Eszter hangja.

Irma egészen el volt mélyedve, s merengve andalgott képzeletével jövője bájos tündérképein, melyeket oly élénk ecsettel feste elébe szíve választottja.

„Holnapután tehát a pap áldása örökre kötend össze bennünket,” tevé hozzá a boldog vőlegény.

„Hazudsz!” kiálta fel a halálfő borzasztóan.

Béla megunt a tréfát.

„Ugyan ne kotyonyeleskedjék már mindig napam asszony. Bizony befoghatná már egyszer a száját!” szólt a méreg nyelve Bélából.

„Hah! hitvány áruló!” sikolta Eszter grófnő a legszonyatosabb sikoltással.

Irma elájult. Többet mondanom róla nem szükség.

„Irmaga, akarom mondani: irgalomnak örök Istene!” zokogott a mély érzelmű Béla, és várta ő is a halált.

Az agg halálfő nagyot prüszkentett örömében s dühöngése megrázkódtatá a szoba ablakait.

„Spiriti miei!” rikolta a Boscokeblü aggastyán nő.

E szavakra azonnal hét darab, skárlát vörös carbonári köpönyegbe öltözött piócza jelent meg nagy robajjal a szobában.

„Obedité, putz weg!” parancsolá mutató ujja kinyujtásával a ház infernalis összeköttetésű asszonya.

S a megjelent hét darab intrikus lélek, ezen vadindulatu vérszopó barcsák, aljas barmocskák egyenesen a nemeslelkű Bélának tartanak, egy-két alattomos kanyarulattal füle tövébe kapaszkodnak s lerántják a padolatra és szopogatni kezdik az ő testének vérét. Oh, ez iszonyu

szívásról nincs fogalmatok! mint estek neki, mint kapnak, mint csinapajkóznak bele a bőrbe, s mint szivattyúzzák magokba a vérpiros vért, míg egészen megpuffadva, elfekvetülve rognak le saját bűnsúlyuk alatt: oh, erről nem lehet fogalmatok, mondom, nem lehet!

E borzasztó műtét alatt szüntelen lassu dörgés zavará az elájult hölgy nyugalmát, mit ez fölötte rossz néven is vett az illető goromba dörgőnek. Rodonyai Béla nyögött, hogy még a vad nadály is megszánhatta volna; ah! de őt pióczák marczangolák, pióczák! Egyébiránt ő egyenesen az eldült Irma mellé rogyott s a két szerelmes oly szép harmoniában fekvék egymás mellett a vér keverte padlaton, miként ha a „Jelenkort,” és „Társalkodót” láttam volna magam előtt.

Ilyen az élet, nyájas olvasóim! mennyi szomorú contrast, mennyi átláthatatlan cselekmény, mennyi titkos rejtély, s mégis mennyi tömörkedés csizmadia van Debreczenben!

Végre a pióczák elkékvülve henteregtének immár a porban, eltorzítva egész lényökben, miként részeg patkány a pincze hordói közt. S egyszerre, mintegy nehéz, még soha nem aludt álomból felriadva, felugrik Béla a sima padlatról, keblére emeli a szunyadó Irmát, és az öreg grófnőtől észre sem vétetve, fülébe sugja e szavakat:

„Irmám, holnap, azaz: 18** évi május 13-kán délelőtt 11 órakor a budai tunnelben ismét látandjuk egymást: hallod, Irmám?”

„Hah! hallo! szavaid varázscsengetyűjét. Az alagutban? Jól van!” így válaszolt szintén mintegy álmában a szép hölgy s ujra elaludt: álmában égi szeráfok zengzetével játszott, és lázas rángatózások között síri csendben e tört és értelmetlen hangok rezegtek elő a „lágy párnák” közül:

„Mahomed paradicsoma! - Verbőczy tripartituma! - Chansons à la carmagnole! Oh, érzem a nőnem hivatását! oh, Schulcz testvérpár! - fen az égben - angyalok hár-fáz-nak. Tehát holnap május 13-dikán délelőtt 11 ó-ra-kor, ah-hah hurh!” És ő aludt.

Pihető keblére balzsamos aetherből készült rózsafelleg nehezkedett. Honnan? nem tudhatni.

Béla haza sietett. Mellénye alatt már is sírvirágok fakadoztak. Ép arcza elfonyadt, s arczbőrére az ismeretes gyanús hektikus pirosság veres foltjai ülepedének le. S tessék hinni bármit, de én azt hiszem, hogy ő semmi esetre sem leendő többé képes sokáig megbirni az élet küzdelmeit. Mert nem is gyerekség aztán annyi baj egy ember ellenében.

IV. HEAUTONTIMORUMENOS.

A sors megrészegült és mámoros szélességében, mint virágot hervasztó pók, keblek boldogságán élődött, hogy ily élet sorvasztó mesterséges hálót birt fenni.

Ismét: gr. Táray Béla.

Az első fejezetben a budai alagutban láttuk a fiatal óriást. Ott láttuk Irmát is. Már most megfoghatjuk, miért láttuk őket ottan 18** évi május 13-án d. e. 11 órakor. A mint t. i. a nadályozás kínos perczeiben egymás között elhatározták, úgy történt. A kitűzött időre mindkét fél annak módja-rendje szerint megjelent ugyan az alagutban; azonban, uraim! egy titkot sugok meg önöknek, melynek hallatára tarkótokon a legkikeményítettebb inggallér is szerényen összezsugorodni kénytelen, egy titkot, hölgyeim! mely ha értéstökre esik, kebletek

átlátszó mellényeinek csipkéi össze fognak húzódni, mint azon mezei virág, melynek nevét ugyan nem tudom, de mely a nappal kifejtett szirmokat piczinke bimbóvá vonja össze a napnak alkonyán. Elmondom a titkot:

„A fiatalság hú bele-Balázs módjára gondolkozik, határoz és cselekszik!

Oh, igen, fájdalom! igen.

Mert a budai tunnelnek két, egymástól elkülönített ága volt azon tervek egyike szerint, melyeket egykoron az „Életképek” is közlének műmellékletül. De e körülményt a boldog pár kifejejté boldogtalanságában a számításból. Ők csak azt határák el, hogy a fen leirt időben találkozandnak az alagutban, de hogy melyik ágbán, melyik oszlop alatt? erről tanakodni egyiknek sem jutott eszébe. Rövidlátók vagyunk, nyájas olvasóim! mióta s míg fiatal ember avagy kisasszony a nevünk, s a szerelem szinpadán, ha mi vagyunk a működők, meg vagyunk fosztva azon gyönyörtől, hogy minmagunkat színházi tárgyközelítő látcsöveken szemlélgethessük. Pusztá szemmel kell megállanunk, s e pusztaságot, oh, mint kápráztatja gyakorta a lámpafény és más egyéb!

Három óra hosszat kergették egymást az alagut ragyogó aknáiban. A balsors úgy hozta magával, hogy mindkettő ugyanazon egy irányban haladott szüntelen s ha jobb szelleme sugallatából ellenkező irányra fordult az egyik, ugyanazt sugá azon perczben a másiknak gonosz szelleme is, és ismét ott valának, hol elébb. Akarjátok, hogy ezt motiváljam? Ki fogta valaha motiválni a végzet eljárásait, mely ész és értelem nélkül kondorítja össze mindig a kötelékek szálait?

A budai tunnelnek a Krisztinavárosba nyíló részén szüntelen nagy száma szokott lenni a bér- és társasági kocsiknak. Az utóbbiak közül minden fél órában indul egy a budai hegyekbe, 10 váltó garasért személyenkint. Ismeretes dolog.

De az nem ismeretes dolog, hogy azon két személy egyike, azon rövid, de erős kebel, kit e beszély elején repkedő frakkban láttunk rohanni az alagutban, most, néhány futtatási óra lefolyta után, nagy lelkendezések között napvilágra bontakozik az alagut sötétes aknájából, s a készen váró társas-kocsiba veti magát, mely csak két személy hijával volt már, egyébként egészen megtelve.

A kocsi elő részében szemközt ült egymással két fondor képű nőszemély. Egyiknek arcza oly sűrű fáttyollal volt eltakarva, hogy az ember azt sem tudta, halál-fő van-e a kalap alatt, vagy élő emberi arc? A másik - alkalmasint gyakori szokásnál fogva - szüntelen úgy tartja két karját, mintha mindig gyermeket szoritana velök ölébe. Csak annyit mondok, hogy mi többet tudunk a társas kocsi összes vendégeinél, mert mi e két nőt alkalmasint már közelebbről ismerjük.

Ama fiatal férfi, kinek sarkán nagy ezüst sarkantyú fehérlett, beleült a kocsi hátsó zugába, a fáradalom erőt vett rajta ugyannyira, hogy csakhamar anda szunyadásba mélyedt.

„Még egy személy! No kinek tetszik?” kiáltá a bakján felnyult kocsis, s szemeit körüljártatva nagyokat csettentett suta ostorával.

„Megálljatok!” rikolta egy körülbelül 28 éves bájos hölgy az alagut torkolatából.

„Megállj! Praenumerirt!”

A mint e nő karját előre terjeszté, keze tövén egy arany karperecz látszott fürdeni a nap sárga sugaraiban.

A hölgy a kocsinak nevezett buzahombár, alias: szuszék hátulsó részén nyitva tartott ajtaján föllépett s a még üresen lévő zugba betelepedett. Szemeinek izzó állapota s keblének vakító

fájdalma volt oka, hogy észre nem vevé a fiatal embert, ki átellenben ült a hason szerkezetű zugban.

Én pedig úgy veszem észre, miképpen olvasóim előtt e két alak szintén nem egészen ismeretlen. Mi tűrés-tagadás benne, biz az egyik Béla volt, a másik Irma.

Mi váratlan és meglepő találkozás!

Irma végre nagy nehezen elhelyezkedék a kocsiban, suhogó ruházatának tömegével, s körül kezdte tekinteni szemüvegével a tág kocsiban. Fészkelődései közben reátalált hágni sarkával a fiatal Béla tyukszemeinek egyikére.

Ez felriad, felpillant. Irma is rá pillant a napernyő alól.

„Hah! mi ez?”

„Hah! mit látok?”

„Hah! való-e ez?”

„Hah! álom-e ez?”

„Igen, igen! ez mind való!”

„Nem, nem! ez nem lehet álom!”

Szükség-e mondanom, hogy a két érző kebel e rövid, de mindent kifejező kölcsönös nyilatkozatok után azonnal egymás nyakravalójába rohant, melyeknek csokorredőiből csak ritkán, mint egy-egy eltévedt holdvilági hang, bűgött kifelé e pár szó: „Angyala mennyországomnak! Mestergerendája keblemmek! Oda künn ebédünk úgy-e, a zöldben?” stb.

A viszonzlítás kéje kit ne kábitott volna el még valaha? S azon komoly lelkiületű férfiúnak, a fiatal óriásnak, kinek mély érzelméhez hasonlót még nem érzett ember, tulságos elolvadásán, reménylen, ásítani nem fog senki. Oda volt ő egészen.

Elragadtatásában kikapja oldalzsebéből a „Nemzeti Ujság” egyik közel számát s az ölelés közben, átpillantva kedvese hóvállain, üdvképrázó szemekkel olvasni kezdi a lelkes fekete betűket, melyekben annyi komoly és való érzelem, annyi átviharzott lelki szenvedések martyrkínai nyilatkozatai rendesen. E lap rendkívül dicsekedhetett Béla rokonszenvével, min, úgy hiszem, szintén nem fog csodálkozni senki.

Ezalatt a Laszlovszky-majorhoz ért a bárka. A lovak megállapodtak, a kertsövény körül ácsorgó fiuk kinyiták a kocsi ajtaját, és ekkor vevé észre a boldog pár, hogy ki kellene szállania. Ugy is tön, fájdalmas szívvel bár, de nem volt mód benne, tovább is a kocsiban maradhatni. Valamennyi utasa continensre lépett, s a kefék fiuk által megtisztítva, ment kiki, merre kedve tartotta. A boldog pár karra fűzte egymást s haladott fölfelé a Zugligetbe vezető uton, a nélkül, hogy tulajdonképpen tudta volna, hová és minek megy? De hiszen nem első ők, kik így járnak az élet utain.

Utánok mintegy 15-20 lépésnyi távolságban azon két nőalak lépdegélt, le nem vonva róluk figyelmes pillanataikat egy percre is, kik a kocsi előréssében is jelen voltak s kiknek egyike átláthatlan sűrűségű fátyolt viselt. Egymás között nem szóltak semmit, csupán a fátyolozott hölgy mormoga egy izben ilyfélét: „Itt az ideje, hogy ezen czudar, elbizott népet valóra ébreszszük valahára!” Egyébiránt menés közben gyakran meg-megrángatta egyik a másiknak ruháját, mit kölcsönös titkos figyelmeztetés jelének kérek vétetni.

Ut közben valami jutott eszébe Bélának.

„Ugy, igaz! hát miért nem jöttél a kirendelt órára az alagutba?”

„Igazság! most jut eszembe, hát ön engem ily csufosan tudott rászedni?”

„Kicsoda? micsoda? hogyan?” E kérdések egymást űzik most. A mikre meg is jöttek azután a kölcsönös felvilágosítások épen olyformán, mint ezt a dolgok állásáról immár tudósított olvasóim akármelyike tenné önmagának. S ha netalán találkozónék valaki, ki minderre azon észrevétellel lépne fel ellenem, miképen a két boldogságraktárnak ezen kérdezősködések kissé későre jutának eszébe, annak csak azt felelem, hogy ha ő is kissé meggondolná azt, miképen elszórta a föld kerekén, mint a szerelmesek, hogy ezek épen nem tudják, mit kérdezzenek, mit beszéljenek elébb, s hogy náluk holmi „logikai egymásután”-nak plane nincs sem hire, sem hamva; ha mindezt meggondolná azon valaki: bizonyosan nem jöne engem haszontalan észrevételével háborgatni elbeszélésemben. Ennyit szerény válaszul. Ha kell, többet.

Elég legyen csupán a szerető pár kölcsönös felvilágosításának eredményét elmondanom, mely röviden abból állott: 1) hogy elismerték, miszerint könnyelműek valának a rendezvouts helyének meghatározásában; 2) hogy a budai alagutnak két ágra építése szerelmi találkozásokra nézve a legveszedelmesebb institúció; s végre 3) hogy egymásnak kölcsönösen megbocsátának, s kebleikben ismét a régi boldogság ütötte fel sátorfáját.

E közben mindig tovább haladtak a kövecses gyalog uton, melynek partjait zöld gyepek s különféle fatörzsökökből kinőtt lomboszatok szegélyezték be, részint pedig be is árnyazták. Kapjak-e az alkalmon, s beszéljek-e a természet szépségeiről s alkotója iránti legmélyebb hódolatomról? Oh, én nem szólok. Mert meg vagyom írva régen, hogy legvalóbb, legmélyebb érzemény és szenvedély az, mely nem nyilatkozik szavakban. Innen van, hogy a magyar nemzet költői, kiknek nagyobb része minden karácsonyra ír egy verset, oly kimondhatatlan mélységgel éreznek.

S oh, mint üdvözült egymás birtokában az anyatermészet zöld ölében s Irma jótevő napernyője árnyékában a két szerető szív! Párbeszédüket pontról pontra követnem nem lehet, de nem is szabad. A ki vőlegény volt már avagy menyasszony, úgy is fogja tudni, mit beszélt szíve tárgyával egy nappal a lakodalom előtt; a ki pedig nem volt még sem egyik, sem másik: annak kívánom ugyan, hogy segítse Isten minél elébb e zöld ágára az életnek, de annak nem mondhatom el a szerető pár lakodalom előtti beszédeit.

A két rejtélyes nőalak folyvást követte lépteiket.

„Tehát ott valál és csupán és kizárólag engem kerestél, Irmám, te szende bimbóm?”

„Kit mást, mint önt, Béla ur, önt, tisztelt barátját az érénynek?”

E szavakat mondák, midőn a Fácánhoz vezető gyaloguton csaknem azon helyre érének immár, hol - köztudomás szerint - egy 4-5 lábnyi magas s csaknem ilyen széles barlangnyílás ásit az utra.

Béla, a mennyire rövid karjainak hatalmában állott, átkarolá Irmáját s figyelemmel kísérte ajkainak minden lehelletét.

E pillanatban bizonyos belső megrázkódás jelei valának észrevehetőek a szelid Irmán, azon rázkódások, melyeket rendesen e közönséges szóval fejezünk ki: c s u k l á s . Mintha az égnek tüzes nyila vágott volna Bélába, úgy állapotott meg rögtön, még tüzeesebb nyilakat repítvén meredő szemeiből Irmára.

Épen ekkor értek az említett barlang nyílásához.

„Hah! mi ez? jól hallottam-e? Hallga!” és rémitő fülelésnek indul a fiatal óriás. „Hallga! most, most, és ismét harmadszor... Oh szörnyű felfedezés... ha ha ha ha! Ne neked, bízalom,

odaengedés, hit, vallás, elolvadás! Ide jöjjetek mind, mind kiket férfiakként nevez a világ, ime itt nézzétek a csalfa kigyót! Ugy van, kigyót! csak hogy a kigyó sziszeg csupán, de te, te undok asszonyi teremtés, te csuklod, csuklod, csuklod... Oh, e szó örültté tesz!” Itt megragadja egyik kezével izzó homlokát, a másikkal Irmát szorítja karon oly erősen, hogy ez nagyot sikolt fájdalmában.

„Ugyan mi lelt, édesem? Roszul érzed magadat vagy mi?”

„Roszul érzed magadat? - kiálta fel keserűen az áldozat - Oh, csak gunyolódjál, csak kaczagj, viperafajzat, kit, mint fiát a pelikán, szívem vérével tápláltalak én. De tréfához most nincs idő. Mondd, kicsoda a kárhozatnak azon fia, ki téged a jelen perczben emlegetni merészel? Emlegetni, mondom! Csuklásod azt nyilvánvalóvá teszi. Szólj!”

Irma nem tudott magához jöni, részint a véletlen és csakugyan erős csuklás, részint a bámulás miatt, s csak e pár szót mormolá fogai között: „Kincsem, nagy számár vagy!”

„Mi volt ez? Már most szakadj reám, mennybéli boltozat! Vesszsz tehát pokolba...”

S már-már meg vala gyilkolandó az ártatlanság áldozatát; de e perczben ére oda a két félig ismerős rejtélyes nőalak, kiknek egyike Bélát, másika Irmát ragadta karon és nyakon. Egy pillanat múlva mind a négyen ben valának a barlangban.

Ha gyufát hoznak vala magokkal, talán a sötétséget is eltávolíthatták volna. A két szerető kábulva rogyott le a sötét kövekre.

„Elbizott czudar nép!” kezdé a lefátyolozott halálffő, Botrány Eszter grófnő: „halljátok a végzés szavait. Régen kellett volna meglepnem titeket e titokkal, mit csak mi ketten birunk itt: én, és e dajka, kit „Rodonyai ur” igen jól fog ismerni.”

„Ismerem,” rebegé Béla.

„Elmondom tehát, figyeljete. Azt hiszi az ur, hogy az ur az ő Rodonyai család ivadéka?”

„Hizelkedem magamnak,” válaszola elkékvülve a fiatal óriás, s keblét régi gonosz sejtelmeinek egész táborá lépe el.

„Ime tehát itt e pergamen, folytatá a szörny, s előmutatá „egy nemét” a devalvationalis rovatnak: ez meg fog önnek magyarázni bővebben mindent. Én csak igen röviden adom elő tartalmát.” S mindnyájan hallgatának, miként a csendes völgy hallgatja éjfélnék idején a bagoly huhogásait.

„Nagy ég! mit fogok hallani!” kiálta Béla s fél térdre ereszkedett.

„Mit? Bizony meglehetősen borzasztóságot. Nyargaljon tehát kissé vissza emlékezete paripáján a közel múltba. Tudni fogod, fiatal óriás, s tudja az egész világ, hogy a tavali nyáron számtalan szerencsétlen árva vármegyei atyánkfia követte el népvándorlást Magyarország fővárosán keresztül jobb hazákba. Inség, nyomoruság űzte őket. A karavánnak egyik kiegészítő része egy hitvány kis talyiga, mely elébe két fiatal óriásszerű ló volt fogva, a fővárosi utcák zajában elvesztve eszméletét, egyenesen a váczi utca szegletén levő műárus-bolt csinos kirakatainak ment neki, bezúzva rudjával a szekrénynek egy-két ablak tábláit, tönkre silányítva egy pár csinos festvényt. A talyigában három személy ült: a dult keblű atya, az anya, s egy kisdéd csemetéje a családi előfának. Az utcai botrányra tömérdek nép gyűlt össze. Az árvaiak rimázkodtak, jajgattak, mert erszényök a kárpótlást nem bírják meg. S a nemesszívű műárus, a nyomortól megindulva, el is határozta csakhamar agyában, hogy a kárt önmaga térítendő meg magának.”

„Oh, kinjaim vihara, ne rángasd szívem feszült hurjait!” kiálta Béla, s hangja mindinkább haldoklott.

„A kis fiut, ki a szekérben siránkozott, egy jelen volt nemeskeblű magyar nemes, tekintetes nemes nemzetes és vitézlő Rodonyai Jakab ur, több tekintetes vármegyék főfő táblabírája, stb. kéré ki magának a szülőktől, s azonnal meg is vásárlá tőlök, daczára minden ősiségnek és zálognak, örökre, akkori közép becsáron, három ezüst huszason. Azután haza viteté, s úgy nevelé a jámbor agg legény a csinos kis Jankót, miként saját gyermekét neveltette volna. E társnőm itt dajkálkodott fölötte,” s rá mutatott azon nőszemélyre, ki vele együtt jelent meg a barlangba s kit e történet folyamában már láttunk a fiatal óriás házi butorai között.

„Oh, halál, mit mosolygasz felém oly keserűen?” kiálta fel a mindinkább roskadozó. „De nem, nem! légy férfiú, Béla! hallgasd tovább! Kérem, tovább, kérem!”

„Nem sok hallgatni való van immár hátra. Az árvai családapa ugyan tovább hajtott szekerekével, nem tudom, hova; de az anyát, a különben még fiatal erőben levő derék személyt, én fogadám magamhoz szolgálatomba, bizonytalan időkre.”

„Mi, micsoda? jól hallottam-e?” reszkete Jankó.

„Ugy van, ugy. Én házamba fogadtam őt; eleinte jól is viselte magát, nem sokára azonban neki adta magát az életnek, kalapot, fátyolt, suhogó ruhákat, karpereczeket kezdve viselni, s oly kisasszonynya fejlődött, hogy az egész világ leányomnak hívé őt. Utóbb - mint te legjobban tudhatod, Jankó - nyilvánosan, szemem láttára, saját házamban a szerelem plátói epedéseinek is helyet engede szívében. Ezt többé nem szívelhetém. Attól tarték már, hogy lassankint engem is kítúr a házból. S én ez elbizott, hálátlan népet meg akarám büntetni.”

„Irgalom! irgalmazzon, asszonyom! A hölgy nevé t kérem!” kiálta Jankó, még egyszer fél kézre ülve az elátkozott barlangban.

„A hölgy épen itt van. Neve tulajdonképen Hancsa, ő azonban Irmának szereté nevezni magát.”

„Irma, ah!” ezt oly élesen sikoltá el Jankó, hogy illendő leírását hijába kísérteném meg, azután összezsugorodott tökéletesen.

„Mit hallok! te, fiam? te, édes kedves kis Jankóm! Zatraczeni!” sikoltá, ha lehet, még éleesebben a bájos Irma, jelenleg Hancsa, s anyai érzelme egész erejének szabad működési tért engedett.

De néma és pusztá lőn a barlang. Nem szólott benne senki, csupán a csalódás keserves érzelme rázkódtatá meg dobogásával időszakonként a barlangot, miközben a két ördögi nőszemély metsző nyihogással nyilatkoztatá ki kárörömét.

Az ál Béla még egyszer és utoljára nyitá fel szemeit.

„Irma, Hancsa!” szóla alig hallhatólag, s úgy tetszék, mintha mérlegelné e két szót: „oh, Irmám! te csupán anyám volnál, oh, te csak és csak anyám vagy, egyéb semmi!? Nem az fáj keblemnek, hogy kikoptam az ősi Rodonyai-családból, hanem csak az öli meg életemet, hogy te - szende bimbó - kizárólag - és csupán - anyám vagy! Meghaltál, szenvedély; meghaltál, Béla; halj meg tehát te is, Jankó!”

A hektikus pirosság, mely képén tündöklött, sápadt halálszinben ömlött el egyszerre egész testén, s a nagyszerű remények tanyája, a fiatal óriás, elpusztulva romokba dülve hevert anyja és a semmiség ölében. Ő nem volt többé. Exspirált.

A két vigyorgó sátán még egy pár léghasító kacaját küldé ki magából, azután megtelve diadalérzettel, visszaballagott a Laszlovszky-kerthez, ott kocsiba ültek s Pestre robogtak.

A Nemesis sűrű por alakban repült utánok s nem hagyandja el őket talán soha, mig Pesten tartózkodandnak.

Irma, alias Hancsa, beljebb ballagott szomorú szívével a Zugligetbe, s okulva a történeteken ismét egyszerű szolgálóvá szegődött egy hegyi majorba. S a ki nem sajnálja a fáradságot, meglátogathatja a szerencsétlent, s megláthatja, mi csüggedetlen buzgalommal feji ő minden hajnalban s alkonyatkor a major teheneit.

Éjfelenként meg-meglátogatja kétszeresen kedves Jankója sirhalmát, melyet csak egyedül ő maga ismer széles e világon.

Oh, nyájas olvasóim, ilyen szomorú az élet!

A HONSZERELMESEK

vagyis:

IGNÁCZ ÉS KONSTANCZIA.

ELSŐ FEJEZET,

melyben szerző feleslegesnek tartja óvását kinyilatkoztatni az iránt, mintha jelen cikket az Ignác és Konstancia név iránti gyűlölet iratta volna vele, mind a mellett, hogy e két emberi nevet teljes életében soha ki nem állhatta. Kéretik is a világ valamennyi Ignác és Konstanciaja, hogy ezen sületlen vallomást néma megvetésekre méltassák. Annál inkább ajánltatik azonban minden leendő apa és keresztapa figyelmébe. A fejezet kezdődik egy ismeretlen faluban s végződik a fővárosban. Címe lehetne: „A szobaúr.”

Mi szép az ébredő természet!

A reszkető szürkület, a méla derengés, a bomladozó fellegek, a ragyogó hajnalpir, az arcbőrt hivesen simogató fris fuvalom, a kitörő első napsugár, mely csillogó reggeli pongyolát ölt a káposzta zöldeskék levelein álmodozó kövér harmatcseppekre, a kapu nyikorgása, az álmos szolgáló egyhanguan halk seprőrángatása a tornáczon, a verebek csattogó csiripelése, a bárányok rezgő bégetése, a juhász fütttyentése, a lóistáló tombolása, tüsszögése, abrakropogtatása, a kolomp kongása, a kanász kürriadása, a gazda perlő pattogása a ház küszöbén s ugyanannak bodor füstölése a pipaszár végén, a tüzről pattant gazdasszony csengetyühangja, melyre a házküszöb elé tipeg a ház barom-fiatalsága, köztök a bugó galambok, éhgyomru mohósággal kapadozva fel a szakajtóból közéjük szórt magvakat, a nyitott ajtaju konyha tűzhelyén ünnepies buzgalommal lobogó lángok sustorgása, az örkutyák szájrepszto nyujtozása, a bámész ökröknek, a gazdaság ezen kérődző journalistáinak (honneur au propre métier! castis omnia casta!) lassu elvonulása a járom négyszögébe, s mindezek mellett és körül az Isten reggeli dicséretére ébredett nagymáminak remegő orrhangon ömledező buzgó éneke: ah, ez mind oly szép, oly bizalmas, oly kedélyes!

S mind ezt minden falusi ember sokkal jobban tudja, látja és érezi, mint egy fővárosi rideg falak közé vetődött toll leirhatná, mely mióta a lud hátáról leszabadult, amaz előszámlált s vele rokon természetébredési élvekben nem is részesült.

Nem is ezeket akarám leírni. Én némileg ellenkező uton járok; de én is azt mondom:

Mi szép az ébredő természet!

S ezt a falu ellentétében, a fővárosban, s a falusi családi lak ellentétében, egy pesti ház ajtóin s ablakain belül akarom fölkeresni.

De nem fogom egy egész pesti ház életének apró rejtjelmeit feltárni. A mystèrek irodalmát szaporítani én ugy is későn jönnék.

Egy ház Pesten! Pesten csak uradalom, de egy ország volna falun, ha oda helyeznék, különösen miután Budapest is csaknem szintén az. Király benne a házi ur, népét a lakók teszik. Rangosztályok benne az emeletek. Ki többet, ki kevesebbet, de mind az uralkodó önkényes kivetése szerint adóz, s pedig a nélkül, hogy országgyűlés tartatnék, a kérelmeket kihallgatnák és számot adnának. Helytartó a házfelügyelő. Fejedelem és helytartó igen

gyakran az ország határán kívül laknak. S ekkor, de különben is, az összes minisztérium, az egész végrehajtó hatalom a házmester kezében központosul. Közlekedési eszközök: a lépcsők, folyosók és ajtók; törvényszék: az udvari kut, hol a cselédség összeáll (a bírák tehát nem ülnökök, hanem állnokok), ítéleteket mondandó az ország nagyai és kicsinyei felett egyaránt szigorúan és kiméletlenül. Határbeli vámszedőt akarsz látni? Nézd a házmestert, mint nyújtja a 9 óra után elkészett lakos rézpénze elé rezes markát, s mint vesztegetteti meg magát, ha a contrebandot észre nem akarja venni. Rendőrség? Ez rendesen nincs. E tekintetben Házország hasonlít Magyarországhoz, hol rendszabályai még az agarász egyletnek is vannak, de a rendnek szabályai és ősei még mindig csak eszmében élnek. A mit egyszer egy utlevélkutatást már túl a rendén megunt angol utazó Budapesten kimondhatlanul becsületes és comfortable dolognak talált kinyilatkoztatni, s a mely nyilatkozatnak azután úgy megörültek Magyarországon, hogy mai napig is szabadon sétálhat bele minden galicziai zsidó és württembergi sváb. Létezési kényelem dolgában már régen túlhaladtuk nyugat civilisált népeit.

De folytassuk merész képzeletű országos összehasonlításunkat.

És van börtön is a házaknak országában. S e börtönök az udvarra néző és nyíló hónapos szobák.

Mennyi lelki kint, mennyi szent akaratot, mennyi szabadságvágyat zárnak magokba e tömlőzők! Mennyi fiatal és ép lelki, testi erő sorvad el bennök észrevétlenül, felhasználatlanul! Mi természetellenes a helyzet, melyben e börtönök lakói sinylenek!

Pillantsatok be, kérlek, egy ily udvari szoba magába vonult, társ és család nélküli, sötét lakójához, ismerjétek meg a természet útjától eltért mai századnak gyermekét, négy fal közötti életküzdéseiben, örömeiben és fájdalmaiban. Mi kisszerűek azok, mi gépiek, mennyire illőek egy börtön rabjához! De ezen rabok, mint talán minden rabjai a világnak, a reményről, boldog jövőről soha le nem mondanak, s a legmarczangolóbb tehetlenségi érzet mellett is a leggyönyörűbb tündéri álmokon keresztül szép jövőt látnak mosolygni.

Pillantsatok be a pesti szobaurakhoz, ismerjétek meg otthoni életök ridegségét, ha ráértetek, szép olvasónőim. És el fogjátok hinni, hogy az - mint az „Ördög részé”-ben mondják - „bizony czudar egy állapot!”

Mi is egy ily szobaurat keresünk most. Fel kell őt keresnem, hogy bemutathassam. A reggeli órákban legbizonyosabban találhatni otthon; de ha olvasóim e kora látogatást kissé röstellenék, inkább csak magam megyek, hű számadást adva itt utam eredményeiről.

Egy, a fővárosban, különösen annak minden közhelyein eléggé ismeretes szobaúrhoz akarok betérni; otthonos életében fogom meglesni a hőst, kinek életéből egy reá nézve fontos időszakot akarok elbeszélni. Előleges jellemzéseül most csak annyit, hogy okvetlen ő is hasonlít minden más szobaurhoz, a mennyiben benne is egy egész „világnak szive ver”, s belőle is még minden válhatik, mert előtte a háziuraságig, földesuraságig, tudósságig és családapaságig - e négy körül forog az élet - még minden ut nyitva és érintetlen áll, s ezek közül még egyiken sem bukott el. S hogy ez utakon boldogulnia egy szobaurnak nem lehetetlen, mutatja a világ folyása. Magányos udvari szobák voltak minden valódi nagyranőtteknek ringató bölcsői. Azt nem is említem, hogy még „nagy férfit” is lehet belőle, miután t. i. bebizonyult, hogy a legnagyobb emberek az udvari szobákba szorult, kevés pénzü osztályok kebeléből szakadtak ki.

Bemutatom őt, a természetnek ezen világos contrastját, fölébredésében. Korán reggel, azaz 7-8 óra tájban belépünk a háznak, melyben kiszemelt hősünk lakik, kapuján.

Kitelhetőleg csendes még minden. Aristokratikus alakokat, equipageokat, kráglitát, fejér nadrágokat és suhogó selyemruhákat a világért sem lehetne még látni sehol; csak a dolgozó

néposztály van már ébren, legalább csak azt lehet még látni az utczákon. A ház kapuszögletében egy tejes kofa uralkodik letelepedve, czéklapiros kezekkel osztogatva a környék szobaleányainak és szakácsnéinak a hófehér habarékot, mely később barna vőlegényével, a kávéval, lesz összeházasítandó. Felhágunk a lépcsőkön, hol a lámpa már régen kialudt. Ezen észrevételre egyébiránt és valószínűleg a háznak mindazon lakója fakadt, ki éjjél tájban szokott haza vergődni, és szerinte a pesti szokásnak, sötétséget harapva s homályba fogózva szállásába betapogatni.

Fölérünk a második emeletbe. Itt kell lenni a szobának, melyet keresünk. Fen vagyunk a folyosón. Nem látunk egyebet, mint felettünk egy darab kék eget, köröskörül csupa falat, ajtót és ablakot, s alattunk egy keskeny, négyszögű udvart, mely fölülről nézve mély, mint a kut, s melybe - mint ezt azonnal észreveszszük - a folyosó vas korlátiról, föleresztett kútgém vedreként, egy unalmasan elégyetlen és komor hosszú pofa bámul le egy zárt ajtó előtt. A paradicsom kapuja előtt örködött s lángkardokat suhogtatott gonosz angyalok ilyenek nem voltak, az bizonyos; minők lehettek? az bizonytalan. Ezen cerberus aligha célunkhoz nem vezet, aligha nem szolgálанд utmutatóul a bejáráshoz, melyet keresünk.

Ki volna más, mint hitelező, ki az adós fölébredési pillanatára éhezik hajnal óta? így fognak talán itt-ott okoskodni. Ha születése percében minden véleményt nem tisztelnénk, megbotránykoznánk ez okoskodáson. Nem, az nem volt hitelező. Mi a hitelezőt, különösen az olyat, ki az ember ajtaja elé jár strázsálni, az életben sem szoktuk észrevenni, s ezt csupán és kizárólag aesthetikai izlésünk tulnyomósága miatt, mely a csunyát, utálatost minden áron kerüli, s csak a szépet, örömdetést keresi; szépirodalmi művekben pedig, mióta Kendey Géza és mások, váltoikkal, adósaikkal és hitelezőikkel egyetemben, oly szúrós koszorukat arattak, hitelezőkkel mulattatni egyáltalában nincs elég bátorságunk. Az elkülönzött bejárású zárt ajtó előtt unatkozó egyént kefékből, porzóbotból, seprűből stb. álló mozaik-quodlibet egészítette ki jobb lába szomszédságában a folyosón, és szobatisztogató inas volt, egyéb semmi.

A zárt ajtón egy kis fekete tábla van s ráírva e név: „Sodrony Ignác ügyvéd és orsz. védegyleti tag. Hon található reggel 9 óráig, délután gyakran.” A név alá ez volt írva nagy betűkkel: „Ki volt itt?” S az ezen felírás által támadt rovatban ismét a múlt napi délutánon megjelentek különféle, változatos modoru kézvonásai, melyeket a csak éjjél tájban haza vetődő szobaur, immár Sodrony Ignác ur, éjjeli nyugalmanak tekintetéből, csak másnap reggel szokott tudomásul venni s kitörülni.

S ott olvassuk legfelül: „Uram! ez sokk! már harmaczor elpolontidani asz empert a derminus-sal! Nem jövek töbet. Maga lassa a tensur. S. Rosen...” (A többi olvashatlan, nem tudni „thal, baum, berg, stein, zweig,” vagy miféle más vég szótagot jelentsen.)

Továbbá egy másik kézirat: „Náczi! üssön meg a mennykő, miért nem tart itthon a fergeteg!” (Név nélkül, minek titkát Ignác ur hihetőleg érteni fogja.)

Ez alatt ismét: „Tisztelkedni kívánt, de fájdalom nem tehette, a ki holnap reggel már elutazik, Barnabás Simon táblabíró Nógrádból. Veres ökör, 6. szám.” (Ignác ur valószínűleg sajnálni fogja, hogy nem lehetett szerencséje.)

Végül a tábla alján e tyukkaparás látható: „I binn da gewessen - tuht mier leiht Herr von Sotron - je vous éme deux tout mon kör. Hermine.” (Hinni akarjuk, hogy ezt csak valami jó barátja irta oda kedvtöltésből.)

A mi már a fekete táblára nem fért, az magára az ajtóra iratott fehér krétával ilyképen: „Id vold az posta mar ketzer.”

Ilyen volt az ajtó. Az előtte álló inas ácsorgásából azt lehet következtetni, hogy Ignác még alszik, s a dörömbözés vagy nem tanácsos, vagy célhoz nem vezet.

A folyosóra néző két ablaknak sárgafejér mosatlan függönyei nincsenek, vagy lehet, hogy vannak, de leeresztve, összehuzva nincsenek, minthogy a szoba ura este soha sincs otthon (ki látott valaha nőtlen embert este otthon ülni?), s ha éjjel haza ér, úgy is alszik már az egész ház, minek hát a függönyöket leeresztetni? Ezen praktikus okoskodásának köszönhetjük, hogy most az ablakokon bepillanthatunk.

A nap mindinkább növekvő erővel emelkedik a láthatár középpontja felé, a sugarak bevetődnek a szűk udvarba. Egy pár közülök Ignác ur árva ablakaiba is betévedt, láttatni engedvén a szoba belsejéből némi „tárgyhalmazt” regényes félhomályban.

Mi szép az ébredő természet!

Közel az egyik ablakhoz egy íróasztal ébred, megrakva összevissza hányt-vetett irományok Csáky-szalmájával, könyvekkel, s egy nagy tintatartóval, mely nagyon hasonlít ahhoz, melyet a krónika szerint Luther Márton ur hajdanában az alkalmatlankodó ördögnek vágott fejéhez. De ezen tintányok igen nagy fontosságú eszközök a szobaélet világában. Bennök rejlik majd minden baj és öröm kutfeje, minden fájdalom orvossága. A mellett még keresetforrása is a szobauraknak: ebből szednek minden okosságot és bolondságot; innen kerülnek ki az infrascriptusok is, a kiknél kikerülnek, melyek idő jártával megássák azoknak fővárosi sirjait. S a boldogtalan szobaur vidékre kénytelen költözni, és bukott remények dohos koporsójaként ott hamvadni, pusztulni el egy számtartói hivatal s egy még számtartóibb háziélet testnövesztő, lélekfogyasztó temetőjében. Van rá példa akármennyi.

Fontos tehát a kalamáris. Mellette egy kisdéd támon a zsebóra nyugodott. S ez nem csekélyebb fontosságú a szobaéletben. Ez az egyedüli lény, mely él, mely mozog, mely int, mely parancsol a szobaur körül, melynek nem engedelmeskednie lehetetlen. Házi barátnál, feleségnél ez több és hatalmasabb. S ha ennek szava néha napján - mivel megindíttatni elfelejtetett - eláll: akkor a szobaur életének nincs iránya, tetteinek nincs vezére, késedelmeinek nincs határa. Öntudatlanul bolyong Pest utcáin, miként vad az erdő sűrűjében; otthon nincs nyugta, nincs maradása; s ha itt-ott tornyok nem ágaskodnának az ég felé s harangok meg nem kondulnának, egészen megfelejtkéznék róla még a természeti ösztön is. Szobaur nem ösmeri az időt óra nélkül.

A szoba falai tele voltak akgatva országos férfiak rámás és rámátlan arczképeivel, melyek nagyobb részint a „Pesti Divatlap” műmellékleteiként jelentek meg. Különösen pompázott a védegyleti bált, de különösen rajzolóit s a rajz kiadóját jellemző divatkép nagy arany rámában. A szomszédjában levő szegről a juratuskorra emlékeztető acél szablya zománcza fogá fel az ébredésre intő napsugarakat.

Távolabb, a szoba háttérében, több viseltes butordarab társaságában áll az ágy, melynek tarka párnáin Ignác álomba merült feje nyugszik. Beszédes képe most is szólni látszik. Valószínű, hogy álmodik. Ki volna képes elmondani, miről álmodik? Később, ha jobban kiismerendettük lelke állapotát, tán megsejthettük volna alvajáró gondolatait; most legjobb szándékunk mellett sem adhatunk e tekintetben felvilágosítást.

Pedig ébredésének módja ünnepnap i álmakra mutat. Jobb kezét hirtelen felüti s nagyot vág a falon öklével. Az ökölfájdalom megnyitá két szemének ökölkéjét, melyek zavarodottan tekintenek szét, majd merően egy pontra szegződnek, mintha elröppenő álmképeit akarnák egyenkint magokba visszaszívni.

„De hijába, vad nem tün ki,
És haragban ég az urfi.”

Bekövetkezék a kiábrándulás kinos percze. Lekonyul a fej, lebomladoznak a kezek s keserűre huzódoznak az arcz izmai. S az öntudat megérkezik, és megszületik egy kebel mélyéből felzúgó sohaj, melynek értelme: „Csak álom, nem valóság!” Ignác kidörzsöli szemeit, elsimitja homlokára lógó hajfürtjeit, s a fölkelésre gondol. Mi szép az ébredő természet!

E pillanatban zörgetett az ajtón az unalmát megunt ruhatisztító szolgál.

Ignác felugrik, fél percz alatt tetemén van házi pongyolája. Az ajtóhoz tántorog, egyet csavar a kulcsra, s beereszt egy pár fényes csizmát, s a már ismeretes komor cselédet, ezen közös jószágot, melynek legalább is tiz compossessora van a városban. S ezeket mind egy szálígy egy reggel tisztítja meg s keféli ki.

„Ugyancsak soká várok, tens ur!”

„Soká, Márton?”

„Bizony soká. Már odább akartam menni, tens ur!”

„Odább, Márton?”

„Mert hát sok uram van nekem, tens ur!”

„Sok, Márton?”

„Bizony sok. Hanem mert hogy mindig pontban hétkor itt legyek, azt akarja a tens ur!”

„Ugy van, Márton.”

„Máskor nem várok oly soká, tens uram!”

„Ejha, Márton gazda!”

Ezen párbeszéd némi csekély stylaris változással minden reggel el szokott mondatni; eredménye is mindig egyforma, azaz: semmi. Csak jogainak fentartása végett szól Márton, követve a gravaminális politikát. A beszéd közben Márton hozzálátott a tisztogatáshoz; Ignác ur pedig tulajdonképen azt sem tudta, mit beszél, mikor Mártonnak felelt. Gondolatai tökéletesen mártontalanok valának. Márton pedig szabad folyást engedett szokott bőbeszédűségének; de beszélhetett akár ítélnapig, Ignác azt nem hallotta. Mert az ágyazás megpillantásakor Ignác szivarra gyújtott s kiment a folyosóra szellőződni.

Nem volt senki, a ki lesse ébredését; nem, aki szerencsés jóreggelt kívánjon neki; nem, a ki örüljön, hogy ismét friss egészségben láthatja; nem, a ki husra és zöldségre pénzt kérjen tőle. Ah! ilyen a szobaurodalom! S ezen egyhangú magányos ébredések lassankint oly lélekállapotba sülyesztik az embert, hogy bekövetkezik az idő, midőn önmaga sem örül többé magának, önmaga sem gondol magára, s önmagát is oly semmi embernek tekinti, mint azon senkik, a kik az ő házi életében mindig jelen vannak.

Len az udvarban „donauwassert, handlét, kaufens a műli-t” s több effélét kiabáltak, a kutat rángatták, söpörgettek, szemetért csengettek, stb. S Ignác a második emelet folyosóján aprózgatta sétalépteit, s ámbár nem tudta, hol kezdje a gondolatot, de azért gondolkodott és szivarozott.

Mi gyönyörű az ébredő természet!

A fölébredt természet megvárta, míg szobája ki-, ruhája megtisztul; azután hozzálátott az öltözködéshez. Sokáig nem tartott a toilette.

S épen midőn már teljesen fölkészülve ajtaján ki akarna lépni, reggelijének út közben leendő bevétele után hivatalos óráiba menendő, azon perczen a házmesternébe ütköznek szemei.

„Tens ur, egy ismeretlen szolgáló e levelet hozta e perczen.”

„Kitől?”

„Nem mondta.”

„Hah! - gondoltam - Vannak előérzetek - oh Istenem!”

A levél felnyílik. Az aláírás megkönyeztetik, hanem az örömmel miatta. Ignác elragadtatása határt és ház mesternét és sok más egyebet nem ismer, mit azonban meg lehet neki bocsátani. A ház mesterné Ignác minden réz pénzének birtokosává lesz. Ignác csókokat hint a rózsaszínű levélre, összetördeli, ismét elolvassa, szobájába tér, meg újra kimegy, ismét betántorog, végre elrohan.

Mi lelte a fölébredt természetet?

MÁSODIK FEJEZET.

Hogyan történt Ignác és Konstancia megismerkedése. Megmutatása annak, hogy ők is csak olyanok voltak, mint Ádám és Éva s mint Romeo és Julia. Ők is csak a szerencsés véletlennek köszönhetnek mindent. Ignác nem messze áll attól, hogy Nácivá, Konstancia, hogy Stancivá fajuljon. Kik voltak ők? s miért voltak honszerelmesek?

Sodrony Ignác azon jó hirben állott, hogy otthonról is lehetne valamije, s hogy két keze és egyetlen feje munkája után is tisztességesen élélhetne. Az elsőre nézve nagy ur volt, az utóbbit illetőleg lényegesen különbözött a nagy uraktól. Igaz volt-e a közhir, nem-e? azt Pesten, hol ezer meg ezer ember van, ki maga sem tudja miből él, minden este maga is elbámul, hogy mégis él, s minden reggel azon busul, hogy ismét élnie kell, ezt Pesten bajos eldönteni.

Annyi igaz, hogy Ignác ur egy nagy hirben álló nagy hazafi „oldala mellett,” hites ügyvéd léte titoknoki (=irnoki) szolgálatokat végzett; miért is a napnak használatlanul fenmaradt óráit kapta szabad rendelkezésül s mértékletes havidíját jutalmul. Egyébiránt napról napra rettenetesebb „hazafivá” fejlődött. Illő szakált s bajuszt eresztett, hirlapi ujdonságokat olvasott, s ezen studiuma folytán a kávéházi asztalok körül őt körülvevő, de nálánál - hallgatásuknál fogva - okosabb vendégek előtt úgy varrta a magyar politikát, mint akármelyik politikus csizmadiája. Elméletei hasonlítanak kétkrajczáros szivaraihoz, melyeket valóságos iparpártoló szenvedelemmel pusztított: égtek, hamvaztak, piszkoltak, bűzlöttek s keserűséggel teljesebb valának.

Sok országos férfiúval Ignác néhányszor már csaknem kezét szorított; annyi bizonyos, és erre akár meg is esküszik, hogy igen sokkal beszélt; minél fogva a vidéken, hol született s növekedett, s melynek fiaival folytonos hazafiúi összeköttetésben él, meglehetősen nagy férfiúnak tartatik, kinek országos híre még csak azért nincs, mert le s z ! Minden fáklyás zenénél ő vitte az első szövétneket, ámbár - mint maga is megvallja - ilyen alkalomnál még soha sem szónokolt. Ha kérdik: miért? nem szól; csak fejét rázza és szánakozólag összehúzza vállait, mondván: hja!

Megyei gyűlésekből s országos ügyeket tárgyaló más összejövetelekből a világért sem maradna el. A zöld asztal elnökségéhez legközelebb álló helyet ő szemeli ki magának; legnagyobbakat a szóoklati witzeknek ő nevet, leghosszabbakat a hazafiúi fájdalomnak ő sohajt, leghatalmasbakat a lefőzésnek ő tapsol. És kimondhatatlan boldog, midőn egy elkésett hazafiúnak ő tolhat alája széket, vagy midőn az egész gyülekezet szeme láttára egy, a szóoklat által kiszáradt torok tulajdonosának ő adhat által egy hajdu-assistentia által nyert pohár vizet.

Szintoly boldog végre, midőn a gyülekezet elnökéhez vagy egyéb fontos tagjához, szintén a közönség szeme láttára, hozzá simulhat, füléhez hajolhat s ezekbe besughatja: „Tens (vagy méltóságos) uram! egész nap jártam utána, de nem találtam sehol,” mely igénytelen szavakat ő azonban oly arczkifejezéssel kísér a fülekbe, mintha legalább is azt mondaná: „Ejnye, Laczi, kössön fel a hóhér, be pompás oratiót csaptál!”

Az utcán még talán senki sem látta Ignác urat a nélkül, hogy - a mire ő is sokat ad - jótékony czélu aláírási ivateket ne hordozott volna hóna alatt. Aláírókat minél kevesebbet kapott; no de az ivtartók mindenütt azon szalmaszáraz, melyekhez kétségbeesésében kap hozzá a jótékony czél.

Azon kívül Ignác az irodalom körül is bujkál. Több szerkesztőt személyesen ismer, azt mondja; s ismerősei mindig megtudják, mikor melyikkel találkozott, s melyik fogadta el köszöntését legszivesebben, melyik tehát e szerint legderekebb ember közöttük. A fiatal költőkről és journalistákról pedig csak per Marcsi, Berczi, Miska, Jancsi beszél; s ha épen akarna és kívánnák, akár mennyi ujdonsági cikklet ki tudna mutatni, melyekkel tulajdonképen, és hogy az igazat megvallja, ő kedveskedett az ujdonságok íróinak. Minden hirlapi cikklet azonban nem tetszik neki, különösen azok nem, melyeket nem szokott olvasni, mint p. o. a nehezebb emésztésű vezércikklet. Ezekről, ha szó van, csak azt szokta mondani: „Hagyd el, nem ér az semmit, számár az a sok tudós - nincs bennök agitatori szellem - csak olyan „doktrinér” dolgokat ne írának azok az emberek.” Akkor meg épen a guta környékezi, midőn a lapok idegen nyelvű mondatot idéznek cikkletükben. Könyveket olvasni nem szokott.

Ilyen volt Sodrony Ignác bensőleg, polgári szempontból tekintve. Emberi szempontból véve fel, fiatal volt, szerelem dolgában fogékony, és magyar érzelmű hölgy karján, de csakis itt, ugy volt meggyőződve, hogy a mennyország bérlett ki magának örökös szállást.

Külsejéről rágalmazás gyanuja nélkül sokat mondani nem lehet. Termete magas s hizottság hiányában előre görbült, háta kidüledt, mint sokat ülő principálisok embereinél szokás. Fejének sok hasznát lehetne venni, ha a charivari-irodalom és művészet nálunk is divatban volna. Arcza ugynevezett éjjeli arcz, melyet nappal jobb meg nem nézni; környékezte, a hol kellett s lehetett, bajusz és szakál, meghagyva, a mint a természet előtolta; olló soha sem bántotta; a mi meg is látszott rajta. Fejének haja hosszú volt, s a szakállal együtt azon két sajátsággal birt, hogy inkább fekete volt, mint barna, s hogy soha életében egyetlen egy szál sem göndörödött még karikába tüzes vas nélkül. Nyakravalója csokrának kötését senki sem értette, oly sajátságos stylban volt componálva. A fekete attiláról azt állítja, hogy azt talán csak szemfödelenek reá ruházása alkalmával fogja másnemű köntössel fölcserélni. S a mikor ezt mondja, mindig megemlékszik a halálról: epedőleg szemei közé néz kedveseinek, ha épen velők van találkozósa, megemlékszik a jelen nem levőkről, s kedélye elborul, mint sok más becsületes érzékeny kebelé. Testének egyéb részéről nem szükség szólanom, hogy bebizonyítsam, miképen Ignác tetőtől talpig érdekes alak volt.

S az nem lehet, hogy ezen érdekes jelenségen, ha másnak nem is, de legalább valakinek szemei meg ne akadtak volna. Részemről az első fejezetben mondottakból is sejtettem már ilyesmit; nem tudom, mint éreznek e tárgyban olvasóim. Egy levelet hozott a ház mesterné, mely nála tétetett le Ignác ur számára, félig titkon, ismeretlen nőszemély által. Ez nyomára vezethet a „turpisságnak.”

Miképen jutott a levélhez? Nem lehetetlen ugyan a mai világban sem, midőn már az „elisir d’amore”-féle italkák kimentek divatból, hogy valami metaphysikus uton jutott a levél birtokába; azonban igen valószínű, hogy ennek egyszerűen prózai és természetes előzményeinek kelle lenni. Mióta a „sorsok, véletlenek, rejtett ajtócskák és veres haju intrigánsok” illendőképen kikaczagtatnak: azóta így történik ez nem csak az életben, hanem az irodalomban is.

Ignáczt természetesen uton kapta a levelet.

A színházban operát adtak. Ignáczt, a titoknok, maga sem tudta miért, az operában iparkodott legtöbbet élvezni látszani. S ebben annyira ment, hogy otthoni magányában több ízben el is akart már néhány áriát kezdeni, de hangja mindannyiszor a Zsobri nótájára csapott át. Szerető fecsegők- és fecsegni szeretőkre nézve az opera igen kényelmes multság. Feszült figyelem nem kell, s a történet fonalának elvesztésétől nincs mit rettegni.

Ignáczt jelen volt az operán. Nem sokat járogatott fel s alá, nem sokat tapodta mások lábait, hanem rápillantott egy zártszékre, melyre máskor is szokott pillantani, s nem látván rajta senkit, átellenes irányban a földszinti nézőtér falának dülve, megállapodási pontot vett. Pillanataival az üres zártszéket őrizte.

Alig telt belé néhány perc, s a zártszéknyitóné vezérlete alatt két hölgy tolongott be, s csakhamar lecsattant a két zártszék, melynek egyikére a terjedelmes nagynéne, másikára a szikár unokahug telepedett le.

Ez volt ama Konstancia, kivel már régóta ijesztgetem olvasóimat. S ha látták volna személyesen ezen kisasszonyt, miként én láttam: akkor megismerhették volna Ignáczt izlését. Az izlés különféle, azt mondják, s ezen izlést különösen lehete különféleképpen mondani. Kimondhatlan gonddal fészült fej, gyermekded fodrozattal, melynek színe ragyogott, mint a fénymáz; tul a rendén cifra és tulipános öltözet, s általában annyi mesterkéeltség, hogy általa a természetes bájak minden legkisebb maradványa is elüzetett. Ha Konstancia életkorát ötvenre szabták oda fen az egek hatalmasságai: akkor ő a jelen perczben már megette kenyérének javát. Fájdalom a harminczon tuli alkony felé látszott már élete napja leereszkedni. Elég durvaság ezt tőlem ily nyilvánosan kimondani.

De durvaságomért teljesen kiment Ignáczt nemes gondolkozásmódja. Nem egyszer monda ő, hogy az élet keserű tapasztalásai (saját érdekében kívánom, nehogy valaki utána járjon e tapasztalásoknak) már régen megtaníták, miszerint nem szépségben, nem fiatalságban keresendő az élet kéje s az asszonyi nem által eszközözendő boldogság kutforrása, hanem a hölgyek szellemi felsőbbségében. S a mi Konstanciát illeti, ki a színház 10 év előtti fölépítése óta csüggedetlen buzgalommal frequentálja azt, róla már sokszor hallotta s régen sejtette, hogy társalgását élvezni annyi, mint a teremtés remekét, az emberi szellem nagyságát bámulni, s honleányi buzgalmu beszédeit végig hallgatni több, mint egy egész évi divatlapí folyam vezérczikkeit egy huzomban végig olvasni, és végre országgyűlésre beillő lelkesedését nézni bizonyosan nem kevesebb, mint édes magyar hazánk boldog jövődjét elérve, két tenyerükön hordozni.

Szorosan véve a dolgot, úgy áll a mai világ s kizárólag hí- és divatlapjaink által mivelt és nevelt asszonyaink és férfaink szellemi vágyódása, hogy Ignácznak rossz néven venni nem is lehetett, ha Konstancia hírhedett tulajdonai által egészen elbájoltatott. Lehetetlen volt vele minden áron meg nem ismerkednie, s már régóta leste az alkalmat vele közelebb viszonyba jöhetni. Az üdvöt vagy kárhozatot méhében hordó pillanat megérkezett. „Most vagy soha!” kiálta fel Ignáczt, a mint Konstanciát megpillantá, s elővette a vele szomszédos zártszék jegyét, melyet reggel óta hordozott zsebében, s ment!

Egymás mellett ültek Ignáczt és Konstancia, először életükben! Mély értelmét e szavaknak csak azon keblek fogják megérteni, kik már egyszer epedtek „birhatatlan”-ért. Egyenesen, merően, mozdulatlanul ült eleinte mind a kettő, mint két kő szent. Ignácztban a dicsért szellemi fensőbbségnek megélvezési vágya furta a kíváncsiságot. Mindenütt nehéz a kezdet. Ignácztot a boldogság előérzetének fellobbadozó lángja ugyancsak fűtötte belülről. Első szava nem is volt más, mint ez:

„Ah! nagyon, rendkívül nagyon meleg vagyok!” s egyet törült homlokán. A szavak úgy valának intézve, hogy a kisasszony magához intézetteknek is vehette azokat, nem is, a mint jónak látta.

De a kisasszony sokkal inkább tudta az illedelmet, semmint ezen reflexióra egy előttünk ismeretlen gondolatnál egyebet teremjen. Mindazáltal fölemelé kissé két karját s egyet igazított két karpereczén. Nem tudom, volt-e Ignáciban annyi lovagias becsületérzés, hogy illendően észrevette volna azokat.

Ignác új ostromnak indult.

„Oh, mi fölséges ária!” szóla ismét remegő hangon. Ez már inkább szakba vágó észrevételnek látszott a kisasszony előtt. Kissé félre is pillantott, ekkor találkoztak szemei az ignáci szemekkel. Ignác színről színre látta azokat. Világos zöldet sugárzottak ők; de Ignác azzal biztatta magát, hogy nappal bizonyosan sötét kéket mutatnak. A kisasszony azonnal le is kapta azokat, s az áriát kereste velök a szinpadon, mely meg lőn dicsérve.

Ignác kétségbe kezdett esni e hallgatagságon. Csakhogy még nem tudta, önmagát szidja-e vagy más?

„Nagysád mindig ily szóval?” kérdé vég elszántsággal. Konstancia kissé körülnézett, mintha kételkednék, vajon igazán hozzá s nem máshoz intéztetett-e a kérdés; azután meggyőződve, hogy az nem lehet más, mint ő, le nem irható nyájassággal fordult barna fejecskéjével (ő képzelte fejecskének) Ignác felé, mondván:

„Különös szokása az az emberi nemnek, tisztelt kegyed! hogy midőn hallgat s nincs kivel beszélnie, rendesen szóval. (Ignác csodálkozik.) Igen, rendesen szóval. Egyébiránt én azt tartom, s ezt komolyan mondom, hogy a mily nehéz feladat valóban ez nőkre nézve, teljesítése szintoly dicséretes. Ön is tudni fogja: minket hölgyeket azzal vádol a férfiúság, hogy kissé csacsákak vagyunk. (Ignác megrémül a vádon s dicséretes kivételekről akar szólni.) És, és, megvallom, a gonosz férfiak ezen vádjá nem is egészen alaptalan. Részemről az igazságot még az ellenféltől, igen, az ellenféltől is, szívesen elismerem s elfogadom. (Ignác elismeri az érdemet.) Mindazáltal én fölötte szeretném, ha hölgyeink, hazánk hölgyeit értem, (Ignác is érti) kissé bővebb beszédűek volnának. Önnek bizonyosan volt alkalma, oh én nem kételkedem, nem ismerem ugyan a férfiakat, de, no de, mondom, önnek bizonyosan volt alkalma sok magyar hölgnél észrevennie, hogy társalgásuk oly darabos, oly nehézkes, oly, ah, én nem is tudom, minek mondjam. (Ignác sem tudja.) Pedig tőlünk várja e tekintetben a haza jobb jövődjét. A nő a leendő családanya, a férj boldogítója, a család eltető szelleme, s a többi. De a nőnevelés hazánkban! (Ignác hasonlót akar állítani a finevelésről.) Én is voltam néhány év előtt (ezt igen futva mondta ki a kisasszony) egy hazai nőnevelő intézet növendéke. Istenem, minő rendszerek! Oh ha akkor úgy látok a világba, mint most! (Szünet. Ignác vigasztalni akarna.) Csak későbbi folytonos elmeképzés és ernyedetlen szivnemesítés által sikerült pótolnom az elmulasztottat. Novellák, költemények, színbirálatok és különösen a komoly honleányi kötelességekre intő cikkek nem, oh bizony nem voltak reám nézve haszontalanok. (Ignác nem tudja megfogni, miképen is lehetne ezen kételkedni.) Most legalább ott vagyok már, hogy néha-néha egy szende kis verset... (Itt megáll a kisasszony, és azután megijed.) De bocsánat, minő bohóságokat fecsegek én itt egy teljesen ismeretlen ur előtt, oh én könnyelmű és vigyázatlan!” (A szemek lelapulnak, s a kisasszony teljes szeméremmel a virágleveleket seprí le kezével, melyeket beszéd közben ölébe tépegetett.)

Ignác sokat várt, de annyit nem, mint a mennyit kapott. Legalább hat hirlapi cikk kivonatát hallotta elpergetni a szóltan hölgy által. Érezni kezdé a szellemi fensőbbiséget.

„Ismeretlennek?” vága közbe Ignáczt rögtön, a mint lehetett. „Oh ne mondja e szót nagysád! Ismeretlen, az vagyok igen, mert oh hiszen engemet senki sem ismer. (Konstancia ellenkezni akar s már is bánja szavát.) De hiszem Istenemet, nem leszek az soká. Nagysád észre fogja rajtam venni, hogy gyönyörű szavainak, a kebel mélyéből fakadó érzelempatakja ezen jobb világba andalító csörgésének meghallgatására teljesen érdemes vagyok. Mi férfiak oly boldogtalanok vagyunk Pesten, teljesen kizárva a nemesebb hölgyek társaságából. Falun ez egészen más; ha haza megyek, ott minden női szem rám néz. De ők vágyaimat ki nem elégítik. Oh pedig mi az élet nők nélkül! Van szerencsém magamat előlegesen bemutatni: én Sodrony Ignáczt ügyvéd és házi sekretarius vagyok.”

Konstancia még csintalanabban mosolygott, azután az illető vonalban felnézett Ignáczt szemeibe, melyeket kékeknek látott, holott azok éjjelnappal zöldék voltak.

„S azt hiszi ön - mondá a mosolygó - hogy én ezt igazán nem tudtam? Régóta van szerencsém önt távolról ismerni, s ön élete pályáját bálokban, színházban, megyei gyűléseken, stb. figyelemmel kísérni. Csak próbára akartam tenni: vajon... vajon... ah, nem merem kimondani... vajon fölfedezi-e magát nekem?”

„Lehetséges-e? Vágyaim legszebbike teljesezésbe megy-e? Tehát volnának előérzetek a világon? S míg én a rögzös honfiúi pályán haladok, éjjeleket átvirrasztva, gondok között, jutalom reménye nélkül, mellőzve, hátra téve, pusztá önérzetre támaszkodva: (Konstancia örvend a tulipános phrasisoknak) addig engem a honleányok legbájlóbbika figyelmére méltat, figyelmére! Oh, s én mennyi szépet s jót hallottam itt-ott zengedezni nagysádról, s mennyi kinteljes erőködésembe került a visszavonulás. Áldva legyen a „szerencsés véletlen”, mely most összehozza bennünket!”

Mennyi volt igaz a kölcsönös bókokból, mennyi nem, azt ők tudják legjobban. Mind a kettő hazafiúi érzelmeit használta fel hódításának eszközeül, s ilyen ember van akárhány a lánglobbanásu hazában.

Kis szünet állott be, s ennek be kellett állnia, mely alatt Ignáczt Konstanciát nézte, ez pedig nézette magát amaz által. Ilyenkor támadnak a vágyak, epedések és kívánságok.

Konstancia megszólalt, nagynénjéhez fordulva: „Nénikém, van szerencsém bemutatni Sodrony urat!”

„Ah!” válaszolt a nénike s ezzel mindent kifejezett.

Ignáczt ur Konstancián keresztül a nénike elé nyújtá bókját.

Most már nem fogtak ki a beszédből. Ignáczt kérdezte Konstanciától: ismeri-e azt a kráglis bárót ott a veres páholyban? azt az egyszerű tudóst ott az egyszerű páholyban? ezt a nagy férfit a földszinten? azt a híres mazurtánczos divatlapszerkesztőt a zártszékben? (kinél jobban csak Ignáczt járja a mazurt) stb. stb. De Konstancia mindent ismert, mindent tudott, minden egyénre egy-egy szeretetre méltó kis rágalalmazást ruházott, a mit Ignáczt véghetetlen szellemdusságnak talált.

Lefolyt az idő, isteni mulatság között. Vége az lett, hogy Ignáczt karon fogva kísérte haza Konstanciát. Haza érve, meghökkentek, hogy már otthon vannak. Megállottak. Mind a kettő szólni akart; de nem tudott.

„Náczi!” kiálta fel végre a hölgy, karját kinyújtva.

„Stanczi!” rebegé a férfi, a kar végének keztyűjét ajkához vonva. A „nagysád” örökre száműzöttnek látszék. Rendez-vous-t nem határoztak; de más nap reggel Ignáczt egy levelet kapott, melyről már fen tévék említést, s mely betűről betűre így szólott:

„Tiszteltt kegyed, reszkettnek kezeim midőnn, tolho nyulok. Először történik életembe, hogy férfiuho irokk. De bátorságot vettem magamnak. Magyar Leány létemre valódi gyávaság volna tőlem bátorsággal nem birni. Vannak szomorú pillanataim, melyekbe az egész világtul busan, elfordulok, nem hijába mondja az én kedves Kövessy Kálmánom:

„Nem öl hiuz hiuzt, sem róka rókát
Nem ejti meg:
Vagytok hiuznál, rókánál, vadabbak,
Ti emberek!” (Oh ugy van!)

Gyönyörű sorok! Vajon tudja-é, kicsoda ezen Kövesy Kálmán? Oh ez nem új, ez gyakorlott régi toll! Ne gyanicsod azomba Kegyed célzást az utóbi két sorba. Vannak az emberek között is dicséretes kivételek. Itt már célzás van: vajon észre fogja-é kegyed venni? kíváncsi vagyok. Tulajdonképpen nincs semmi írni valóm, hanem azért ne gondolja kegyed hogy csupán stylusomat akarom itt kegyednek bemutatni. Oh nem.

„Megátkozott a sors engem
Kegyetlenül!
Érző szívet dobott belém
Átokjelül!” (Hanem ezt csak Kövessy mongya)

Máskor majd az én kedves Hiadoromból idézek egy pár sort, verseinek nagy részét leírtam magamnak, hanem ezt csak 4 szem közt mondom. Nem szeretném ha ő megtudná falusi magányában, hogy „főrangú hölgyével” ketten vagyunk, a kik szeretytjük. Most olvasom a derék Schultz testvérpárnak (melyet személyesen is ismerek) derék munkáját: „A Szűz legszebb célja.” Van jövője a magyar hölgyvilágnak is. Vajon emlékszik-e még kegyed a múlt tél egyik bál alkalmával rajtam volt veres bársony mellénykéjű ruhára, a kit a „F. Divatlap” képe után csináltam. Ma újra megnéztem, abba voltam mikor kegyedet először megláttam. Boldog idők. Ha kívánja, megmutatom kegyednek egyszer. Algyon meg minket a három Isten! Krancz Konstancia m. k.

1) Utóirat. Ne haragudjon, hogy oly rosszúl írtam, nagyon siettem és rossz a tollam. Konstancia m. k.

2) Utóirat. Ma este 7 órakor Kasper táncmesternél leszek a szélutczában Donerházba 2-dik emelet, táncpróbán. De kegyedet hivatalos foglalkozásai fogják meggátolani. Ugy-e? Stanczi m. k.”

Igy hangzott a levél, mely Ignácot oly boldoggá tevő.

HARMADIK FEJEZET.

Náci és Stanczi teljesen értik egymást. Nyilatkozatokra kerül a dolog. A történet folyama rohanásnak indul, mindaddig, míg ismeretlen tájakon egészen el nem vesz. Tapasztalni fogják e fejezetből az olvasók, hogy egyik legmegbecsülhetlenebb tulajdona sok elbeszélőnek az utolsó fejezetek írása, a befejezés és elnémulás.

Midőn Ignác az egész terjedelmében közölt fentebbi levéllel szállásáról hivatalos óráiba rohant, már akkor el volt határozva lelkében, hogy azt nem mutatja senkinek, egész nap lementéig hallgatag, néma, komor és sötét lesz, és csak midőn az est közeleg s az ünnepies

öltözködés órája megjelent, fogja enyelgően nyájasra szoktatni érzelme képviselőit, arczvonásait. Már akkor elhatározta, hogy szebb, kedvesebb, játszibb kedélyű levelet annál, mely az ő kezében van, soha senki sem olvasott. S ha igaz ama német közmondás, miszerint az ur Isten a szivre néz, nem pedig az orthographiára, lehet, hogy Ignác nem ámitotta véleményével a világot. „Mennyi finom fordulattal teljes az - gondolá magában - és mennyire szeszélyes elmésséggel csattan a végén a meghívás! Oh, ilyenre csak hölgy, csak ő képes!”

Azt is elhitette magával, hogy ebéd után azonnal Kövessy Kálmánra adja magát, s kedvnyerésül, elmederítésül és meglepetésül betanul belőle néhány strophát. Továbbá lelke minden erejével iparkodott a levélben említett veres bársony mellényű báli ruhára visszaemlékezni, melyben Konstancia először látta Ignácot; s az emlékezés annyiban csakugyan sikerült, hogy a ruháról ő is azt hitte, mikép az gyönyörű lehetett. Végre feltette magában, hogy esküdjének bár össze ellene a világ minden principálisai és titoknokot tartó emberei: neki ez este hivatalos foglalkozása nem lesz. Igenis, nem lesz! sőt mi több, ilyenkor különben sem volt soha semmi dolga.

Hogy a várva várt est bekövetkezett, szükségtelen elmondanom. Mind a mellett, hogy Ignác a délutáni időnek rá nézve rendkívül lassu haladásából már azt hitte, hogy az est csak másnap reggel fog Pestre érni, az est mégis megjelent szokott időben. Oh, de mit nem hisz el mindent a szerelmes ember!

A szélutczának egy második emeletében egy tánczmesteri, bocsánat! tánczművészi szállás várta vendégeit. Szállás alatt egy ajtót, két ablakot s ezeknek között egy sovány butorzatú szobát kérek értetni. A tánczművész ur is szobaur volt.

A szoba tetejéről lecsüggő vilárnak négy szál gyertyája közül még csak az egyik volt meggyújtva. Jele, hogy a vendégek még nem érkeztek meg.

Egy széken, mely a kályha és ágy közötti sutba volt beplántálva, egy bozontos szemöldökű, sörszinű öreg hegedűs ült. Jele, hogy a vendégek már itt lehetnének. A vén hegedűs ismeretes pontosságú ember. Fiatalabb korában, mikor még a pesti német színház in floribus egymaga volt színház a magyar fővárosban, az itteni zenekarnak volt tagja, hol trombitása, hol fagottistája. Most, öreg napjaira, midőn számos családja is van, a sörben is telhetetlen, a szeme is mindinkább gyengül, a német színházból kimaradt s a fővárosi tánczművészek leczkéin rontja hegedűjét. Egy taktust tizszer is el kell kezdenie s ismét abban hagynia, míg a növendékek utána járni képesek. De már nagyon bírja a szükséges phlegmát. Pontosságáról híres. Mikor a szobába lép, mindig akkor veri a hét órát.

Legelső, a ki belépett, Ignác volt. Tetőtől talpig feszes ünnepi ornatibusban. Ha lefestetné magát a műkiállítás számára: bizonyosan így öltözködnék fel. Ignác ugyan talán még soha sem volt e helyen; de lehetett-e Konstancia szeszélyesen elmés meghívásának nem engednie? annyival is inkább, mert tudta, hogy az ily tánczpróbákon különben is minden tisztességes frakku „fiatal” szívesen láttatik. S ő némileg ismerős is volt a tánczművésszel. Ez egyszer Ignácot is felszólította sok mással együtt, csinálna neki egy ujonan feltalált magyar tánczának nevet. De nem minden ember dr. Bugát, hogy nem egy, hanem 40,000 új szót csináljon. Ignác sem csinálta meg a szót; hanem azért emlékezhetek egymásra, így gondolkodék Ignác.

A tánczművész leczkéi mint legmagyarabb szelleműek valának hirnévben gazdagok. Csupa magyar fiú, leginkább jurátusok és kereskedő segédek, tanultak tőle az otthoni esti előadáson; csupa attila s aranyrojtos nyakkendőből állott a tánczbeli viselet. Ezen finövendékei kedvéért a derék és lelkes tánczművész néha napján hölgyeket is hívott meg, összeszokás végett: nagyrészt csupa német varró leányokat, ezen pesti grisette-fajt, melynek csacskasága azonban a magyar nyelv szépségeivel is igen hamar megbarátkozik.

Ilyen estélyek ünnepek voltak. Ilyenkor ki volt hirdetve, hogy a szoba ki lesz világítva, azaz: négy szál gyertya égend a luszterben, s hogy zene is lesz, azaz: a vén hegedűs elfoglalandja sutját a kemencze mellett.

Ignác a félhomályu szobába érve, nehéz szívvvel várta a történendőket. Az öreg művész azonnal szóba állott vele, a drága időn és inségen kezdvén a dolgot, mikhez hasonlókat - pedig már láthatja a tens urfi, hogy vén ember szól - de még soha-soha nem látott. A kenyeret 25 garason adják; a disznózsirnak fontja fölment egy forintra. Hallatlan uzsoráskodás! No hiszen lenne csak ő törvény és igazság - ugymond - majd megmutatná ő, hogyan kell a sok gazemberrel bánni. De a törvény és igazság más kezekben van, a mit fájdalommal vesz ugyan észre, de róla egyáltalában nem tehet, stb.

A művész lelkesedése s komoly haragja mindinkább pirossá tevé arcát, mindaddig, míg egy hatalmas köhögés nem jött közbe, mely arcza színét a lehető legnagyobb pirossággá fejleszté s veszedelmesen izgató szavait egészen elnémitá.

Egy álmos szolgáló vetődött a szobába, ki meggyújtá minden gyertyaszálát a vilárnak. És lön világosság!

Ez alatt néhány új vendég érkezett meg, köztök két ismeretes alak, két novella- és versíró, szóval költők, kiknek studiuma: élet- és emberismeret, az irodalmak és nyelvek használatba vétele nélkül. Studiumaiknak tánczpróbán, minden Palotára való kiránduláson, minden városligeti „népünnepen,” különösen pedig a kávéházakban szoktak hosszú képekkel neki állani, s az összes hazát s boldogságát mindenütt vállaikon hordozzák. B u s k o r á n y i Márton volt az egyik, K é j f o h á s z i Mihály volt a másik. (A vezetékneveket, úgy látszik, magok csinálták, a keresztnéveket a pap adta nekik.) Büszkén tekinté széjjel a két költő. Velök jött Z w i e b a c k Jenő, egy pesti német lapnak magyar ügyekben referense; tollának a táncz-művész hirt s kelete sokat köszönhet, a toll tulajdonosa a hirt és kelet birtokosának nem kevesebbet. Értik egymást.

Nyilik ismét az ajtó. Jöttek a hölgyek, csoportosan tódult be a szépnem, mintha csupa szemérmeskedésből a házmesternénél várták volna be egymást. Mi azonban nem bizonyos. Velök jött néhány elegans boltsegéd, kik páholyba is beillettek volna. Ezek az őrányák szerepét viselék, minthogy ezen genreből a hölgyek között alig lehetett volna egynél többet kiszemelni.

A szépnem soraiban ragyogott Konstancia is, kit Ignácunk, képzelhetni, hogy sokkal előbb vett észre, mint mi. Elébe szaladt. Konstancia el akart pirulni s ruhájára nézett le. Azon veres bársony mellényű ruhában volt, melyben - mint a levélben megirta - legelőször látta Ignácot. Ez azonnal észre is vette a dolgot, s neki bátorodva szabadságot vőn magának a legszebb reményekre érezni magát feljogosítva. Ezt ő illetéknépen fejezte ki: a felső öltönyeket, a kalapot lekapkodta imádottjáról, miközben Kövessy Kálmánból e sorokat sugá fülébe:

„Mért busuljak én napestig
Hasztalan?
Tán azért, ha a nap elment,
Este van?”

Konstancia észrevette, megismerte a sorokat, és boldog volt, mint Ignác, mikor a bársony mellényt megpillantotta. Mikor két szív eltalálja egymás titkos óhaját, az nem is lehet más-képen. Ezután a szerető pár összesugdozott holmit a beállandó tánczot illetőleg. Konstancia e helyen nem volt új jelenség, minél fogva bizalmassága az ismeretlen Ignácczal aligha föl nem tűnt a rendes tánczosok között.

Minden készen volt, s nyughatatlan, mint harczba menő bátor sereg. Az öreg hegedűs pengetni kezdé műszerét.

Csak a társaság lelke és locomotivja hiányzott, a derék és jeles tánczművész.

„Vajon hol maradhat oly soká?” kérdezték itt-ott a szobában.

„Ne aggódjanak; bizonyosan valamelyik tánczleczkéjén késett el véletlenül”, így világosítá fel a dolgot az okos és szellemdus Konstancia.

Már hinni kezdék átalánosan, midőn az ajtó rögtön nagy zajjal benyílik. S egy sovány kis ember, bokáig sárosan, homlokig izzadtan, tetőtől talpig átázva rohan be a szoba kellő közepére.

„Ah! eső esik! nincs esernyőnk!” sikoltozának mindenfelé a megszeppent hölgyek.

„Megbocsásson nagyságtok! Jó estét, uraim és hölgyeim! Buskorányi ur, Kéjfohászi ur, és Herr von Zwieback, üdvözlöm önöket! (Kölcsönös kézszorítások.) Fogadják bókomat mindnyájan. Vigasztalhatlan vagyok, kétségbe vagyok esve, soha ily skandalum nem ért! Képzelmük önök, haza felé indulok, jókor indulok, hogy valahogy az itteni kedves, mondhatom, legkedvesebb tánczleczkémről el ne késsem, s alig érek ki a kapun, szakadni kezd az eső. Az eső, uraim! de úgy, hogy ilyen szakadást még soha senki nem látott. Becsületemre mondom! Iszonyu embarrasban vagyok az utcán. Mit csináljak? Visszatértem a házba, honnan kiindultam, s esernyőt kértem kölcsön. A hatvani-utczától egész idáig vert az eső, fiakkernek se hire se hamva sehol, s ime önök látják, mily deplorabilis állapotba jutottam! Oh hallatlan! Bocsánatot kérek. Tüstént készen leszek.”

S a derék tánczművész egy zugba szökött. Minthogy más szobája nem volt, itt vala kénytelen sáros topánjait tisztákkal fölcserélni. A hölgyek közül egy sem nézett oda.

„Tehát, ha úgy tetszik, kezdjük. Musik!” kiáltá a derék tánczművész, a mint felkészült.

Intés, taps, hegedűhangolás egymást követék figyelemébresztésül. Körbe állanak, a kik már összeszövetkeztek.

Buskorányi Márton, mint máskor is tevő, Konstanciát különbözteté meg, s feléje hajolván mondá:

„Kisasszony, szabad kérnem?”

„Köszönöm, már avandsirozva vagyok,” felelt röviden a kisasszony.

„Már... avan... zsirozva van!” csodálkozék Márton, kinek még soha senki kosarat nem adott. „Vajon kivel lehet?” gyötrődék magában. Ignác előállott. Ki az? kicsoda ő? kérdezték mindnyájan. Nem ismerte senki.

A körtáncz befejeztetett. Utána társalgó jött. Most Kéjfohászi Mihály próbált szerencsét a kapós kisasszony körül. Szóról szóra úgy járt, mint barátja. Ismét Ignác volt a nyertes.

„De hát ki ezen ember?” így fakadtak ki már kissé hangosabban, a mint találkoztak, a kosaras tánczosok. Zajongtak, tomboltak és mérges pillanatokot lövelltek szerteszét, különösen Ignácra. A derék tánczművész félni kezd, hogy jó hirnevű tánczpróbáit véletlen összekocczanások rossz hirbe hozandják, s az illetők felé fordulván, összetett kezekkel így rimánkodik: „Buskorányi ur, Kéjfohászi ur, kérem, az Istenre kérem! kiméljék meg intézetemet. Nálam minden tisztességes embernek szabad bejövetele van!”

De az emberismeret után sovárgó költők már nem hallgatnak szóra, már boszu forr keblökben, már a legvégsőre vannak elszánva. Buskorányi ur Ignác felé tart.

„Uram! egy szóra.”

„Tessék.”

„Uram, ön itt ismeretlen.”

„Itt? Talán nem egészen az,” jegyzé meg a boldog Ignác némi titkos célzással a hölgyek közé pillantva.

„Értem; ön Konstancia kisasszonyt érti.”

„Nem, oh nem, a világért sem - szerénykedék a fölfedezett gondolatú Ignác - ő még nem ismer engemet egészen.” (Épen akkor pillantott ide Konstancia, és szemei elragadtatást sugárzának.)

„Uram! száz szónak is egy a vége - folytatá a bösz Buskorányi - egyenesen ki kell mondanom: ön vakmerően sérti a társaság illedelmi szabályait, ön minden tánczra előlegezi, vagy, mint ő mondja, avandsirozza a kisasszonyt; ez sehol a világon nem járja; uram, ki kell mondanom, ez vakmerőség, nem, több, ez... ez... szemtelenség!”

Az utolsó szóra, mely mint a villám csapott le, általános zürzavar támadt a szobában. A derék tánczművész kétségbeesése tökéletes. Soha, de soha az ő tánczpróbáin ily botrányos valami nem történt; ha ennek híre terjed: egész életére tönkre van silányítva. A német lap magyar referensét, Zwieback urat kérve kéri, felejtse a mit itt látott és hallott, s addig nem tágit kérésével, míg ez meg nem igéri a felejtést. Hasonlóul rimáncodik azután az összes vendégsereg előtt. A hölgyek szétszaladnak s ijedezve suttognak a mellékpamlagokon. Néhányan irigylük Konstancia szerencsáját, ki ennyi zavart volt képes okozni. A magyar érzelmű boltsegédek a feleselők körül publikumot képeznek s az erősebbnek látszó megtámadó javára mimikáznak, egyhangulag mondván: „Ugy van, szemtelenség!”

Ignác jéghidegen állott meg, napoleonilag keresztbe font karokkal, s csak ezt mondta a megtámadásra:

„Legyen ön bárki: megvetem önt!”

„Hah! ismétlem - itt az egész tisztelt társaság előtt ismétlem - ön szemtelen!”

„Ön ismétli? Ismételheti miattam akár hetvenhétszer. Mindannyiszor higgadt természetemnek fogja ön köszönhetni, hogy közbe nem sujtok!”

„Mit? sujtani? ön sujtani akar? Ah ez brutalitás, ez több, ez sok! Tánczmester ur! vagy ő megy el, vagy mi maradunk!”

Konstancia ekkor már fölszedé felöltönyeit, haza készülvén. Ignác meglátta.

„Megelőz ön, uram, kérésével. Van szerencsém jó éjszakát kívánni. Isten önnel, tánczművész ur!”

Mentek. A szoba lecsendesült. A kalandszomjas Buskorányi hősi viselete megcsodálatot, mit ő azonban igen természetesnek talált maga részéről. Az eltávozottakat kinevették s a multság folyama előbbi rendes medrébe tért vissza.

Ignác csupa gondoskodás volt. A pitvaron a tánczművész kifeszített esernyőjét kapta egyik hóna alá, a másik alá Konstanciát vevé fel.

Ut közben kevés szóváltás történt, de fontos. Az eső szép csendesen zuhogott a sötét utcákra, melyeknek csendébe e halk suttogások szabadulának ki:

„Stanczi!”

„Náci!”

„Ön velem jött?”

„E kérdés!”

„Ön engemet igazán szeretne?”

„E kérdés! Hanem úgy látom, ön csak fölém tartja az esernyőt, míg önmaga egészen megázik!”

„Oh, mi e csekély víz ahhoz képest, mit önért gyönyörmosoly között akármikor szívesen eltűrnék! Önért, ha kell, akár a dusvizü Dunába is ugrom!”

„Ah, Náczi! Nem, én nem kívánok ily áldozatokat senkitől, különösen öntől nem! Istenem, mi boldog vagyok!”

S itt azután egymást érték a vallomások. Mire haza értek, már el voltak egymásnak gyűrűzve.

S mióta ismerem őket - pedig régi dolog már - azóta mindig el vannak jegyezve. Szerelmök mindig ugyanaz; de a fő dolog, az összekelhetési lehetetlenség, Ignác szobaur részéről szintén ugyanaz. Nagy kíváncsisággal lesem az összekelési napot. A derék honfi és honleány szorgalmasan olvasgatják Kövessyt s a divatlapokat, s élnek a verseknek, hazának és emberiségnek (ez az ő phrasisuk), mert másnak nem élhetnek (ez az én észrevételem). Honszerelmesek, mert más nemű szerelmesek csak távolról lehetnek.

„MAGYAR DOLGOK KÜLFÖLDÖN.”

(Humoreszk.)

Szegény tatár!

Vörösmarty.

Népes társaság volt együtt a teremben.

Én épen azon napon érkeztem meg Magyarországból s még nem volt időm a nyárilakban egybegyűlt vendégseregnek külön mutattatni be magamat. Midőn beléptem, a házi ur, ki már napok óta birá Pestről ajánló leveletemet s kivel mindjárt megérkezésemkor volt találkozásom, felém irányzá jobb karját, mondván: „Herr von Kaján, igen híres magyar író!”

E néhány szó volt oka minden szerencsétlenségemnek.

Rettenetes bemutatás! Ötven akadémiai rendes és levelező megirigyelhetett volna érte, de nem volt érkezésem kifogásokat tenni ellene. Nem is tehettem róla. A házi ur alkalmasint a pajtáskodó ajánló levélből merítette rólam való merész tudományát, s most figyelmet kívánt ébreszteni nem annyira irántam, mint vendégének minősége által önmaga iránt. Polgár volt.

A bemutatásra néma bókók s kurta bókocskák hajlongtak felém itt is, ott is, amott is, s mialatt én mindezeket közbejáró, hosszas, kitartó bókommal iparkodám megelőzni vagy felfogni, ut közben egy alakon akadtak meg szemeim, melyről hamarjában nem értem sem többet sem kevesebbet megjegyezni, mint azt, hogy: gyönyörű! Az arczból pedig két oly mágnes tapadt rám, hogy megakadt bókomat alig birtam további körutjára indítani, tán épen azért, mert vas akaratom volt azt tenni. S a körutat alig végeztem be pillanatommal, már ismét ott voltam, honnan az előbbi perczben oly nehezen tudtam kigázolni. S ez még nem lett volna nagy baj, többször megesik ez gyarló emberen minden veszedelem nélkül; aggasztóbb volt rám nézve, hogy ama két szem is oly valami örvendetes meglepetéssel veté reám pillanatát, mintha e gondolat lakott volna benne: „Végre rá találtam!”

Mi szörnyü könnyelmü ember az az öreg ur! gondolám magamban szép csendesen.

Asztalnál ültünk. Inkább szenvelgései, mint szükségei közé tartozott e körnek, mint sok másnak, hogy irodalmi s politikai tárgyak felett folyt nagy részben a beszéd. Már csak velem együtt megérkezett hirem iránti tekintetből is bő részt kelle abban vennem, a mi különben ily dilettáns társaságban nem volt volna nehéz feladat, még egy igazán híres magyar íróra sem, különösen a mai világból.

A fenczimzett gyönyörű arczczal, ámbár nem átellenében, hanem vele egy sorban ültem, gyakran találkoztam a fejek, nyakak és vállak hézagai között. Lelkes figyelemmel hallgatott, midőn szólék, s szemeinek minden villanása egy-egy biztató felszólítás volt. Ismeri-e a nyájas olvasó a veszélyt, mely támadhat, midőn egy... egy... szóval egy épen olyan hölgy, minő Lina volt, azt kezdi értésünkre adni, hogy nem tart épen - fabakternek?

Ebéd után a társaság kénye-kedve szerinti tömbökké alakulva, majd ismét egyesekre bontakozva járt fel s alá a nagy kert árnyaiban. Engem egy tudvágyó férfikör karolt fel; de itt csakhamar elfáradtam a Magyarországról képzelt csodabogarak irtásában, elváltam a politizálóktól s szivarom kék füstjével ballagtam a fasorok között egyedül. Elgondolkodtam, mi kedves tanyám lesz néhány napig, míg megkezdett utamat tovább folytathatnám.

Egy kanyarulatnál két hölgyre bukkantam. Közöttök azon különbség volt, hogy ámbár mindkettővel alig két órája, hogy találkoztam legelőször életemben, az egyiket még csak egyetlenegyszer, a másikat már számtalanszor láttam. Nem tehettem róla, de úgy volt. Lassan haladtam nyomukban, mint a büntetés, de épen oly bizonyosan.

Hozzájok érve, sokat adtam volna egy nagy kezdő betüért, melynek kényelmesen utána biggyeszthessek egy hathatós mondókát. Rendes körülmények közt ez nem nagy mesterség; de nincs szegényebb lélekállapot, mint az, midőn híres embernek hírében áll az ember. Most érzem, mi könnyű volt ott szólni, hol így indulhattunk neki: „Tekintetes karok és rendek!”

Szerencsémre nem volt szükségem hosszú fejtöresre. Épen oda érkeztemkor az egyik hölgy (azon egyik, ki a másikat egészen elfogyatkoztatta szemem elől) rögtön a sétaösvény melletti gyepre pillant. Valami ártatlan camomillát (melyből, úgy hiszem, a herbateát készítik) vesz észre, s elhitei magával, hogy az gyönyörű egy virág, s hogy neki azt birnia kell.

És az a karcsu derék már meg is hajlott, s az a keztyűs kis kacsó már ki is nyult, hogy leszakassza. Lehetett-e, kérdem, e készüléket tétlen nyugalomban nézmem?

Ott termék, mint a gondolat. Leszakasztom s átadom azt a sárga virágszált. Legalább egy pár szó nélkül ez természetesen véghez nem mehet. Ő édes meglepetést nyilvánít, én meg szerencsésnek érzem magamat, mindketten pillanatokkal inkább, mint phrasisokkal.

S az én boldogtalanságomnak komolyabb iniciatívája megtörtént.

A mint estve magamra maradtam s szokás szerint megfordultak elmémben a nap eseményei, úgy vélekedém, hogy egy árva herbatévirágot nem ok nélkül tépet le száráról s tűz fel kebelére az ember; továbbá: hogy apróságok gyakorta igen nagy dolgokat maszkiroznak; s elvégre: hogy csakugyan rettenetesen könnyelmű ember az az én gazdám. Természetes, hogy csak későre alhattam el.

- - -

Nem szükség bővebben mutogatnom, mely időben történt, a mit regélek. Öröm és zajongás éve volt, gyermeki boldogság ütött sátort innen is, tul is a Lajtán.

Reggel volt. A tegnapi nap férfiai ott állottunk a kertben a hűs forrás körül, külön külön poharainkkal. Harmattól nedves lábaink s a kezünkben lévő hegymászó botok bizonyíták, hogy bár a nap még nagyon alatt jár, ma már kiki hosszabb kirándulásból tér haza. S a hegy-völgyek mászásában felébredt szomjunkat ugyancsak altattuk a szikla kristály nedvével.

Csekély távolságra tőlünk, egy félre eső ösvényen a tegnapi két hölgy bukkant elő, kiáltóbb színű reggeli öltönyökben, nagy szalmakalapokkal, mint látszott, szintén messzebb sétáról haza térőleg.

„Bon giorno, signora Lina!” kiálta fel otthonias bizalommal egy piros pozsgás, jókedvű öreg ur, kiről annyit már tudtam, hogy a természetet imádta, nagyon szeretett volna olaszul beszélni, s most első volt, ki körünkben a nőket észrevevé. „Örvendek, hogy annyira elfáradtak!” toldá meg gonosz malitiával, de már nem olaszul.

Lina barátságosan inte szép fejével a részünkről felé intézett egyetemes „jó reggelt”-re s az öreg ur gyanujának mintegy czáfolatául fürge léptekkel szökölt odább a ház felé vivő ösvényen.

Az öreg ur hosszan nézett utánok, s míg szemei elől el nem tűntek, folyvást billegeté utánok kezét, kendőjét, botját, kalapját s a mit kapott. Egészen benne volt természetimádói ihlettségében. Azután egyet meritett a forrásból, s miután meghütötte indulatját, felém fordult, és ha bajusza lett volna, bizonyosan megpödöríti vala, midőn azt kérdezé tőlem: „Vannak-e Magyarországon ily hajadonok?”

S itt a pont, melynél töredelmes szívvvel kell bocsánatot kérnem Éva anyáknak a hármás bérce és négy folyam partján termő utódaitól. Mert én a fentebbi kérdésre azt válaszoltam, hogy: „Nincsenek! soha nem is lesznek!” Némileg kiment az a körülmény, hogy ezt akkor nem csak mondtam, hanem hittem is.

„De látták-e önök - szólalt fel egy nagy szakálu fiatal, kiről elég annyit mondani, hogy akárhova beillett volna kérőnek - észrevették-e önök, minő színeket viselt ma Lina?”

„Igen bizony - kiáltanak fel többen - öve körül roppantul széles csikokban a három szín...”

S mindnyájan megegyeztek abban, hogy meg nem foghatják a különcséget s hogy majd kérdőre vonják érte. A szakálás különösen gyanus pillanatokat lövelt felém, mintha jelenlétem terhére kezdene lenni.

Én nyugodt diadalérzettel állottam közöttök, mint egy vitéz, ki még nem is gondolt a vár megrohanására s már hozzák eléje a kulcsokat. De új gondolatok kergették bennem egymást. Föl kelle magamban tennem, hogy megelőzőm a többieket a kérdőre vonásban s okvetlen nekem kell elsőnek lennem, ki tisztába jöjjön a dolog iránt.

Nem kelle soká várakoznom. Kevéssel a reggeli bevégezte után ott ült Lina és barátnéja az árnyas mogyorófalugasban. Előttök nyitott könyv és női munka. A mint hozzájuk közeledtem, a könyvet betevék s a himző tűt vették kezökbe.

Rövid szóváltás után hamar találtam egy kedvező fordulatot, s ki kezdém ugrasztani bokrából a nyulat, a kit legalább én képzeltem nyulnak.

„Nagysád szeretni látszik a váratlan meglepetéseket,” mondám.

„Ah! tudom. Tapasztalhatja ön, hogy itt semmi sem maradhat soká titokban. Ön reggeli színeimről szól. Mondják, hogy azt határozott nehezteléssel fogadta az egész társaság.”

„Az egész...”? kérdém kivétel öntudatával.

„Önt természetesen kivéve,” igazította meg magát nemes kimélettel.

„S szabad-e kérdenem - folytatám ellenállhatlan kíváncsisággal - vajon ez édes megfoghatlanságot csupán jelentőség nélküli szeszélynek, a véletlennek köszönhetem-e, vagy...” Itt megakadtam; máig sem tudom, mit akartam kérdezni. (Vagyok néha ilyen állapotban.)

A leány hosszan nézett rám, nem mintha felelet szükében látszanék szenvedni, hanem mintha vizsgálna, vajon rám bizza-e feleletét. Azután tisztába nem jöve velem s magával, jónak látta ily kitéréssel válaszolni:

„S szabad-e viszont nekem kérdenem, vajon ön kérdése nem megy-e túl a kíváncsiság határain? nem valóságos vallatás-e ez?”

„Ha úgy akarja kegyed - válaszolék zavart helyzetemben, melybe, sajnálni kezdém, hogy bele sodrottam magamat - ha úgy akarja kegyed, lélektani vizsgálódás az, vagy hazafiui remegés, vagy, vagy, vagy bármi egyéb; de az bizonyosan nem, a mivel kegyed gyanusít.”

Ez utóbbi hangnyomatra szünet állott be, melyet leginkább arra használtam, hogy ismét a házi gazdát szidjam össze a rettenetes bemutatásért, gondolatomban.

„Sokat mondhatnék e dologra vonatkozót, fogá fel újra a szót Lina. Mondhatnám önnek, hogy a közel múlt években hosszabb ideig tartózkodtam atyámmal Pozsonyban, a ki mindig nyílt rokonszenvet érzett ezen, miként ő nevezé, „national” nemzet iránt, s lelke is örült, ha végig tekinthete a zajos termeken, deli termteken, s a magán életben még inkább szereté őket az ő férfias, önzéstelen, egyenes s oh mit én tudom még miféle más tulajdonaikért. Ön megbocsát,

ha nem emlékszem hiven atyám jellemrajzára. Mondhatnám, hogy háza itt is mindig nyitva áll különösen e nemzet fiai számára...”

„Mely dicső szabálynak köszönhetem én is jelen szerencsémét,” e szavakkal takartam el néma lelkesedésemet. S nem hogy visszavonulást parancsoltam volna magamnak, midőn még lehetett, megelégedvén a tett vallomásokkal: nem, nekem egészen el kelle merülnöm.

„S nem volnának-e - faggatám mindig nagyobb lángra gyulva az állomását hősileg védő kis tüzért - nem volnának-e kegyednek e tekintetben saját, független nézetei? Nem támadt volna-e lelkében néha napján egy titkos ohajtás: szeretnék e nép között lakni, vele örülni, szenvedni, élni s meghalni...” Tökéletesen ben voltam a diktióban.

„Oh oh oh! - mondá zavart mosolylyal Lina, s mintha egy igazi gondolatán kapott volna rajta - újra figyelmeztetem önt, hogy kérdései valóságos vallatások: én sem életre, sem halálra még nem gondoltam soha!”

Hallgatása tökéletesen kielégített.

Megvan, megvan! Szentséges szent Isten! töprenkedém magamban, az a házi gazda borzasztóságos ember! S más fordulatot keresve, önkéntelenül az előttünk heverő könyv után nyulék, s szórakozottságomban elég vakmerő voltam azt felnyitni.

„Hogyan? mi az!” kiálték fel ugyanazon perczben nagyra nyílt sugárzó szemekkel.

„Igen - válaszola Lina lehető legnagyobb lelki nyugalommal, s oly ártatlansággal, mintha teljes életében magyar grammatikánál egyebet nem olvasott volna - igen, magyar könyv. Nem szeretném elfelejteni, a mit egyszer már tudni kezdék. Fájdalom, hogy mióta itt vagyunk, tanító hiányában, a helyett hogy haladnék, mindinkább hátra megyek.”

Mondhattam-e erre egyebet, mint:

„Végtelen boldognak érezném magamat, ha itt mulatásom rövid ideje alatt is...” s a többi.

„À la bonne heure! válaszolá Lina, kinek a gondolat megtetszett. Ön igen szives, s én örömmel fogadom az ajánlatot. Áll az egyezés! Ha tehát úgy tetszik, minden reggel 10 órakor itt e lugasban várandja mesterét az ő szófogadó tanítványa. De, kérem, pontosan!”

„A tizedik óra lesz napom legnehezebben várt órája!”

Midőn távozám, a másik hölgy, ki jelen volt, de csak kevés részt vett a fentebbi társalgásban (legalább én nem sokat tudnék belőle elmondani), úgy, hogy még én is hallhatám, e szókkal fordult Linához: „Nem veszed észre, hogy uj mestered sok tekintetben hasonlít Rudolffhoz?”

Még ez is! Már most Rudolffhoz is hasonlítok, még pedig sok tekintetben hasonlítok! Nem tudtam ugyan, ki az a Rudolff; de ha ama kisasszony úgy vélekedik, hogy hasonlítok valami Konrádhoz vagy Venczelhez, boldog vagyok; azonban Rudolff! borzasztó.

Végem van! kiálték, midőn kifáradtan szobámba értem. Ha az a leány nincs szinig megtelve csupa tiszta tizenhárom próbás gerjedelemmel, ha az a házi ur nem a legmeggondolatlanabb gyerek a kerek ég alatt, s ha nem én vagyok a legártatlanabb áldozatja hirnek, dicsőségnek: akkor nem volt soha bizonyos dolog a világon!

Magyarország, miért vagy te oly igéző! Magyar emberek, magyar írók, miért van nektek idegen földön oly átkozottul szép híretek! Ki akarhatja, hogy én essem áldozatul szép híreteknek!

Ily s ehhez hasonló felkiáltások támadtak bennem, mindig növekvőleg, s már-már siratni kezdém lelkemnek megszokott kényelmes nyugalját, mely ime szomorú pusztulásnak indult.

A nyelvleczkék javában folytak reggeli 10 órakor az andalító lugasban. Vagy kétszer párját ritkító szorgalommal olvastuk Samarjay nyelvtani gyakorlatait.

S ah, ezek még arkádiai perczek valának. Oh mi csendes háborgásban ringott ekkor az én lelkem Balatonja! Így szerettem volna, hogy örökké maradjanak az idők. Mert oh, mi ártatlan kedvtöltés, mi veszélytelen csónakázás az az indulatok tengerszemein, midőn az ember óra hosszat nem érez egyebet, majd magyarul, majd németül, mint azt, hogy p. o. „az asztal kerek, a víz meleg, a kapu széles!” De fájdalom, ily gyermeteg állapotban mi nem maradhatánk sokáig.

Megfeledezéink céljainkról, napok mentek, napok jöttek, s nem egy, hanem három-négy órát is ültünk a lugasban, a betett könyvet magunk előtt simogatva. Az idő telt, bizalom bizalmat üzött, egész életem pályája ott hevert előtte, mint egy országut, rögeivel, árkaival, kátyuival.

Lelkem kormányja megbukott s valóságos forradalom volt kitörőben: visszajedtem!

S ott voltam, hogy komolyan véget vessek a dolognak. Elmentem hozzá búcsuzni.

Azt hivé, mint rendesen, leczkére jövök, s magyar szavakkal fogadott. Rá lehete ismerni a betanult hangra, de hiszen Csongrád vármegye hangjai voltak; Samarjaytól tanulta, de hiszen értem tévé. Ily sonettet zengett gondolatom, s még el sem kezdém, már is kiestem szerepemből.

Szótlan valék; befelé beszéltek bennem a gondolatok. Lina ha látta is, de észre nem vette. Én szerettem volna, hogy észrevegye, hogy lett volna okom elmondani kinomat, tán lábaihoz omlani, tán átkozódni, tán szidni a világot, álladalmat és társadalmat, s vagy élni vagy halni, de minden esetre kibontakozni e zür-zavarból.

„Tudja-e, hogy egy igen nagy tartozását még mindig nem róttá le ön?” kérdé kiszólitva szótlanságomból.

„Én?”

„Igen, ön még egyetlen költeményét sem közlé velem.”

„Igen de, mondtam, hogy nem irok verseket.”

„Én meg szintén mondtam, hogy az lehetetlen.”

„Ismétlem.”

„Kérem.”

„De ha komolyan mondom.”

„Ön makacs.”

Ezen utolsó szót, talán mert sokszor hallottam, soha sem szenvedhettem. Lehettem-e, maradhattam-e makacs? Bár nem tudja senki, életemben sok verset irtam én is; de akkor már tán csak egy volt emlékezetemben, melyet örök ijesztő példaként iparkodni fogok soha el nem felejtetni. Kellett annyi kimélettel lennem magam és velem járó hirem iránt, hogy titkaim közt megőrizsem. Nem fogja senki kívánni, hogy itt elmondjam. Készség és kötelesség közt ingadoztam. A percz kétségbeejtő volt. Bármi áron szabadulni óhajté. S mint sok más ügyefogyottat, Petőfi kisegített, s egy kicsi kis plágium, melyért utólag bocsánatot tőle többé nem kérhettem!

„Ön gondolkodik, bizonyosan a választás esik nehezeére,” jegyzé meg Lina, ki ezalatt usznitőrekvésemen legelteté szemeit.

„Oh nem! épen nem! Ha soha egy szót nem írok vala is, e pillanatban versben teremnének gondolataim.” Effélét rebegék, rá kezdtem, s hirtelen e vers jött ajkaimra:

Ez a világ a milyen nagy,
Te galambom, oly kicsiny vagy;
De ha téged birhatnálak,
A világért nem adnálak.

Te vagy a nap, én az éjjel
Teljes teli sötétséggel:
Ha szívünk összeolvadna,
Rám be szép hajnal hasadna.

Minden betűt megértett!!!

Ki gondolta volna valaha, hogy e versben oly iszonyu dolgok vannak elmondva.

„Gyönyörű, felséges!” kiálta fel a kis „galamb” valódi elragadtatással. De azonnal ismét elnémult, mintha egy bántó gondolat szállotta volna meg lelkét. „Régen birja ön e költeményt?” kérdé remegő szavakkal.

E kérdésre nem voltam elkészülve. Tán rájött az orzásra is! s egy egészen elvetemedett gonosztevő vakmerőségével erősítém: „Épen tegnap készítém!”

„Tegnap?” ismétlé ragyogó jelével az indulatnak, s reám néze, mélyen, a mindig mélyebben sülyedőre. Majd kezét nyujtá, mely szép volt, mint egy hercegnőé, és forró, mint egy lázbetegé, s melyet önmagamonkivüliségemben lehetlen volt azonnal még lázforróbb ajkaimhoz nem vezetnem. Lina csak azon egy szót rebegé:

„Köszönöm!”

Nem tudom, azt mondtam-e rá: „Szívesen, tessék máskor is parancsolni!” de fogadni mernék, hogy sületlen volt, a mit válaszoltam.

Csak azt tudom, hogy nem sokára szobámban voltam, gépiesen neki estem podgyászonnak, összeállítottam holmimet, s felkiálték: „Egy pillanatig se tovább! Még egyszer látni, két szóval azt mondani: Isten veled, s azután illa berek! Itt többé nincs kigázolás.”

Elrohantam az épület azon részébe, hol házi gazdám és leánya szobái valának. Nem láttam senkit. Ott volt, vagy nem volt valaki, mindegy; nem láttam senkit.

Az előszobába értem. A teremből, melynek ajtókilincsét már kezembe fogám, idegen hangok, férfi hangok hatottak füleimbe. Megállj! Tán nem is jó helyen jársz? Hol vagyok, hol járok? Csitt! beszélnek. Egy női hang:

„Jaj be szur a szakála!”

.....

Legnyájasabb olvasóm, el fogod nekem hinni, hogy szeretem ezt az országot, melyet áldott következetességgel még mindig hazánknak szoktunk nevezni, szeretem valamennyi fővárosaival együtt; de pusztuljon el Budavára, ha annál az egy pár szónál többet hallottam: „Jaj, be szur a szakála!” ennyit s nem többet; de ráismertem azon hangra, mely alig fél órája azt rebegé előttem: „Köszönöm!”

Hevem elmúlt, bucsuzási kedvem elhalt, szemeim megnyitlak s mégis homály fogta el őket; csupa ólom voltam, s csaknem a levegőben jártam, oly csendesen sompolyogtam ki az ajtón, a

melyen jöttem. Oh azt nem is sejtheti senki, minő lelki kinokat okoz ily szakálszurás. „Egy óra múlva nem lát engemet Milano!” kiálték fel a classicus „Szökött katonával.”

Búcsu nélkül, zaj nélkül hátamra plántáltam kis uti bőröndömet, kezembe ragadám vándor botomat, kisuttyanék a kert hátulsó kapuján s elzarándokoltam kitüzött pályámon a stájer alpesek közé, el, messze el.

A legközelebbi állomásról levélben bucsuztam el szives gazdámtól, a gazdag selyemgyárostól, hirtelen elutazásom okául adván, hogy az ember élete rövid, hogy használni kell a perczeket, hogy egy első rangu magyar költő azt mondja: „Élj az idővel!” s mit tudom én. Csakhogy egyszer kívül lehettem a fojtó gőzkörön.

Grätzba érve, már válasz várt reám, melyben a szives öreg ur tudtomra adta sajnálkozását, annál inkább, mert egy fontos családi ünnepélyt mulasztottam el. „Néhány nap múlva üljük meg - irta az öreg - leányom kézfogóját. Jegyese Weinberg Rudolf bécsi nagykereskedő, kire ön tán emlékezik s ki önt üdvözli. Egyéb nevezetesség ez eseménynél nem történt, mint az, hogy Lina, még eljegyeztetése előtt kiköté, miszerint Rudolf roppant szakálát saját kezével vághassa le. Sok vonakodás után nagy czeremoniával és sok tréfa között ment véghez a műtét. Ha jól emlékszem, épen az napon történt, midőn ön oly rögtön itt hagyta bennünket.”

A levelet elolvashván, tükör elé állottam, s e szavakkal üdvözöltem magamat: „Herr von Kaján, igen hires magyar író, gratulálók!”

Weinbergné asszony pedig, mint azóta hallottam, régen elveszté kedvét a magyar grammatikához s emberekhez. Azonban épen oly buzgóan hódol a divatnak most is, mint akkor.

SPECTABILIS TANULMÁNYOK.

Emlékezzünk régiokról.

GYÖNGYÖM, GALAMBOM, JÁNOSKÁM;

vagy is megmutatása annak, miképpen „nemzeti ujjaszületésünk” mai hajnalán polgári kötelessége minden csekély erőnek számba venni mindazon tényezőket, melyek ezen szerencsés fordulat előidézésénél befolyással lehetnek volna, ha mindjárt nem voltak is. Miképpen nevelődtünk hajdanában. Egy fiatal kebel, midőn éppen a tudományok és szépművészetek oltárán áldoz.

Ki volt János?

Jánoska született s a világba lépett. Ez igen természetes Jánoska részéről, ámbár a tudomány és ismeretek terjedésével, a forradalmak bukásával s a doktorok szaporodásával mindinkább növekvő világfájdalmaktól dult keblek azt állítgatják, hogy ez a legnagyobb szamárság, melyet az ember életében véghez vihet. Na de hiszen a szamárság is természetes, s mi nem állítunk egyebet, sőt még azt sem akarjuk tagadni, hogy sok emberre nézve kétségtelenül igaza van a világfájdalomnak.

Jánoskának atyja férfi volt ugyan, de nem feje a háznak; anyja asszony volt ugyan, de kormányzati rendszere úgy vala kidolgozva, hogy mind a törvényhozási, mind a felügyelési, mind a végrehajtói hatalom kizárólag őt illeté házi körének kényurasági országában. És kérdés keletkezik, hogy vajon Gombóczy asszonyság mi rendkívüli kedvező körülményeknek köszönhető abszolutismusa támadását?

Megfejtjük a kérdést.

Körülbelül az utolsó nemzeti insurrectio korában vagy valamivel később történt, hogy bizonyos Tésztaváry Juliána kisasszony egyszer azon vette magát észre, miképpen az idők vas foga ingatni kezdi az ő csontfogait, s hogy legfőbb ideje volna a kényes izléssel felhagyni, ha csakugyan nem szándéka pártját a mennyország kapujánál Péter bácsinak bemutatni.

Éppen jókor jött tehát Gombóczy Gergely hat szilvafás nemes ember háztűz-néző látogatása, ki különben is vele született talentumainál fogva semmi egyébire nem volt alkalmas e nagy világon, mint hogy szívét s hat szilvafáját a nem annyira imádott, mint inkább nagy szerencse és jó parthie gondolatával merészen óhajtott Juliána szívével és szép birtokával egyesítse. A többire nézve Gergely lovag szerelme tökéletesen vak volt.

S Juliána elvette Gergelyt. Mindenesetre a menyecskeé volt az elsőség a háznál, mert ő hozott abba vagyont, ő hozott élettapasztalást. Ennek volt következménye az, hogy Gergely ur mindig akkor s azt tette, a mikor s a mit neje elébe tálalt, hajfürteit mindig úgy fésülte, nyakkendőjét mindig azon csokrokba kötötte s fehérneműjét mindig akkor váltotta, a mint s a mikor azt feleségének túlnyomó izlése hozta magával.

Gombóczy Gergely és Juliána tehát egy jókora vagyon s egymás minden possibilis szenvedélyeinek kölcsönös birtokában tölték el napjaikat egy magyar falu özőnvíz előtti kuriájában. S e kuriában a Vörösmartyként „hófehér burokban járó tiszta szorgalom” nem maradt gyümölcstelen. Megáldá őket az ég szerelmöknek egy zálogával. Többet kívánni a magyar faj európai híré sterilitásánál fogva lehetetlen volt.

Anyja a fiut egészen a maga bölcs vezérlete alá fogta. Apja pedig nézte a vezérletet. S felsőbb rendelkezés folytán a kis Gombóczyt senki az apai háznál, senki a faluban nem merészelte Jancsinak nevezni. Az ő neve Jánoska volt, vagy János urfi. Tertium non dabatur.

- - -

„Gyöngyöm, galambom, Jánoskám! Oh hogy meg tudnám enni ezt a kis angyalt!”

Igy sikoltott Gombóczyné asszony, az édes mama, s vége-hossza nem volt a csók-czuppantás-és csattanásnak, mivel ugynevezett angyalának, egy 8 éves pufók csemetének szemét-száját elárasztá, ki a szeretetnek ezen perczenként megújuló hatalmas bizonyítékai után fuladozva s pityeregve mereszté anyjára ugynevezett két kökénykéjét.

A mamával átellenben ült Pogácsayné: rangjára nézve: szomszédasszony; foglalkozása: örülni az örülőkkel, sirni a sirókkal, pletykázni a pletykázókkal, kávézni a kávézőkkel; karaktere: asszony. Jelenleg kávé iszik.

A szögletben a kövér táti pipázott egy tajt bögréből (mert pipának csak nem csufolhatjuk azt a roppant calibert): mint gyaníthatni, rangra, foglalkozásra, jellemre sőt talán születésre nézve is: táblabíró. Jelenleg bort iszik.

Jánoska rendszeren fel szokta használni azon perczeket, melyekben csekély véleménye szerint meg lehetne szöknie az ölelések elől. Szép csendesen el akart osonni.

„Itt fogsz-e maradni, te rossz fiu? ide jössz-e most mindjárt? Nézze az ember a kis gonoszt! Hogy áll már megint rajtad az a ruha! Oh te, te!” s ez alatt rendbe illetgeté Jánoskának a csókszivatar által állásából kijött hosszú attiláját, s meghűtés ellen biztosító nyakravalóbástyáját, az elbomlott fényes szagos kis üstöknek pedig visszaadta azon kacsafarkállást, mely a papát a sohajjal említett szokott hajdankorban oly bájlóvá tevő.

„Igy ni, most mehetsz. Oh kis angyalom!” kiálta ismét a mama, s ujra ölbe fogta a fiut: „nézze csak kedves szomszéd asszony,” szólt Pogácsayné asszonyhoz, ki előtt mindennapi szokás szerint most is bizonyítgatá magzata rendkívüliségét, „nézze csak, mily szépen kacsint ránk kökénykéivel. Oh a kis hamis, mint érti már is a szemjátékot! Mi lesz még belőle, ha felnőtt!”

„Oh ne csufolódj’ te is, édes mama, szóla közbe kedvetlenül a szerelem záloga, Andrásy Peti és Bankó Miska is azt mondta tegnap, hogy kerbe nézek, hogy...”

„No csitt, kis galambom! Nem szabad bele szólani, mikor a mama beszél. Azok a gaz, neveletlen fiuk többé hozzád nem jönnek. Elég neked Burdiga Pista. Nem képzelheti szomszéd asszony, micsoda átkozott rossz gyermekek azok. No de hisz az nem is lehet máskép. Apjaik annyi sok mindenre taníttatják, úgy agyon kinozzák őket, hogy azután nem csoda, ha kirugnak a hámból, mihelyt érzik, hogy nincs kocsis a hátok mögött. Oh dehogy jönnek azok többé az én házamba. A fiamat gyalázní. No de az én házamhoz ugyan nem járnak többé, azt fogadom; inkább, inkább, nem tudom mitévő lennék.”

S a megsértett anya ölbe szorítván a szegény gyermeket, úgy fúta méreg-klarinetjét, hogy a szomszéd asszonynak lehetlen volt nem kontrázni rája.

„Dejszen - monda Pogácsayné - úgy kellett volna már régen tenni, kedves szomszéd asszony. Én már régen nézem azt a kevély nációt, s mindig mondtam, mikor is volt csak, hát tegnap, de tegnapelőtt, de bizony mégis csak tegnap volt, hát Kubicza komaasszonynál vagyok a varga-utczában, épen a malomból jöttem haza, hát betérek, mondok, ugyis nagyon fáradt vagyok, mondok, és már régen is láttuk egymást, mondok.”

„Hogy mint van Kubiczáné, szegény? jobban van-e már a lábával?”

„Azt mondja, jobbacsán van; de én nem hiszem, s köztünk maradjon, kedves szomszéd asszony, nem lesz kutyából szalonna. Hát a mint leültem, beszédbe eredtünk, sirva panaszkolta előttem bajait, szidta a vejét, a ki, csak képzelje, már ismét elverte házatól feleségét, bizony szegény Julinak sokat kell szenvednie! De mit is akarok mondani? Ugy, hát igen, hát hogy s hogy nem, szóba jöttek azok az Andrásy fiuk is: hát Kubiczáné azt mondja, hogy aszondja, hallottam-e már, aszondja, hogy azok a fiuk most már németül és francziául is tanulnak, aszondja; új instruktort kaptak Eperjesről, aszondja.”

„Tót diákot az ebugattát!” mordult közbe a tajt pipa mellől Gombóczy senior, ki ritkán szólott, de annál talpraesettebbeket mondott.

„Ugyan mire való már az - folytatá rá nem figyelve Pogácsayné - szólék Kubiczánéhoz: talán attól fél az apjok, hogy nem lesz a gyermekeknek miből megélniök, mondok, vagy itt is a fősvényesség bántja az öreget, mondok, hogy még többet akar szereztetni a fiukkal. Oh, mondok, nézze csak Gombóczyék Jánoskáját - igen, ezen szavakkal mondtam neki, nem bánom, ha mind megharagusznak is rám, mert Kubiczáné gyakran eljár Andrásyékhoz, de a mi igaz, igaz marad a - hát, mondok, nézzék csak Jánoskát, lesz annak mindig annya, mondok, hogy sem a németekre, sem a francziákra nem szorul, ha az Isten megsegíti, mondok...”

„És ha valahogy el nem prédáljuk,” tevé hozzá önmagát mentő, megelégedett mosolylyal a mama.

„De még a tótokra sem!” kiálta fel a táti, ki gondolataival rendesen el szokott késni.

A mama ki látszott engesztelődni a szomszéd asszony elragadó ékesszólása folytán. Első hatása az volt, hogy kezébe fogá a kávé s tele tölté belőle a szomszédné findzsáját. Ez egy darabig szabadkozott, mondván, hogy már úgy is három findzsával ivott meg, hogy bizony majd meg is árt, de ha már csakugyan meg kell lenni, s hogy elejét vegye az aprehendálásnak, úgy inkább is csak kimártogatta lassacskán ezt is.

A mi az öreg urat illeti, ő sem hagyá a perczet használatlanul. Nem hijába állott az ő székének jobb lába mellett a természetes kulacs, s asztalán az öblös pohár. Életnézete itt az volt: „Minden órának leszakaszd virágát!”

Jánoska szintén kapott egy kávéba mártott, piritott kenyérszeletet, melyet végig szopott, míg ismét - mi nem soká maradhatott el - újra rá került a beszéd figyelme.

„No meg aztán - fogá fel újra a szó fonalát Pogácsayné asszony - hogy nem félnek azok a szülők az Istentől, hogy gyermekeiket télen-nyáron nyakravaló nélkül járatták. S uram fia! el tudják nézni, hogy ugrálnak a fiuk, hogy birkóznak, hogy másznak egész fél nap, sőt még magok csináltatnak nekik holmi akasztófákat, a miken felkapaszkodjanak, és nem borzadnak, hogy majd ők felelnek érte, ha nyakok kitörnek. Dejszen, nem hijába mondom én, a mit mondok, nem jó vége lesz mindennek, oh, oh, oh!” A többi, minek még jönnie kell vala, egy erős kávéhörp fulasztotta meg.

„Oh dehogy hagyom az én kedves kis galambomat ily illetlen dolgokra szoktatni,” fejezé be a gyöngéd mama. „Oh gyöngyöm, galambom Jánoskám!” s ismét jött a csókHzápor: „más örömet szerzesz te nekem. Mondd el csak azt a szép kis verset, a mit nevem napjára tanultál, azután valamit a gyéográfíából. A szomszéd asszony még nem is hallotta: mondd el csak, kis fiam.”

„Apám!” kiálta fel a kibuvó ajtócskát kereső kis martyr, apjához fordítván pillanatát, ki néhanéha, ha jó kedve volt, pártját próbálta fogni fiának.

„Ne ugass, fiam. Beszélj, ha kérdeznak,” dördült a táti, de nem valami fölhevült indulatból, hanem, mert neki ez volt tonusa.

Jánoska tehát nem menekülhetvén, összehuzta arczocskáját, mintha savanyu almácskába akart volna harapni, azután a mama elé állott, leereszté két kezét, s e commandirozott positurában elkezdé szónoklati működését. Majd az egyik kar, melynek ujai egyenesen kifeszítve és szorosan egymáshoz illesztve az attila végét keresték, egész merevenségében a testtől elválva fölfelé emelkedik, s e pillanatban Jánoska hangokat sáporogott elő, melyeket hogy le nem kótázhatunk, örökké kell sajnálnunk.

Meg kell elégednünk annak elmondásával, hogy Jánoska egy rigmust mondott el, melyet édes atyjával - oly régen, hogy talán már nem is igaz - hasonló ünnepélyes alkalommal mondatott el Istenben boldogult tanítója, s melyet most emlékezeti táblájáról sajátlagos szemeivel leolvastván, a családanyának leendő roppant meglepetése tekintetéből, három hónap leforgása alatt tulajdon maga zárt fiának czinkefogójába. És ezen nincs mit csodálkoznunk. Vitéz Gombóczy Gergely ur elmetehetségeinek fényvilága nem ért ugyan Henczidától Bonczidáig, az igaz; no de valamint megragadtak velejében a „Kis Tükör”-nek versei, szintugy vergődött az említett névnapi köszöntő örök stabilitásra fejében, annál inkább, minthogy később ugy sem jött abba semmi, a mi azt onnan kiverhette volna.

A mi magát a köszöntő verset illeti, az lelte fénykorát. Azon boldog időkben készült ez, melyekben ilyenénképen beszéltek:

„A virtusnak az ő kellemetessége
Légyen te fiadnak drága ékessége;
Ez légyen mindenkor fő kötelessége
Kedves asszony-anyám! ezzel mondom: vége!”

S ez volt egyszersmind a szóban forgó rigmusnak vég szava. Azon korban készült ez, mondók, melyben szép időben kordovány, rút napokban bagaria, de mindenkor nagytaraju sarkantyus csizmában, sujtásos és zsinóros és sallangós öltönyü, dohány-, tűzkő-, taplóval bőven ellátott, kikent bajszu, kard övezte Muzsák haladtak, pipaszó közben, a magyar Helikon felé. S aztán ezen nehézkes külső ne béklyózta volna a lelket! S mégis ha tudnák szegények, hogy mi lett a vége az ő megkezdett haladásuknak.

Elég az hozzá, Jánoska eldarálta a rigmust; eredménye bámulat volt és csókHzápor, e két izé (minek is nevezzem a legnagyobb szenvedélyek e két vég irányát), a mi után annyi tömérdek tintát mártogattak már ki, s annyi cadentiákat kalapáltak már össze, mióta a manufacturái cikkeknek kelete van e világon.

A mámi és a táti szemeiből örömkönyüket csalt ki a köszöntő, Isten tudja, már hányadszor. A szomszéd asszonynak mit volt mit tennie? Ő sem akart különb lenni a Deákné vásznánál, ő is megereszté két szeme patakját, s már ő nem könyezett, de sirt.

Sőt még Burdiga Pista is, kit még eddig nem volt alkalmunk bemutatni, azon Jánoskánál egy-két évvel idősb, mendikás szellemű, fekete ragyás gyerek (egyébként, mint örökbe fogadott árva és Jánoska társalkodója, fontos kiegészítő része a családnak), kit az egész eddigi jelenet alatt az udvarra nyíló nyitott ablak alatti tornáczon csizmát tisztogatni láhattunk volna - mondom - még Burdiga Pista is megállítja a rigmus hangzatára keféje járását s ünnepélyesen magába merült. Oh mert őt ilyen szépekre nem tanították! Még a házi ebek is, melyek rendesen Pista gözkörében tartózkodtak, ki meg szokta velök osztani falatjait, még azok is a vasárnapi jóllakás nyugalmaival nyultak végig e perczen a pitvaron.

Azután jött a második rész: „a gyéográfia.”

Nem lehet mindent oly hosszasan elmondanunk, mi történt; s azért röviden csak azt jegyezzük meg, hogy János urfinak anyja által két ugynevezett geographikus kérdés tüzetett elébe. Az egyik ez volt: „mivel táplálódnak a francziák?” A másik: „hogyan öltözködnek az anglusok?”

S minthogy találkozhatik, ki felébredt ismeretszomjánál fogva hozzánk is intézhetné e kérdéseket megfejtésül, mi egy pillanatig sem akarhatván senkitől is neheztelő tekinteteket löveltetni sorainkra, ide igtatjuk János urfinak jószívű, de tudós mamájától tanult válaszát.

Azon kérdésre, hogy mivel táplálódnak a francziák, úgy vélekedék elmés szajkónk, hogy biz ezek levessel, marhahussal, vastag étellel, téstással, pecsenyével és a többivel élnek. Az anglusok öltözetére nézve pedig azt jegyzé meg, hogy azok kalapot, nyakkendőt, frakkot vagy kabátot (de soha zrinyi-dolmányt), nadrágot, csizmát s még valamit, a mit ő ott szintén kimondott, viselnek, az anglus nők öltözetéről nem szólván, mint a minek tudása - a mama józan belátása szerint - „még nem gyerekeknek való.”

Az examen elmúlt. Jánoska kisompolygott társalkodójához, Burdiga Pistához, kivel csaknem oly elválaszthatlanul vala összekapcsolva, mint hajdanában a „Jelenkor” az ő „Társalkodó”-jával. Kérdés támad, hogy azon lapokat miért nem nevezték így: „Gombóczy és Burdiga?”

Ez alatt szép csendesen bé is esteledett. Pogácsayné szomszéd asszony menni készült, színig megtelve ámu- és bámulattal a kis urfinak ily korán kifejtett elmeélén. A boldogság- és kövérségben uszó családanya marasztá, a mint csak maraszthatá, de szavai semmikép sem hathatván a szomszéd asszony fölkerekedésének visszakerítésére, fiának magasztalásával kíséré azt a kapu alá, hol természetesen még folyt egy jó fél óráig a diszkurszus.

Az öreg ur szép nyugalmasan megmaradt az ő székében, csikóbőrös galambocskájának oldalán, honnan őt csak a gyertyakioltás közelítő katastrophja volt képes feltámasztani. Határozatlan színű gondolatok jártak-keltek agyában, melyek nem sokára ily formulázott alakban ültek ki bajuszára:

„Ebből a fiuból még a hazának az ő istápja lesz!”

Meglássuk.

HUNYADI JÁNOS.

(Johannes Edler von Hunyad.)

Historiai novella.

Nándornak Fehérvára fölött komor redőket ölte az enyészet arcza magára. Tölgyfa kar-székeiben ült magába merülve az ősz kormányzó, mert ő volt; szemeinek éles pillanatát, mely elől annyiszor futott az ozmán, vakuló remegéssel most bágyadt pillák mögé csuká a fájdalom kinja. A nyitott ablakon az alatt hömpölygő szőke Duna küldé be panaszosan búcsuzó sóhajait, a lány szellő megsimogatá a haldokló arcnak ezüst szőrszálait. Tulvilág! örülsz ugy-e a martaléknak?

- - -

Midőn engem 1847-ben, épen forró délben, akkori collegám, az én pápaszemes kutgém druszám, a gőzhajóra kísért, melynek kerekei pár percz mulva ki valának lubiczkolandók a hazából: mily szomorúak voltak akkor az idők! Pecsovicsok dühöngtek, adminisztrátorok lábatlankodtak, táblabírák hortyogtak, a nemzetiség még mindig ingre vetkezve birkozott, s a jobb fejek lekonyultak, s ha nem látta őket senki, ily szókat sirtak a párnák közé, melyeken heverték: „Nem lesz a magyarból semmi!”

Midőn 1850-ben egy nyári kies estve egy erős őrizetű commissär a pesti gőzhajóállomáson kikapta kezemből utlevelemet, mily vigak valának akkor az idők! A pecsovicsok elhaltak, az adminisztrátorok elhaltak, a táblabírák is elhaltak, a journalisták is elhaltak, a statusférfiak is elhaltak, a honvédek is elhaltak, minden, de minden elhalt, s e sok minden helyibe más minden támadt, és a fejek most még sem konyulnak le, mint akkor, és nem mondják, a mit akkor mondanak...

Hát a nemzetiség?... A magyar szolgabíró most ugyan így írja magát alá: „Bihary von Johann, Oberstulrikter!” hanem hiszen, ki a zsidó ne nevetne ezen? S azon két német barátom, kik a távol külvidekről ide kísértek, miután vagy három nap alatt Pesten összejárták volna Tolnát-Baranyát, egész komolysággal azzal dicsekvék előttem, hogy úgy látszik, miként a német nyelvvel is boldogulhatnának Pesten. Ez 1847-ben eszébe sem jutott volna az idegennek.

- - -

Alig raktuk le podgyászunkat a Nádornál, tüstént utnak indulánk, embereket keresni. Mint megannyi gőzmozdony, úgy zugtunk egyik ismert helyről a másikra: a nyilvánosság mezején senki, de senki! Pedig be sok becsületes embernek kellett hajdan jó estét kívánnom e helyeken. Idegen arcok, néma ajkak, szótlán csirke-czomb-ropogtatások.

S naphosszat jártam ismert házak ismeretes ajtóihoz kopogtatni, hogy megnyitassék nékem. Kérdeztem, a kit kérdezni mertem. „Nem lakik itt!” kiáltá itt is, ott is egy töltöttkáposzta-gőzü szolgáló, s bevágta orrom előtt az ajtót.

Napok multak, napok mentek. Átkozott állapot, midőn az ember egyes egyedül van ezen roppant Pesten. Rajtam kívül csak egy-két pinczér lakott itt, kikkel szóba kellett ereszkednem, valahányszor megéheztem. Megkezdém a járdát koptatni, hogy a véletlen karjaimba dobjon a négy fal közül megszabadult valamely kedves egyéniséget.

Sok gyönyörű fej, sok szép arcz, sok rut fej, sok csunya arcz; de ah egy ismerős bajusz sem lengett felém az utcák tekervényes utain.

„Ugy van, más faj állott a kihunytt helyére!” gondolám; s még azt is gondolám: „Itt nem maradunk! Gyere innen, fakó lovam!”

„Hová?” kérdé a gondolatot a lelkiismeret.

„Vissza Ausztriába! Hisz most mindenütt birodalom van, s ennél fogva mindenütt Magyarország is van a birodalomban, vagyis, ha Magyarország is a birodalomban van, úgy Magyarország is van a birodalomban.” Így enyelgett bennem a shaksperi gondolat.

„Hohó!” kiálta fel a vasgerebeni lelkiismeret, s nagy szemeket meresztett a sophismáló gondolatra, s alkalmasint galléron csipi s ledobja a garádicsról, ha nem tiszteli annyira énem hajlékában az egyenjogúságot, s ha magának is kedve nincsen kivándorolni Amerikába.

S midőn utczai andalgásaim közepett épen e tusa folyt volna keblemben, egy alak léptetett el mellettem, magába mélyedve, komolyan, mintha épen azon törte volna fejét, hogy a német színháztól a Nákó-házig hány darab kőre van szüksége a statusnak. Ismertem valaha. Nagyon magas ugyan a kalapja, de megszólítom.

„Uram!”

„Hüm, ja.”, (Emberi hangok, de melyik nemzetéi?)

„Beszél ön magyarul?”

„Volt idő, midőn egyebet sem tudtam. Ah de ni ni ni - megálljon csak - ismernem kell önt (s itt egyet törült homlokán lefelé szakála végéig) - igen, ön az - persze hogy ön - ezer eszten-deje - Hozta Isten! - Hát nem halt meg?”

„A halál kapitulált. Sokáig harczoltam vele, de interventiót kértem s Csontosy lerakta kaszáját, megadta magát s elment. De hagyjuk azt. Majd én kérdezek, ön feleljen. Ön sokról adhat felvilágosítást. Ön hajdanában, mikor Pestre beszabadult, s én még itt éltem világomat, nagyon szeretett a szerkesztőségek körül járni, kiadásra kész kézirat-csomaggal hóna alatt, önből bizonyosan - de bocsánat, ha megsértem - önből bizonyosan író lett?”

Erre először is egy roppant füstgomoly volt a felelet, mit öntudatlanul arczomba fuvott. Azután azt mondá, világos jelével a megneheztelésnek:

„Vezérczikkiró vagyok!” s lapos egykedvűséggel félrepillantva, lesodrá kis ujjával szivaráról a hamut s a vatermörderekbe hátrahanyatlott.

„Vezér-czikk-író! Ah, bocsánat ignorantiámnak, de fájdalom, Lauterbachba, hol én laktam (az Isten háta mögötti kerületben), nem igen ért el a magyar publicisták hire.” S e közben karonfonva tovább sétáltunk.

„Német lapba írok, s annyiban igen is magyar publicista vagyok.

„Irgalmazz mi nekünk!” imádkozám magamban. „Ez az ember le van fordítva!”

„Mindent megengedek, édes vezérczikkiró barátom; hanem egyre kérem, legyen ez egyszer az én vezérczikkem, s igazítson engemet, ezen megtestesült „külföldet,” utba. Diogenesnek czudarnál czudarabb állapotja lehetett, midőn emberek kereset. Napok óta Diogenes vagyok, lámpám nincsen ugyan, de annak hordója is volt, a hová éjszakának idején meghuzódhatott. Kérem, legyen az én lámpásom, hordót majd önként találunk azután. Hát nem mondhatná meg nekem, hol lakik Petőfi?”

A vezérczikk paragraphussá zsugorodott e névre.

„Lassabban az Istenért, ne beszéljen oly fenszóval. Látja, hogy nem magunk vagyunk az utczán.”

Magam is meghökkentem. Látom, igaza van.

Ezután egy másik kérdést állítottam ki, de ezt már oly lassan suttogtam elő, hogy háromszor kellett elmondanom, míg magam is észrevehem, hogy csakugyan hangokba vannak öltöztetve a szavak:

„Hát Petrichevich Horváth Lázár hol lakik?”

„De már azt kikiálthatja bátran!”

Ekkor vérszemet kapva, rákezdék újra:

„Hát Petőfi, Jókai, Pálffy...”

„Ugyan ne kiabáljon az ördögbe! De mit is kérdez tőlem ilyeneket; nem tudom én sem az egyiket, sem a másikat; soha sem volt nekem azokkal az emberekkel semmi dolgom. Alászolgája!”

S menni akart; de én bele kapaszkodám, mintha én vízbe fuló, ő meg szalmaszál lett volna.

„Már ha azt akarja, hogy csakugyan ebben az országban maradjak...”

„Koronaországban!” igazítá neheztelve a vezérczikk, mintha csak szerkesztői veres plajbász volna.

„Nem bánom, hát koronaország, ámbár én nem Liptó vármegyét értem. De mondjon legalább egy embert, a kitől kikérdezhessem azt, a mit öntől nem tudhattam meg. (Ekkor értünk a városház melletti szűk utcába.) Utasítson legalább valami jóra való újságíróhoz, kit eláraszt-hassak kérdéseim özönvizével.”

E pillanatban a városház egyik ablakának vas rostélyja közül egy fej nézett ki, s üdvözlét intet felénk. Ugy látszott, egyikünket ismeri.

„Mi az? Ki az?” kérdém vezérczikkemet.

„Oly ember, a kit ön keres, tőle tudomást szerezhet mindenről. Nekem úgy is mennem kell. Adieu!”

S kapva kapott az alkalmon, hogy tőlem megszabaduljon. Elment, ott hagyva engem a faképnél.

A fakép pedig még mindig ott állott a rostélynál, le nem véve rólam a szemét, mintha le akarná velők rólam olvasztani a fedező idegenszerűséget, hogy feltalálhassa alatta az ismert alakot. Bennem is fölébredtek a sejtelmek.

„Ki vagy te, bánat embere, mi sorsnak üldöz fegyvere, hogy ülsz rostély mögött?” kérdém költői s emberi reminiscentiával a rostély emberét. „Kofabiztos lett belőled, vagy hajdu vagy drabant, vagy mi a patvar, hogy ott lakol?”

„A manót! De át fogod látni, hogy nem polemizálhatunk itt kívülről befelé s belülről kifelé, nem vagyunk bombák: jöszte, látogass meg.”

„Szívesen, biz én, kedves öcsém. Reménylem, ajtaja is van ezen ablaknak.”

„Csak bátran be a kapun, s a melyik ajtó előtt a legtöbb drabantot látod ácsorogni, azon jöjj be, majd eléd nyitok.”

Mentem. Nehány percz alatt kezet szoriték egyik reményteljes utódommal, ki felült vala azon pünkösdi királyságu trónra, honnan naponkint mondja az ítéleteket elevenek és holtak felett.

„Mondjad már, hogy mi az ördögöt csinálsz itt?” kérdem, midőn a szűk szobába léptünk.

„Ölök,” mondá borzasztó nyugalommal, s nagy lépésekkel próbálgatva fel s alá járni, de melyekből kettő untig elég volt a szobának.

„Kit, mit? az ég szerelméért!”

„Magamat gondolataimmal s ezeket a vérszopó vad állatokat egy commissariusnak evvel a lineájával,” s ezzel rácsapott egy falon csuszó-mászó, inexpressible nevű, színű s bűzü lakótársára. „Nézd ezt a falat - folytatá - azt hinné az ember, fresco-festés vagy márványozás; pedig nem igaz: vér, csupa vér, a mit itt látsz: én ontottam, én, s előttem számtalanok, kik itt tanyáztak.”

„Huh, borzasztó vagy, József. De ezt úgy teszed qua önkéntes, reménylem?”

„Nem, assentálva vagyok.”

„Aha, most értelek; s régóta?”

„Két nap óta.”

„S miért?”

„Három sor írásért.”

„Szerkesztő vagy?”

„Nem, egyszerű dolgozó társ, név és jegy nélkül.”

„S a szerkesztő felelős?”

„Igen.”

„S te öldökölsz itt?”

„Igen, mint képzelheted, a művészet iránti különös előszeretetből én kértem ki magamnak a provinciát.”

„Ah, ismét értelek.”

Szünet lőn. Nekem eszembe jutott, hogy talán vigasztalnom is kellene a szerencsétlent. Ugyanazért körül néztem és reflectálni kezdtem.

„No, de legalább nem panaszkodhatol barbárságról. Humanitás fő jellemvonása fogházainknak mostanában. Lakat nincs az ajtón, az ablakokat is ki lehet nyitni egész a rostélyokig, azután lábad, kezed is ment mindenféle ásványtól. Mi kell több? Berzsenyi azt mondta volna: „Kegyes istenimtől kérjek-e többet?” Ah, meg ez a kényelmes bőr pamlag.”

S neki indultam, hogy egész otthonossággal végig vessem magam' rajta.

A szoba lakója zsarnokilag tartóztatott vissza.

„Nem, oh te nem fogod azt tenni!” monda színpadí pathossal, s már félig ülő helyzetemet előbbi lábra állítá vissza.

„Nem-e? de hát miért nem fogjam azt tenni?”

„Mert először ezen pamlag a fő szálló helye mindazon vad állatoknak, melyeknek vére lepi e négy fal mesztét. Másodszor: a pamlag nem az enyim; minden éjjelre bejár reá egy biztos (köznyelven: biazzi pistoch), ki végig hortyogja rajta az éjszakát, kivéven azon epochális fertály órákat, melyekben aludnia nem lehet. Harmadszor: illetlen dolog, egy ily erkölcsjavító helyen, a pamlagon végignyulás, frivol kényelmeinek áldozni.”

„Brávo! Nem mondanád el még egyszer? Hallja maga, magán már nagyon is meglátszik foganatja az erkölcsfinomító helynek.”

E pillanatban egy ismeretlen fej nyult be a félig benyitott ajtón s szemeit körüljáratván a szobán, újra eltűnt.

„Mit akarhat ezen arczkép?” kérdém.

„Erkölcsei magunkviselete megőrizője, ki azt nézi, mit csinálunk. S hogy másodszori megjelenését sikeretlenné tegyük, légy szíves megelőzni kívánatát, azaz: letenni szivarodat s levenni kalapodat, mert, mint mondtam, a kényelem veszedelmes az erkölcsre s különösen az újságírói igazságszeretetre való nézve, s határozott, szigorú utasításaim vannak e tekintetben. Mint mondtam.”

„Bölcsen, bölcsen. Pardon, hogy már elébb nem gondolék erre; de nem jutott eszembe, hogy szobában vagyok,” mondtam, s megtevétem, miként kívánta. Levettem kalapom' s eldobtam szivarom'.

„De ha már annyit reveráltál, kedves barátom, folytatám, engedj meg még néhány kérdést, melyekre a körülmények kényszerűsége ösztönöz. Ha t. i. azt a bőr pamlagot éjjelre a biztos lepi el, kérdés támad lelkemben, vajon te melyik szögletébe huzódol meg ennek a szobának? mert szemem ugyan jó, hál'Istennek! de két nagy protokollumon, melyek egy asztalt maszkíroznak, s egy vas kemenczén kívül egyéb butort én itt nem látok.”

„Igen, mert elfödjük. Kelj fel csak ülő helyedből. Nézd e két széket, az enyimet és tiedet. Mind a nyolcz lába nyikorog ugyan, mintha mind meg annyi visitó malacz volna, hanem az bliktri! Meg fogom e két széket, s koporsó távolságnyra felállítom egymás ellenébe, azután rá illeszttem egyikre fejemet, így ni, a másikkra felemelem lábaimat, így ni, s ki mondja, hogy nem fekszem?”

Figyelmesen néztem a műtétet, s eszembe jutott, hogy Montechristo is ily iskolán ment keresztül, míg megtanult mindent tudni s mindennel birni.

„Jól van, jól - mondtam - a feltalálás becsületedre válik; de csak nem kívánják tőled, hogy egész éjjel lebegj így ég és föld között, mint Mohamed koporsója?”

„Oh, azt nem kívánják.”

„Hát?”

„Minden pillanatban odább rughatom az egyik széket, s kitaszíthatom magam alól a másikat, és szépségesen lezuhanhatok a földre, így ni.”

S úgy tett, a mikép beszélte. Lezuhant.

„S ott maradhatsz a földön?”

„Ott”

„A meddig tetszik?”

„A meddig tetszik.”

„Akár egész éjjel?”

„Egész éjjel.”

„S nem ellenzi senki?”

„Nem, senki.”

S még mindig ott hevert rögtönzött ágyában, komoran, némán, hidegen. A világért sem mosolygott volna. Fejem kezdett szédülni tőle. Hosszu pauza után azonban segíték magamon.

„Igen örültem, pajtás, hogy volt szerencsém. Láttam, hogy a legáldottabb kezekben vagy. Igyekezni fogok minél nagyobbakat lépni, hogy hamar kiérjek. Ajánllak kedves lakó társaid testvéries indulatába.”

S hátrálni kezdék.

„Hogyan, te már mégysz?”

„Ujra láttam, mint tolá be az ajtót az iménti arczkép.”

„Igaz, hamar megszokta sokalni a párbeszédeket.”

„Már az nekem most mindegy. Sok szerencsét eget és földet kiengesztelő philosophiához a két széken, itt többé nem látjuk egymást, ott, ott, egy másik, szebb hazában, tul, kívül, a pokolban! Jó'jczakát!”

S kirontottam, beszélve folyvást, magam sem tudom mit, csakhog az én protectio alatt élő barátom ismét uj szavakhoz s én uj ismeretekhez ne juthassak; s elkábitva magamat en szavaim által, öntudatlanul rohantam ki az ajtón, ki a - szabadba.

A mint kiértem, vettem észre, hogy csak ott vagyok, a hol voltam. Hallottam, láttam sok mindenfélét, de még mindig semmit abból, a mit szerettem volna. Másnap a fogoly is megszabadult, de én kérdéseimre még mindig várom a feleletet.

- - -

Nándornak Fehérvárában éjféli tizenkettőt kongott az óra. A nehéz, lassu ütések elhangzottak, a terem magas boltozatán meg-megtöredezve. Így törtek meg hajdan sok ezer kopjadöfések pánczéla aczélán azon ősz bajnoknak, ki épen e perczben hunyta be örökre szemeit. Vég perczében is magasztos, vég pillanata is oly keresztyénien szelid volt hogy az esztergomi primás tökéletesen meg lehetett vele elégedve.

Hunyadi János nincs többé!